

TARTALOM Mécses a te igéd

OROSZ GÁBOR VIKTOR: *Honnan? Hová?* 121

Tanulmányok

BÁNDY GYÖRGY: *A Szolgáról a mai szolgálóknak. Ézs 42,1–9 elemzése* 122

SZABÓ B. ANDRÁS: *A bűn és a pénz összefüggéséről börtben* 129

SZLAUKÓ ORSOLYA: *Mi az élet értelme? Személyes felszólítás és kihívás* 132

Szókapcsolatok

GÁNC S PÉTER: *Karddal vagy evangéliummal...
Luther a kettős kormányzásról* 136

Figyelő

Előadás

SZÉCSI JÓZSEF: *Három templom van minálunk...* 140

Könyvajánló

SZABÓ LAJOS: *Az egyetlen – gazdag árnyalatokkal* 143

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

KEVEHÁZI LÁSZLÓ: *Istennek „szolgálólánya”. Emlékezés
Nagy Ilona (1930–2017) evangélikus lelkész szolgálatára* 144

Az igehirdető műhelye

HAJDUCH-SZMOLA PATRIK: *Nagyszombat (Ez 37,1–14)* 147

KÁRNYÁCZKI ESZTER: *Húsvét ünnepe (1Kor 5,6–8)* 149

SZŐLLŐSI ISTVÁN SÁNDOR: *Húsvét 2. napja (ApCsel 10,34–43)* 151

JUHÁSZ DÉNES: *Húsvét ünnepe után 1. vasárnap (Quasi modo geniti)
(1Jn 5,4–10)* 154

NÉMETH MIHÁLY: *Húsvét ünnepe után 2. vasárnap (Misericordia Domini)
(Jn 10,11–16)* 156

ZACHORECZ PÁL: *Húsvét ünnepe után 3. vasárnap (Jubilate) (Jn 16,16–23a)* 158

Honnan? Hová?

■ OROSZ GÁBOR VIKTOR

„Uram, nem tudjuk, hova mégy: honnan tudánk akkor az utat?” (Jn 14,6)

Honnan tudánk az utat, ha nem ismerjük a célt? – kérdezi Tamás. Hova menjünk, kérdezik az emberek, akik hosszú időn át követték Jézust, akik közül sokan feladták mindenüket, és Jézusnál biztonságra leltek. Mindannyian érzik: valami egészen megváltozott... Ha otthonosságuk biztosítéka, a Mester távozik, akkor az nagyon rémisztő, kellemetlen, mert bizonytalanság marad utána. Éppen ezért kérdezik arról az útról, amely elvezet hozzá: Hol keressünk? Hol találunk majd rád? Melyik út az, amely hozzád vezet?

Az „evangélikus maradéknak” vasárnapról vasárnapra bőven van maradéka Jézus asztaláról, amit összegyűjthet és szétoszthat az úton. A maradék, akik tagjai a gyülekezeteknek, szorosabban kötődnek egymáshoz. Ugyanakkor egyre fogy azoknak a fiataloknak a száma, akik családjukban látták és átélték az „evangélikus életstílust”, akik bibliai történeteken nőttek fel. Vajon tudják-e egyáltalán a mai fiatal felnőttek, szülők, hogy mennyire jó az életet úgy élni, hogy fő irányát és medrét a kereszténység adja?

Modernséget és közvetlenséget kínálunk, igyekszünk kielégíteni azokat a mai igényeket, amelyek az otthonosság érzetét adják egyházunkban – számukra is. Mások viszont a jól megszokott liturgiához ragaszkodnak, amely magában hordozza az évszázadok illatát, kellemét és biztonságát. Vagy éppen idegenségükkel, titokzatosságukkal keltenek figyelmet és válnak vonzóvá. Hogyan találhatjuk meg az utat? – kérdezzük ma mi is, akik ugyanazon a Jézuson tájékozódunk, mint akkor a tanítványok. Merre menjünk, hová tartunk? Hogyan lelünk a helyes útra, amikor az emberek olyan eltérő, sokszor egymással szembenálló elvárásokkal tekintenek ránk?

Milyen szép is lenne, ha egyszerűen úgy használhatnánk a *Google Maps* útvonaltervezőt, hogy beírjuk, honnan hová akarunk eljutni, és az megtervezné helyettünk a helyes útvonalat. De vajon mit írnanék be kiindulópontként? Hol tartunk most? De még izgalmasabb kérdés talán a cél: hová akarunk eljutni? Amire a válasz nagyon is egyszerű: nyitott egyház, amely a szeretetet nemcsak sugá-

rozza, de a gyengékért síkra is száll, kedvet csinál a kereszténységhez, anyagilag független, autentikus, megbízható, otthonos, karitatív, a társadalmi életben aktív szerepet vállaló. Ha mindez megvan, akkor kezdődhet is az útvonaltervezés. Akár két alternatív megoldást is kaphatunk: az egyik lehet gyorsabb, a másik pedig szebb tájakon átvezető.

A fenti gondolkodásmód ugyanakkor csapdákat is rejt. Vajon egy ilyen tervezőprogram lenne a megoldás? A kiszámított és alaposan előkészített útvonalterv? Vajon jobb lenne egy tárgyra, egy lélek nélküli dobozra bízni mindent? Megspórolni a kérdéseket, a vitákat, az útkeresést? Tudánk-e egyáltalán, hogy mit jelent a kiengesztelődés, ha nem lennének konfliktusaink? Lemondhatunk-e azokról az emberekről, akik velünk együtt az utat keresik, de nem találják, mégis az útkeresés során vagyunk igazán együtt? Mi lenne az úttal, ha nem kerennék közösen? A tévedéseinkről legszívesebben előre lemondanánk, holott sokszor azokból következik a legnagyobb megújulás. Mikor rábukkanunk egy csodaszép tisztásra, egy eldugott vendéglőre vagy forrásra... Tudnám-e, hogy Jézus feltámadásának örömhíre hogyan erősít meg, ha a keresztet nem ismerném?

Ami a személyes életünkre igaz, az érvényes az egyházra is: az út és a cél egymástól nem választható külön. Világossá válhat, hogy mi a központi mondanivalója Jézus tanítványokhoz intézett válaszában: „*Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához, csakis én általam.*” (Jn 14,6) Jézus az út és a cél egyszerre! Az út ugyanakkor az igazság és maga az élet is! A Biblia megbízhatóbb partner az úton, mint a *Google Maps*.

A Szentírás arról az útról beszél, amelyen Isten végig haladt népével. A Biblia szól a sötétségről, amelybe Jézussal együtt belealázkodott, és beszél a világosságról, amelybe ez a sötétség beletorkollik. Ezért ismerhetjük azt is, amit a Biblia a mi életünk számára is releváns módon közvetít. „*Én vagyok az út az igazság és az élet.*” Ahol sok lakás van, oda sok út is vezet! Legyen kedvünk, kitartásunk ezeknek az utaknak a felfedezéséhez, mert az út, az igazság és az élet ugyanabból a forrásból tör felszínre, és ezt a forrást már nem kell keresni, mert megtaláltuk! Ezért bízhatunk a jövőben, amikor Tamás kérdése a mi kérdésünk is, hiszen válaszra talált: én vagyok az út, az igazság és az élet! – mondja Jézus.

A Szolgáról a mai szolgáknak

Ézs 42,1–9 elemzése*

■ BÁNDY GYÖRGY

Egy latin közmondás szerint *Qualis dominus, talis servus*. Ezt a közmondást Krisztus szolgálóira így lehetne módosítani: *Qualis Servus, tali servi*. Úgy gondolom, jól teszszük, ha ennek az előadásnak a segítségével feltekintünk Urunkra, aki „*szolgai formát vett fel*” (Fil 2,7), aki nem azért jött, „*hogy szolgáljanak neki, hanem hogy ő szolgáljon*” (Mt 20,28), hogy még odaadóbban tudjuk őt szolgálni, aki egyszerre Κύριος és Διάκονος.

Tanulmányomat öt részre osztottam fel. Először Deutero-Ézsaiást mutatom be röviden (1.), majd az Ebed Jahve-énekekről szólok általánosságban (2.). Ezután következik 42,1–9 elemzése (3.), majd a perikópa újszövetségi visszhangjának vizsgálata (4.), végül pedig az addig elmondottak homiletikai hozadékát szeretném felvázolni (5.).

Deutero-Ézsaiás

Az ismeretlen prófétát, aki Ézsaiás könyvének 40. fejezetétől kezdve az 55.-ig szólal meg, a szakirodalomban a Deutero-Ézsaiás névvel illetik, mivel egyszer sincs néven megnevezve. Ez a próféta Kürosz perzsa király kortársa volt, aki Kr. e. 550-től 530-ig uralkodott. A próféta pástornak (44,28) és Isten felkentjének (45,1) tekintette ezt az uralkodót, akinek révén Izrael népe hazatérhet a fogságból, és újjáépítheti Jeruzsálemet a templommal egyetemben.

A fent említett fejezeteknek áttekinthető szerkezetük van.

* A Sopronban 2016. augusztus 24-én, a Nyugati (Dunántúli) Egyházkerület lelkeszeinek munkaévkezdő konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

Igeszakasz	Tartalom
40,1–11	Prológus
40,12–48,22	Téma: „Az Úr az egyedüli Isten, Teremtő és a történelem Ura.” Ez a téma négy részben van kifejtve, amelyek mindig himnusszal végződnek. 1. 40,12–42,9, himnusz 42,10–13; 2. 42,14–44,22, himnusz 44,23; 3. 44,24–45,7, himnusz 45,8; 4. 45,9–48,19, himnusz 48,20–22.
49,1–55,7	Téma: „Új exodus.” Ez a téma három részben van kifejtve, amelyek mindig himnusszal végződnek. 1. 49,1–12, himnusz 49,13; 2. 49,14–52,8, himnusz 52,9–10(12); 3. 52,13–55,7, a himnikus elemek az epilógusban találhatóak.
55,8–13	Epilógus

A prológus és az epilógus képezi a prófécia keretét. Mindkettő hangsúlyozza Isten igéjének a komolyságát, tekintélyét és erejét. „*Elszárad a fű, elhervad a virág, de Istenünk igéje örökre megmarad.*” (40,8) „*Mert ahogyan az eső és a hó lehull az égből, és nem tér oda vissza, hanem megöntözi a földet, termővé és gyümölcsözővé teszi, magot ad a magvetőnek és kenyeret az éhezőknek, ilyen lesz az én ígém is, amely számból kijön: nem tér vissza hozzám üresen, hanem véghezviszi, amit akarok, eléri célját, amiért küldtem.*” (55,10–11)

A prológus jelzi az irat célját, amely a fogság végének és a hazatérésnek a meghirdetése. Ebben az időben az Úr pástorként fogja vezetni és kísérni népét. Az epilógusban ez a téma még erőteljesebben szólal meg a hazatérés örömeinek leírásában (55,12–13).

Az egész irat hangsúlyozza Isten megbocsátó készségét. Isten az akarja, hogy népét vigasztalják, mert ő maga is vigasztalja és segíti népét. „*Vigasztaljátok, vigasztaljátok népemet! – mondja Istenetek.*” (40,1) Ezekkel a sza-

vakkal kezdődik a prófécia. Ennek a névtelen prófétának nagy érdemei vannak abban, hogy Isten népe nem vesztette el a hitét és reményét a babilóniai fogságban, hanem türelemmel várta a szabadulást és a szülőföldre való visszatérést. A próféta azzal vigasztalta a népet, hogy Istenről mint a világ Teremtőjéről tett bizonyosságot, aki Úr a teremtett világ és a történelem fölött. Isten, aki a világot teremtette (41,4; 44,6; 46,9–10), meg is tudja menteni a népét. A 48,12–22 szakasztól kezdve a Teremtőről a Megváltóra, illetve Szabadítóra helyeződik át a hangsúly. Isten Szabadítóként cselekedhet annak ellenére, hogy Jákób, azaz Isten népe csak férgecske (41,14). Aki Istenben mint Teremtőben és Szabadítóban hisz, az nem fél (41,14; 43,1.5; 44,2), hanem várja az új exodust, amelynek dicsősége felülmúlja az első exodusét.

Deutero-Ézsaiás üzenetének jellegzetes vonása a szigorú monoteizmus. Nagyon gyakori Isten kizárólagosságának hangsúlyozása az ő egyenes beszédeiben (pl. 43,11; 44,67; 46,9). Gyakorlati azok a polemikus és szatirikus részek is, amelyek a babiloni bálványokról szólnak (pl. 44,9kk; 46,1kk).

További jellegzetessége a prófétai iratnak, hogy Jeruzsálem új vonásokat kap benne. Jeruzsálem meg van személyesítve (lásd 52,1kk; 54,4–10). A város asszonnyá válik. Ugyanez vonatkozik Izraelre is. Ezért beszélhetünk az Úrról mint férjről (54,5), és Izraelről mint az ő ifúsága aszszonyáról (54,6).

Ami a prófétai irat keletkezési idejét illeti, támpontot jelent Kürosz személye, akiről a próféta mint kortársáról beszél (44,28; 45,1). További fogódzót nyújt 44,26 és 45,13, ahol Jeruzsálem újjáépítéséről mint jövőbeli eseményről van szó. Kürosz győzedelmes hadjárataira 41,2k és 41,25 utal, és 48,14–15-ben arról van szó, hogy Kürosz Babelen beteljesíti Isten akaratát. Mindezek az adatok a fogság korára utalnak.

Ami a prófétai irat keletkezésének a helyét illeti, a legvalószínűbbnek Babilont kell tekinteni, mert a próféta adott tényként kezeli a fogságot, és sokat polemizál a babiloni vallással, amelyet jól ismer. Kittel szerint a próféta működésének egy babilóniai (40–48. fejj.) és egy palesztinai (49–55. fejj.) szakasza volt.

Az Ebed Jahve-énekek

A prófécia legkülönlegesebb szakaszai az Úr szolgájáról szóló énekek, az ún. Ebed Jahve-énekek. Az utóbbi megnevezés B. Duhmtól származik, aki a következő szakaszokat jelölte eképpen: 42,1–9; 49,1–6; 50,4–9; 52,13–53,11. Ezeket a szövegeket az Újszövetség 64-szer idézi. Ez azért van, mert a keresztény egyház a kezdetektől fogva Jézus Krisztusban látta meg ezeknek a jövendöléseknek a beteljesítőjét. Benne látta meg Isten szenvedő szolgáját. Amint ApCsel 8,32–35-ből kitűnik, az újszövetségi korban vita tárgya volt a Szolga személyének kiléte.

A bibliai kutatás kritikai időszakában az Úr szolgáját fokozatosan ezekkel a személyekkel, illetve csoportokkal azonosították a leggyakrabban:

- *Izrael*: Ez a vélemény főként 49,3-ra támaszkodik, ahol úgy tűnik, hogy az עֲבֵדָה és יְשֻׁעָאֵל kifejezéseket szinonimaként használják. Helyesen állapítja meg Karasszon István, hogy az Izrael szó „a vers ritmusából teljesen kiesik; teológiailag ez azért lesz lényeges, mert az Ebed-JHWH-énekekben a szolga soha nem szerepel egyébütt »Izrael« megjelöléssel.” (KARASSZON 2005, 43. o.) Bár igaz, hogy a 41–48. fejezetekben Izrael Isten szolgájának nevezik, a nehézséget azok a kijelentések okozzák, amelyekben Izrael az Úr méltatlan szolgájának jelölik (pl. 42,19).
- *Izraelbeli kiválasztott csoport*: Ez egy olyan csoport, melyet a „maradék” szóval jelölhetünk (46,3).
- *Deutero-Ézsaiás*: Ebben az értelmezésben vagy a próféta hitvallásairól van szó (ezek hasonlóak Jeremiás hitvallásaihoz), vagy pedig a próféta életének későbbi, a tanítványai által összeállított értékeléséről. Ebben az összefüggésben érdekes az ApCsel 8,34-ben feltett kérdés, hogy a próféta önmagáról beszél-e, vagy valaki másról.
- *Kürosz*: Erre a perzsa uralkodóra nehezen illenek az Úr szenvedő szolgájáról szóló részek. Kürosz más titulusokat kapott: כְּרֹשֶׁת (pásztorom, 44,28) és מְשִׁיחָא (felkent, 45,1).
- *Az eljövendő Messiás*: A messiási szövegértelmezést megtaláljuk már a zsidóság intertestamentális korában is. A keresztény egyház kezdettől fogva Jézus Krisztusban látja az Úr szenvedő szolgájáról szóló prófécia beteljesedését (lásd ApCsel 8,34kk; 1Pt 2,21–25). Az, hogy az Ebed Jahve-énekek Jézus Krisztusra vonatkoznak, csak „hitbeli kijelentésként áll meg. A szövegek elemzésével legfeljebb addig a következtetésig juthatunk, hogy a szolga alakjának messiási vonásai vannak.” (BIČ 1982, 263. o.)

Az Úr szolgájáról szóló énekek – tekintet nélkül arra, hogy kivel azonosítjuk a személyét – abban egyediek, hogy egy ártatlan ember szenvedéséről van bennük szó, és hogy az ártatlan szolga szenvedése azoknak a bűnét törli el, akik felismerik benne az Úr szolgáját. Tehát helyettes szenvedésről és helyettes áldozatról van szó. Azok, akik felismerik a szolga helyettes áldozatát, megvallják bűneiket.

A textus elemzése

Az első Ebed Jahve-éneket (42,1–9) két önálló egységre (14 és 59) lehet felosztani, ezért a szöveg elemzését is két részre osztom.

Ézs 42,1–4

Szövegkritika

1. vers: A Septuagintában a הָן megfelelője helyett Ἰακώβ olvasható.

A Septuaginta megtoldja a הָן megfelelőjét az Ἰσραήλ névvel.

Mindkét esetben a szolga kilétének meghatározásáról van szó. Ugyanezt teszi a Targum is, amelyben a מַשְׁפָּחָא kiegészítés található. Ezek a betoldások nem szövegkritikai, hanem értelmezéstörténeti szempontból érdekesek. Meg kell jegyezni, hogy a szolgának annyira egyéni vonásai vannak, hogy nagyon valószínűtlennek tűnik a kollektív értelmezés. Ezek a kiegészítések hiányoznak Mt 12,18-ban.

3. vers: A Targum így értelmezi a megtört nádat és a pislákoló kanócot: „Az alázatosak, akik olyanok, mint a megrepedt nádszál, a szegények, akik olyanok, mint a pislákoló kanóc.”¹

Figyelmet érdemel a לְאֵלֵינוּ fordítása. A Septuagintában ἀλλὰ εἰς ἀληθεῖαν, Mt 11,20-ban εἰς ἰῆκος és a Vulgátában *in veritate* olvasható.

4. vers: A Septuaginta és a Targum fordított értelmet ad a לֵאשׁוּרָה szavaknak, amikor a θραυστήσεται (összetörik), illetve ἰלֵאֵר (elfárad) szavakkal adja vissza az értelmüket.

Forma

A perikópát egyértelműen be lehet határolni. A perikópát egy vádbeszéd előzi meg (41,21–29), utána pedig egy új perikópa kezdődik egy egyenes beszédet bevezető formulával (42,5). A petúchákat is figyelembe vehetjük a perikópa behatárolásánál.

Irodalmi műfaját illetően egy személy bemutatásáról van szó. Egyértelműen az Úr az, aki a szolgáját bemutatja. Először a szolga felvértezéséről (1bα), majd a feladatáról (1bβ és 3b) van szó. A legnagyobb terjedelem a feladat elvégzése módjának van szentelve (2–3a). Végül az a bizonyosság jut kifejezésre, hogy a szolga sikeresen elvégzi a feladatát (3b–4).

Formai szempontból figyelemre méltó, hogy háromszor fordul elő a perikópában a מַשְׁפָּחָא kifejezés. A másik figyelemre méltó dolog az, hogy éppen a feladat elvégzésének a módján van a legnagyobb hangsúly. Ezzel az jut kifejezésre, hogy „a szolga éppen ezen a módon éri el a célját” (ELLIGER 1978, 200. o.).

Formai szempontból eldöntendő kérdés még, hogy ki nek van a szolga bemutatva. A megszólítottak ugyanis nincsenek megnevezve. A pogány népek nem jöhetnek számításba, mert róluk többes szám 3. személyében van szó. Ha abból indulunk ki, hogy az עֶבֶד egy magas királyi hivatalnok titulusa, akkor arról volna szó, hogy a mennyei

Király bemutatja a mennyei udvarának (az angyaloknak) az új miniszterét. Ez nem lenne más, mint maga a próféta, aki ezáltal Isten mennyei udvarába lenne felmagasztalva. Másrészt azonban látni kell, hogy az Ószövetségben Isten egyetlen szolgájának sincsenek olyan tulajdonságai és feladatai, mint az itt bemutatott szolgának. Ez a tény megnyitja az utat a perikópa messiási értelmezése felé. Mivel a bemutatás nem lett titkosítva, minden olvasó címzettnek, illetve megszólítottnak érezheti magát.

Exegetikai megjegyzések

1. vers: A הָן mutatószó teljes mértékben a szolgára irányítja a figyelmet. Az עֶבֶד kifejezés magas rangú királyi tisztviselőket jelölt Izraelben. Egy Micpában talált pecsétfeliraton egy bizonyos Obadja עֶבֶד הַמֶּלֶךְ -nek nevezi magát. Egy Megiddóban talált pecsétfeliraton pedig egy bizonyos Sema עֶבֶד יִרְבֵּעַם -ként szerepel.

A költői szövegben az עֶבֶד a בְּחִירָה -vel van párhuzamban. A בְּחִירָה kifejezést az Ószövetség az Úr szolgáján kívül csak Mózesre (Zsolt 106,23) és Dávidra (Zsolt 89,4) alkalmazza.

Az Úr azért fogja a szolgáját támogatni (אֶתְּרָם impf.), mert már azelőtt megnyerte a tetszését (רָצִיתָה perf.), A רָצָה ige csak ezen a helyen fordul elő Deutero-Ézsaiásnál. Talán így lehetne ennek az igének az értelmét pontosan visszaadni: aki mellett jóindulatomban döntöttem. Ezt az értelmezést támasztja alá a נִפְשִׁי szó is, amely a mondat alánya, és azt fejezi ki, hogy bensőséges döntésről volt szó.

A הַמֶּלֶךְ igéből nem kell arra következtetni, hogy a szolga bajban van, inkább arról van szó, hogy az Úr szolgálatba állítja őt.

Az Úr az ő szolgáját a lelkével ruházta fel. Szó szerint ráadta a lelkét (נָתַתִּי רוּחִי עָלָיו). Ez a szófordulat még 4Móz 11,25.29-ben fordul elő Mózesrel kapcsolatban. Ebből arra lehet következtetni, hogy a szolga Mózeshez mérhető személyiség.

Az Ószövetség csak az Úr szolgájáról mondja így, együttesen, hogy „szolga”, „kiválasztott” és „az Úr lelke van rajta”.

A szolgának az lesz az első feladata, hogy a מַשְׁפָּחָא -ot eljuttassa a pogány népekhez. A מַשְׁפָּחָא nagyon tág értelmű kifejezés. Jelenthet szokást, parancsolatot, rendet, jogrendet, jogot, határozatot, bírósági tárgyalást, bírósági döntést, bírósági ítéletet, de igazságot és igazságosságot is. A szakirodalomban a következő meghatározását találtam ennek a fogalomnak: „Mindazoknak a parancsolatoknak az összessége, amelyek Isten akaratát fejezik ki az ésszel megáldott teremtmények irányában.”²

A kérdés számunkra az, hogy milyen értelemben használja a szentíró ezt a fogalmat, amelynek ebben a perikópában kulcsfontosságú szerepe van (ez a szörendből látható). A kérdés megválaszolásához az első lépés az lehet, hogy megfigyeljük, hogy a מַשְׁפָּחָא -nak ezen a helyen nincs határo-

¹ A Targumot idézi ELLIGER 1978, 198. o.

² Steinmannot idézi ELLIGER 1978, 206. o.

zott névelője. Ez azt jelenti, hogy itt nem általánosságban a jogról vagy az igazságról van szó, hanem Isten egyszeri konkrét cselekvéséről, illetve döntéséről. Ha a *Scriptura Scripturae interpres* elvet érvényesítjük, akkor a 40,27-ben említett מִשְׁפָּט (a magyar fordításban „ügy”) konkretizálásáról van szó, ami nem más, mint egy új világrend, amely Isten döntésén alapul. Ezt az isteni döntést adja a szolga a népek tudtára. A אֲנִי־יְיָ (hi.) igealaknak kétféle jelentése lehet: kiviszi vagy kiviteti.

A szöveg nem részletezi, miként adja a szolga Isten döntését a népek tudtára. Nem is ez a döntő kérdés, hanem az, hogy Isten döntése üdvösséget vagy kárhozatot jelent a népek számára. Elítélő vagy kegyelmi döntésről van szó? Ezt a kérdést a következő versek fényében tudjuk eldönteni, amelyek a szolga munkamódszerét mutatják be.

2. vers: A szolga csendesen és a nagy nyilvánosságot kerülve (אֶרֶץ jelentése utca vagy kint) fogja végezni a feladatát. Nem fog mindenáron „nyüzsögni”. Nem valószínű, hogy csupán azért tevékenykedik így, mert akadályoztatva van.

Ha abból indulunk ki, hogy a מִשְׁפָּט bírói döntés vagy ítélet, akkor az az értelmezés is számításba jöhet, hogy a szolga nem hirdeti ki hangosan és nyilvánosan az elmarasztaló ítéletet, és ezáltal az nem lép érvénybe. Ez azt jelzi, hogy kegyelmi döntésről van szó.

3. vers: Ha továbbra is jogi vonalon akarjuk értelmezni a szöveget, akkor a nádszál eltörése (pálcát törni valaki felett) és a kanóc elfújása (a פֶּתָחֵי־כַנּוֹת kanócot jelent, nem mécses) a halálos ítélet kimondásával összefüggő jelképes cselekvés. Az eltörés és az eloltás elmaradása kegyelmet jelent. Ennek az értelmezésnek egy bökkenője van: nincs adatunk ilyen cselekvésről az ókori Keleten.

Vannak magyarázók, akik szerint nem jogi, hanem írástudói háttérre van ennek a képnek. Eszerint a nádszál íróeszköz, és a mécsesre az írónak van szüksége. A szolga még nehéz körülmények között sem adja fel az írást, tehát a vallási szövegek hagyományozását. A nehéz körülmények és a hagyományok írásba foglalása a fogságra jellemző.

A legkézenfekvőbb, hogy a megrepedt nádszál és a pisálkozó kanóc az ember törekeny mivoltát jelképezi. Olyan embereket, akik úgy gondolják, hogy már nincs számukra segítség, mert megtörtek és kiégették (burnout). A szolgának számukra is van örömmüzenete.

A vers végén újra felbukkannak a מִשְׁפָּט וְיִצְיָאֵהֶם szavak, ezúttal a szokásos sorrendben. A záró mondatnak a tartalmát a לְאִמְתָּה értelmezése határozza meg. Az אִמְתָּה jelenthet 'állhatatosságot', 'szilárdságot', 'megbízhatóságot', 'őszinteséget', 'hűséget', 'tényt', 'valóságot', 'igazat' és 'igazságot'. Ennek megfelelően a לְאִמְתָּה és a לְאִמְתָּה jelentése: 'hűen', 'őszintén', 'igazán', 'valóban', 'komolyan', 'erőteljesen'.

A szövegkörnyezetből kiindulva a legmegfelelőbb értelmezések a következők: megvalósítja, valóra váltja, tényleg meghirdeti a מִשְׁפָּט-ot.

4. vers: Mivel a szolgát maga az Úr erősíti, nem ég ki és nem török meg. A אֶרֶץ és a כְּהֵהֱ אֶת־הָאָדָם igék fordított sorrendben jelennek meg, mint az előző versben. Egészen addig kitart, amíg érvényt nem szerez a מִשְׁפָּט-nak az egész földön.

אֶת־הָאָדָם hi-nak.

A תּוֹרָה jelentése ezen a helyen 'tanítás'. A szigetek, tehát a világ legtávolabbi helyei a מִשְׁפָּט oktatására, hirdetésére, tanítására várnak. Nem világos, hogy tudatosan várnak-e ezek az emberek a szolga szavaira, vagy csak érzik, hogy valami hiányzik nekik, valamire szükségük van az értelmes élethez. A szöveg nem részletezi, miként jut el a szolga tanítása a világ legtávolabbi helyeire.

Ézs 42,5–9

Szövegkritika

5. vers: A Septuagintában a יהוה אל־יהוה megfelelője a κύριος θεός.

6. vers: A אִמְתָּה igeformát a szír szöveg, a Targum és a Vulgata úgy fordítja, mintha a maszoréta szövegben אִמְתָּה igeforma lenne.

Az אִמְתָּה igeformát a szír szöveg és a Vulgata úgy fordítja, mintha a maszoréta szövegben אִמְתָּה igeforma lenne.

Az אִמְתָּה igeformát a Septuaginta, a szír szöveg és a Vulgata úgy fordítja, mintha a maszoréta szövegben אִמְתָּה igeforma lenne.

Mindhárom azonos jellegű eltérés (י helyett י) magyarázatát lásd a következő pontban.

7. vers: Meglehető az אִמְתָּה főnév egyes száma. Lehet, hogy haplográfia miatt tűnt el a szó vége.

Forma

A perikópát egyértelműen be lehet határolni. A perikópa Isten egyenes beszédét bevezető formulával kezdődik (5. vers), a 10. verssel pedig egy himnusz kezdődik. A petúchákat is figyelembe vehetjük a perikópa behatárolásánál. Perikópánk az előző perikópához azzal kapcsolódik, hogy a קָרְאֵהֶם igealak suffixumát az אֶת־עַבְדֵי־יְיָ-ra vonatkoztatjuk.

A perikópa kezdetén lévő egyenes beszédet bevezető formula himnikusan van kibővítve (5. vers). Ezután következik maga a megbízás, ahol a megbízott személy nincs megnevezve, csak egyes szám 2. személyben megszólítva (6. vers). Ezt követi (7. vers) a megbízás céljának a leírása (kétszer inf. cstr. לֵב finalisszal). A perikópa vége a megbízást adó Úr egyedülálló mivoltát hangsúlyozza a hallgatók, illetve olvasók számára (8–9. vers).

Ha a perikópát önálló és a szövegkörnyezetétől elszigetelt egységként kezeljük, akkor foglalkoznunk kell azzal a lehetőséggel is, hogy az a személy, akinek az Úr megbízása szól, Kürosz király. Ezt a lehetőséget először HALLER vetette fel 1923-ban. Szerinte Kürosz lesz az, aki az Úr megbízásából szabadulást hoz minden nemzetnek, köztük

Izraelnek is. A 6. versben lévő igéknek azért van szerinte γ copulativuma, mert Kürosz még csak a küldetése elején van. Az első dolgok, amelyekről a 9. versben szó van, „az 546-os lídiai hadjárat sikereire vonatkozhatnak” (ELLIGER 1978, 230. o.), amelyeket majd a prófécia szerint további hasonló események követnek. Ennek az elméletnek a leggyengébb pontja az, hogy Kürosz ezekben a versekben nincs megnevezve.

Még ha a perikópát önálló egységként kezelve fel is lehet vetni a kérdést, hogy az Úr által megbízott személy azonos-e az 1. versben említett szolgálóval, a mostani szöveggörnyezetben ez a kérdés már nem tárgytalan, függetlenül attól, hogy milyen mértékben sima vagy zökkenőmentes a két perikópa összekapcsolása.

Exegetikai megjegyzések

5. vers: A szokatlan יהוה אל יהוה szókapcsolat azt fejezi ki, hogy az Úr az Isten. Ezt hangsúlyozza a határozott névelő. Senki más nem Isten, csak az Úr. Ezért nem illeti a 9. vers a pogány népek istenségeit az אלהים névvel, hanem csak bálványoknak (פסילים) nevezi őket.

Az Úr isteni mivoltát a himnikus participiumok (בורא, רַקֵּב, נִתֵּן, נִתֵּן) írják körül, amelyek az Urat teremtőként mutatják be: az ég, a föld és az emberek Teremtőjeként.

A teremtés aktusának leírásánál érdekességgént megemlítendő, hogy az égboltot egyfajta sátorlapnak képzelet el a szentíró, amelyet ki lehet feszíteni (נשד), hogy a föld le lett lapítva vagy dögönyözve (a רקע ige jelentései: 'ledöngöl, kilapít, laposra formál'). A laposra döngölt föld képéhez nehezen illik, hogy valami kisarjad belőle (צִצְצָאִים – az, ami kijön).

Az עַם ezen a helyen nem Izraelt, hanem általában az embereket jelöli.

A bibliai antropológia szempontjából megjegyzendő, hogy a נַשְׁכָּה és a רוּחַ fogalmak párhuzamba vannak állítva.

6. vers: Az Úr isteni mivoltát azért volt szükséges hangsúlyozni, hogy nyilvánvaló legyen, hogy nem akárki adja a megbízást. Az אֲנִי יְהוָה visszautal az előző versben mondotakra.

Mivel az elhívott, illetve megbízott személy nincs megnevezve, a szöveggörnyezetből arra következtethetünk, hogy továbbra is ugyanarról a szolgálóról van szó, aki az 1. versben volt megemlítve.

Mivel ez a vers az Úr egyenes beszédét tartalmazza, helyénvalóbbak az imperfectum igealakok, mert a szolgáló, akit az Úr elhívott (perf.), csak a jövőben fogja elvégezni a reá bízott feladatokat.

Kérdéses, hogy a בְּצֶדֶק jelentése 'üdvre', 'szabadításra', 'igazságért', vagy pedig csak egyszerűen 'rendben', 'annak rendje és módja szerint'.

A „kézen foglak” megfelel az 1. versben elhangzott „támogatlak” szónak.

Nem világos, hogy az וְיִתְּנֶנּוּ igealak a נָצַר vagy a יָצַר igé-

ből származik. Az első esetben a jelentése 'megőrizlek', a második esetben 'valamivé formállak, megteszek'. Mindkét értelmezés beleillik a szöveggörnyezetbe. Az első esetben nem tudjuk mag, hogy konkrétan mitől őrzi meg az Úr a szolgálóját. A második esetben az ige két tárgya közvetlenül következik.

A אֶת לְבָרִית עַם szókapcsolat sok fejtörést okozott eddig a magyarázóknak. Ennek a szókapcsolatnak az értelmezése a két összetevő elem jelentésétől függ.

Nem egyértelmű, hogy az עַם alatt Izrael népét kell érteni, vagy pedig minden embert. A magyarázók véleménye ebben a kérdésben megoszlik.

Abban is megoszlik a magyarázók véleménye, hogy a לְבָרִית alatt szövetséget vagy inkább kötelezettséget, esetleg rendeltetést kell érteni. (A mári szövegekben van erre példa.)

Van olyan vélemény is, hogy a héber לְבָרִית mögött „az akkád *bararitu* keresendő, amelynek a jelentése ragyogás, csillogás”.³ Ebben az esetben a לְבָרִית עַם és אֶת לְבָרִית עַם szinonimát képeznek.

Bizonyossággal csak azt állapíthatjuk meg, hogy a szolgáló valamilyen módon „meg fogja testesíteni Isten szövetségét a néppel” (Bič 1982, 261. o.).

A világosságot, amelyben a szolgáló a népeket részesíti, szó szerint (börtönben ülők a következő versben) és átvitt értelemben is érthetjük (vö. Jn 8,12).

7. vers: A világosság szerepét betöltő szolgáló az a feladata (kétszer lamed finalis), hogy a vakságban lévők szemét megnyissa és a börtönben levőket kiszabadítsa. A vakságban lévők alatt nem kell feltétlenül vakokat érteni (עִוְרִים és nem עִוְרִים), hanem olyan embereket, akiknek a börtön sötétjében elszokott a szemük a világosságtól. A börtön érthető szó szerint és átvitt értelemben is.

8. vers: A vers eleje visszautal az 5. versre, mert a név a hordozójának a lényegét és mivoltát fejezi ki.

Az Úr, aki Teremtő, senki mással nem osztja meg a méltóságát és a dicsőségét. Ez a megfogalmazás szigorú monoteizmust követel meg.

9. vers: Mivel az Úr, aki Teremtő, a történelem Ura is, a jövő eseményeit is be tudja jelenteni. Mielőtt ezt megtenné, arra utal, hogy az előbbi események (a הַרְאֵנוּתֵנוּ jelentése lehet 'első', de 'előbbi' és 'előző' is), amelyeket bejelentett, már megtörténtek (szó szerint bejöttek – בָּאוּ). Ezeknek az eseményeknek a beteljesedése mindenki számára látható (ezért fontos a הַרְאֵנוּ).

Az אֶתְכֶם az Isten szavára figyelő népre vonatkozik, nem pedig a bálványokra, mert ez a kijelentés azt bizonyítja, ami bizonyítandó, hogy az Úr az egyedüli igaz Isten, aki ezáltal „a történelem Ura, aki annak menetét előre meg tudja mondani, és meg is mondja” (ELLIGER 1978, 239. o.).

³ Torczynert idézi ELLIGER 1978, 234. o.

A perikópa újszövetségi visszhangjának vizsgálata

Perikópánkat az Újszövetség háromszor idézi, illetve utal rá. Ezek a következő helyek: Mt 12,18–21; Mk 1,11 és párh.; Lk 2,32.

Mt 12,18–21

Máté azután idézi Ézs 42,14-et (az idézet viszonyulása a maszoréta szöveghez és a Septuagintához témánk szempontjából nem lényeges), hogy beszámol arról, hogy Jézus szombaton meggyógyított egy sorvadtt kezű embert, mire a farizeusok elhatározták, hogy végeznek vele (14. vers). Ezután Jézus „meggyógyította mindnyájukat, és meghagyta nekik: ne fedjék fel kilétét” (15–16. vers). Ebben a két mozzanatban, tehát a gyógyításban és a vita kerülésében látja az evangélista a prófécia beteljesedését.

Mk 1,11

A mennyei hang Jézus megkeresztelkedésének harmadik kísérő eleme az egek meghasadása és a Lélek leszállása után. Ebben az esetben nem a rabbinizmusból ismert *קול מן השמים*-ről van szó (a hang leánya' = visszhang), ami Isten mennyei szavának földi visszhangja, hanem Isten saját szava (*verbum Dei proprium*) hangzik. Ezt a zsidóság a végső időkben várta. Ha az *ἐγένετο ἔκ τῶν οὐρανῶν* szavakat megtoldjuk az *ἠκούσθη*-vel, akkor a jelenlévők előtt is nyilvánvaló lesz, hogy honnan jött a hang.

A látomás súlypontja a mennyei hang üzenete: Jézus Isten Fia. Ezt két ószövetségi idézet, illetve egy keverék idézet fejezi ki. Az idézet első része Zsolt 2,7-ből való. Az eredeti összefüggésben arról van szó, hogy Isten fiává fogadja a trónra lépő királyt. Márk azért nem idézi a zsoltár szövegének folytatását, ahol ez áll: „...*ma nemzettelek téged*”, hogy ne merüljön fel annak feltételezése, hogy Jézus csak a kereszttség és az azt követő látomás után vált Isten Fiává. „Lehet, hogy a Márk előtti hagyományban volt a mondatnak ilyen értelme is.” (DÓKA 1977, 36. o.) Itt a folytatás Ézs 42,1-ből való, és ezzel az idézettel az jut kifejezésre, hogy mindaz, ami Isten szenvedő Szolgájáról meg van jövődölve, Jézusra vonatkozik. A görög szöveg lehetővé teszi, hogy a *ὁ παῖς μου* szavak alkossák az összekötő kapcsot a két ószövetségi szöveg között. Az idézett zsoltárban *אֲנִי* (fiam) van, míg Ézsaiásnál *אֲנִי* (szolgám), amit a Septuaginta a *ὁ παῖς μου* szavakkal ad vissza, amit fiúnak is és szolgálknak is lehet fordítani.

Lk 2,32

Simeon dicsőítő énekének záró szavai Jézus univerzális jelentőségére mutatnak rá. Ő egyrészt a népek világosága (lásd Ézs 42,6 és 49,9), másrészt Izraelnek hozza el a

dicsőséget. Jézus „közös reményt jelent a zsidóknak és a pogányoknak” (PELIKAN 2008, 66. o.). A *δοξα* említése visszautalás 2,14-re.

Homiletikai következtetések

A Szlovákiai Evangélikus Egyház régi agendájában Ézs 42,1–7 karácsonyra volt igehirdetési alapigének kijelölve. Az új agendában – több németországi egyházéhoz hasonlóan – a vízkereszt utáni első vasárnapra esik ez a perikópa.

Karácsonyeste a következő módon lehet ennek a textusnak az alapján prédikálni.

A bevezetőben arról lehet beszélni, hogy sokan nem értik, miért csinál a keresztény egyház egy gyermek születéséből ilyen nagy ügyet. Aztán fel lehet tenni az alapkérdést: „Ki ez a gyermek, aki ma született?”, és a két mellékkérdést: „Kicsoda ő Isten szemében?”, és „Mit jelent ő a számunkra?”

Az első pontban el lehet mondani, hogy ez a gyermek Szolga, és hogy milyen különös szolgálattal bízta őt meg Isten.

A második pontban arról lehet beszélni, hogy a Szolga értünk és a mi javunkra is jött, akik felismerhetjük magunkat a megrepedt nádszálakban, kiégett kanócokban, foglyokban stb. Ha elfogadjuk a szolgálatát, akkor lesz boldog karácsonyunk.

Vízkereszt utáni első vasárnapon az igehirdetést így lehet kezdeni: „Azokat az ajándékokat, amelyeket szerettenktől karácsonyra kaptunk, ezekben a napokban már elkezdjük használni. Ha könyvek is voltak közöttük, akkor fokozatosan megismerkedünk a tartalmukkal. Karácsonykor a legnagyobb ajándékot magától a jó Istentől kaptuk. Ő egyszülött Fiát ajándékozta nekünk. A vízkereszt utáni vasárnapok azt a célt szolgálják, hogy a spontán öröm után gondolkodjunk el ezen ajándék felett, és tudatosítsuk annak jelentőségét és értékét. Ezek a vasárnapok fokozatosan meg akarják nekünk mutatni, hogy ki is az a Jézus Krisztus, akit a mennyei Atyától ajándékba kaptunk.

A felolvasott szentigék fényében a mai igehirdetést így is kezdeném: Engedjétek meg, kedves Testvéreim, hogy bemutassam nektek Isten megbízásából Jézus Krisztust, aki a mi megmentésünk érdekében született Betlehemben. Bizonyára sokan azt mondjátok: Minek? Egy templomi gyülekezetnek szükséges Jézus Krisztust mint ismeretlen bemutatni? Be kell mutatni azt, akinek a nevében szoktunk összegyülekezni, akinek a nevében most is összejöttünk?

Igen, szükséges. Nemcsak azért kell Jézus Krisztust bemutatni, mert vannak köztünk olyanok, akik nem jártak vagy nem járhattak hitoktatásra, hanem azért is, mert „*benne van a bölcsesség és ismeret minden kincse elrejtve*” (Kol

2,3). Ki az közöttünk, aki azt merné állítani, hogy teljesen ismeri Isten bölcsességét, és behatolt ismereteinek minden titkába? Engedjük meg tehát Istennek, hogy a felolvasott prófécia alapján ő maga mutassa be nekünk egyszülött Fiát.”

Az ilyen bevezetés után Krisztus bemutatását így lehet pontokba foglalni, majd kifejteni:

a) Jézus Krisztus szolga, aki egy szolgálatot jött elvégezni értünk.

b) Jézus Krisztus ismertté teszi Isten akaratát az egész világon.

c) Jézus Krisztus a mi megmentésünkre jött.

d) Jézus Krisztus szelíd és csendes módon végzi el megváltó és szabadító szolgálatát.

e) Annak alapján, amit az Úr Isten az ő szolgájáról mond, tulajdonképpen önmagát mutatja be.

Az ígéhirdetést így lehet befejezni. „Mindnyájan, akik annak idején a betlehemi jászolbölcsőhöz jöttek, megpillanthatták a kisgyermek Jézusban Isten szerető és kegyelmes arcát. A gyermekben, akit láttak, felismerték a próféciák alapján Isten szolgáját, aki megváltást és világosságot hoz. Azért örültek, mert felismerték őt, hittek benne, és követték őt. Mi most tegyük ugyanazt. Ismerjük fel Krisztusban azt, akit a próféták megígértek, adjunk hálát érte Istennek, és fogadjuk el azt a szolgálatot és megmentő segítséget, amelyben részesíteni akar minket. Ismerjük fel benne a szolgálót, aki világosságot és üdvösséget hoz, és hálával fogadjuk el az ő üdvözítő segítségét, amelyet mindnyájunk számára hoz.”

Befejezés

Az Úr szolgájáról szóló első ének azzal kezdődik, hogy az Úr bemutatja a szolgáját, illetve Szolgáját, és reá irányítja figyelmünket. Nekünk, Krisztus mai szolgáinak az a feladatunk, hogy minél hitelesebben Krisztusra tudjuk irányítani a reánk bízott emberek figyelmét. Ugyanúgy, ahogyan azt Luther Márton teszi a wittenbergi oltárképen. Ha Krisztusra tudunk mutatni, akkor ezáltal Istenre mint ke-

gyelmes mennyei Atyára mutatunk. Ha úgy tetszik, akkor ez egyfajta egymásra mutogatás. Az Úr rámutat a Szolgára. A mai szolgák pedig rámutatnak a Szolgára és ezáltal az Úrra. Adja Isten, hogy csak ilyen egymásra mutogatás legyen úgy a Magyarországi, mint a Szlovákiai Evangélikus Egyházban.

Papoknak

1. vers: Mutass rá a Szolgára Luther módján.

A Szentlélek az „orvosság” a kiégés ellen – 4a.

2. vers: Ne nyüzsögjünk.

3. vers: A megrepedt nádszálakat nem kunszt eltörni, a pislákoló mécesst mindenki el tudja fújni. Ha még ég a nádszál és pislákol a láng, van remény.

4. vers: Szükség van ránk. Várnak a tanításunkra.

Szigetek: Mt 28,19.

Ugyanaz a feladat, ugyanaz az ígélet.

5–9. vers: Ha hiszünk a Teremtőben, nem félünk a jövőtől.

Hivatkozott művek

BIČ, Miloš (szerk.) 1982. *Starý zákon. Překlad s výkladem*. 11. köt. *Izajáš*. Kalich, Praha.

DÓKA Zoltán 1977. *Márk evangéliuma*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.

ELLIGER, Karl 1978. *Deuterocesaja*. 1. köt. *Jesaja 40,1–45,7*. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn. (Biblischer Kommentar, Altes Testament XI/1.)

HALLER, Max 1923. Die Kyros-Lieder Deuterocesajas. In: *Eucharisterion. Studien zur Religion und Literatur d. Alten u. Neuen Testaments. Hermann Gunkel zum 60. Geburtstag*. 1. köt. *Zur Religion und Literatur des Alten Testaments*. Szerk. Hans Schmidt. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. 261–277. o.

KARASSZON István 2005. *Az ószövetségi írásmagyarázat módszertana*. Pápai Református Teológiai Akadémia, Pápa.

PELIKAN, Jaroslav 2008. *Ježíš v proměnách staletí*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří.

A bűn és a pénz összefüggéséről böjtben

■ SZABÓ B. ANDRÁS

Miközben a keresztény teológia kifejezései közül egyes kegyességi áramlatokban a leggyakrabban elhangzó fogalom a bűn, más keresztény körök mára mintha száműzték volna ezt a fogalmat. Mindkét szélsőséges eset alkalmas arra, hogy a bűnfogalom teológiai tartalmának lényeges elemeit elrejtse, és ezzel akaratlanul is annak eszközévé váljon. A lutheránus spiritualitás karakterjegye a bűn felfedezése, felnagyítása, a tőle való megszabadulás útjának megtapasztalása és az előlött érzett öröm. Ez a lelkeség a legkevésbé sem természetes a kortárs modern ember számára. A következőkben arra keressük a választ, hogy a rendszeres teológia bűnfogalmát hogyan alkalmazhatjuk a gazdaság és különösen a pénz összefüggésében mai életvilágunkban. Mi indokolja és mennyiben igazolható a kereszténység kritikus álláspontja a modern globalizált fogyasztói társadalomban? Képes-e az alkalmazott teológiai fogalom, a bűn úgy megragadni a valóságot, amelyben élünk, hogy a kortársak számára a valóságértelmezésben és a hit megtapasztalásában egyszerre segítsen?

Annál is inkább megtehetjük ezt az összekapcsolást, mert a jelen értelmezése ma kimondottan a rendszeres teológia, és nemcsak az etika, hanem a dogmatika feladatává is vált (SCHELIHA 2016, 113. o.). Annyira komplex jelenben élünk, hogy az örök teológiai tartalom kortárs megfogalmazása a jelen teológiai szempontú leírását is jelenti.

A két fogalom meghatározása

Ezt az összekapcsolást a két fogalom – a bűn és a pénz – meghatározásával kezdjük. Az utóbbi meghatározásánál a szociológia pénzdefinícióját vesszük alapul. Ez teológiai szempontból is tanulságos. A pénz a szociológia szerint kommunikációs eszköz, ma valószínűleg a legáltalánosabb emberi kommunikációs eszköz. Sokkal egyszerűbben és szélesebb körben közvetít, mint az egyéb csatornák. Képes egymás nyelvét nem beszélő, különböző kultúrákhoz tartozó emberek között is közvetíteni. Nagyobb személytelenséget jelent, a teljesítés materiális és nem személyes oldalát emeli ki. Előfordul, hogy miközben a nyelvben számtalan helyzetben már nem ismerjük a helyes kifejezést, a követendő magatartást, nem marad más kommunikációs eszközünk, mint az egyébként mindenhol jelen lévő és nagyon egyszerű logikával működő, általános társadalmi kommunikációs eszköz, a pénz.¹

¹ Az egyházakról és az egyházakkal folyó kommunikációban jól látszik ez a kommunikációs leegyszerűsítés az egyházakkal távoli kapcsolatot fenntartó egyének és a társadalom egésze szintjén is.

A második meghatározás, a bűn definíciója bonyolultabb. Reinhold Niebuhr gyakran idézte és tette ismertté azt az állítást, hogy „az eredendő bűn dogmája a keresztényen hit egyetlen empirikusan bizonyítható dogmája” (PETERS 1994, 326. o.). A bűn és következményei kézzelfoghatóak és megtapasztalhatóak minden ember számára minden korban. Nem lehet tőle megszabadulni. Az elbukás nem szükségszerű, de előbb vagy utóbb újra és újra biztosan bekövetkezik. Hosszú tapasztalat mutatja ezt a sorsszerűséget, ami a radikális/eredendő gonosz megfogalmazásához vezetett. A teológiai leírás az ember istenkapcsolatára koncentrálna írja le a bűnt, és ezzel nagyobb összefüggésbe állítja. Ted Peters amerikai evangélikus teológussal mégis egyet kell értenünk abban, hogy a gonosz teológiai leírása nem különbözik olyan sokban attól, amit egy nem keresztény vagy nem vallásos leírás tartalmazna. A különbség sokkal inkább a gonosz erejének megtörésében van (uo. 5–6. o.). A pénz kapcsán mégsem a bűn erejének megtörésével kezdjük a gondolkodást, ami az evangélikus dogmatika kiváló lehetősége, nem is a bűn leírásával, hanem a következményekkel, amelyek nem jövő időben sejthetőek, hanem jelen időben láthatóak.

Mindent meghatározó valóság

A modern társadalom legszembetűnőbb eredménye az az élet minden területét átformáló anyagi változás, ami a folyamatosan növekvő fogyasztáson alapuló, világméretű termelési láncokba szervezett, profitmaximalizáció céljával működő gazdasági rendszer eredménye. Az értékelés folyamata a csere és a csereérték alapján von bele egyre szélesebb területeket a piac logikájába. Luhmann megfogalmazásában a gazdasági gondolkodás a pénz nyelvére fordítást jelent (idézi WAGNER 2014, 562. o.). Ez a fordítás egy olyan kommunikációt jelent, amely valójában nagy egységesítés. Egymástól teljesen különböző tárgyak, szolgáltatások összemérhetőek és cserélhetőek egymással, és ezzel a felértékeléssel elhalványul minden egyéb – például morális – értékelési szempont. A pénzalapú értékelési rend még az ellene való tiltakozást is sokszor beépíti önmagába. A '68-as nemzedék lázadó fiataljai közül felnőttként nem kevesen fényes karrierékből mennek manapság nyugdíjba. Így fordulhat elő, hogy a globalizált gazdasági rend utóbbi negyed századának jövedelmi vesztese az amerikai (és nyugat-európai) kisember tiltakozó populizmusa élére egy milliárdost fogad.

Falk Wagner bécsi rendszeres teológus a „mindent meghatározó valóság” kifejezést használja a jelenség teológiai megragadására. A valóság megragadásához valamilyen közös kommunikációs és értékelési alapra van szükség. Itt ma egy hosszú átértékelési folyamat eredményeként Isten helyére a pénz lépett. A szekularizáció és a vallási elbizonytalanodás következményeként, sok más közös lehetséges meghatározó valóság kiesése után, a közös valóság alap gazdasági elosztás eszköze, a pénz lett. A pénz kialakulása óta rendelkezett ezzel az életcélszervező potenciállal; elég Luther világos figyelmeztetésére gondolni Isten és a pénz helycseréjének kockázatáról a *Nagy káté*-ban. Ami az ember mindennapi létét praktikusán kitölti, az az istenfogalom az életben. Azonban ez nem az egyének morális romlását mutatja, hanem a közösségi lét átalakulását. Közös istenfogalom az, ami az emberek közötti kapcsolatok közös nyelve, a társadalom szervező ereje. Itt csak olyan kommunikációs-értékelési rend jöhet szóba, amelyet az emberek túlnyomó többsége elfogad. Ezért a konszenzusért már az ószövetségi próféták is perelnek Izrael népével. Vissza- és körbetekintve a történelmen azonban azt látjuk, hogy még az Istent ilyen hivatalos értékelési bázisként használó rendszerek és korok is súlyos bűnök elkövetői lehetnek. A történelem nehéz tapasztalata, bármennyire is szeretnénk, hogy nincs aranykor.

Rendszeres teológiai meghatározások a bűnről

A bűn mint tagadás és hazugság

Itt érdemes a kortárs teológiai bűnfogalom egyik fontos elemére figyelni, ez pedig a bűn mint tagadás és hazugság. Eberhard Jüngelnél a bűn lényege a hazugság, a hazugság lényege, hogy megbízhatatlan, és a valóság teljességét megbízhatatlannak állítja be. Eredeti formájában, hazugságként a bűn az, amire nem lehet hagyatkozni, „még akkor sem, ha az igazságot idézi” (1Móz 3,1.4–5; lásd JÜNGEL 1999, 91. o.). Az alapvető bizalom tagadása az Isten–ember, ember–ember és a világ–ember kapcsolatok szétszakítását jelenti (uo. 95. o.). Ráadásul ezt a szétszakítást a jó, a szép és az igaz álarcát használva úgy teszi meg, hogy közben saját létét tagadja. Az Isten által a teremtésre kimondott jó neki nem jó, hanem saját maga akar a teremtővé válni (uo. 96. o.). A pénz értékelési rendszere azon nyugszik, hogy a világ javai végesek, és nem elégségesek mindenkinek. Minél kevesebb van valamiből, és minél nagyobb az igény rá, annál értékesebb. Ezt fejezi ki a pénz, és amíg saját mennyisége is korlátozott (mérsékelt infláció), saját értékét is ez a végeesség adja. Ezt kommunikálja a világba: a javakból, az értékekből hiány van. Vajon teológiailag semleges-e ez az állítás? Az elég, a bőség, a megosztás hogyan juthat szóhoz? Továb-

bá mennyire kapcsolja össze és mennyire választja szét az embereket egymástól, a világtól és Istentől a pénz?

A bűn mint mértékvesztés

Tillich *Rendszeres teológiájában* az elidegenedés fogalmával írja le a bűnt. Az itt használt *concupiscentia* fogalma a pénz szerkezetéből eredő, kiküszöbölhetetlen veszélyre mutat. Az embert „szűkössége” (szegénysége) arra készíti, hogy bőséget (gazdagságot) keressen” (TILLICH 2002, 277. o.). Ebben az aggodalomtól vezérelt, elidegenedett állapotban nagyon nehéz kimondani, hogy *elég*. Nagyon nehéz kimondani, hogy ennyi elég, nem kell több az anyagiak, a szexualitás, a tudás, a hatalom összefüggésében és megannyi más téren. A bűn egyik jól ismert klasszikus kifejezése, *ἀμαρτία*, a mértéktesztésre mutat. Az elég a mértékvesztettségben egyre kevésbé látható, érezhető és kommunikálható.

A bűn mint hübrisz

A *concupiscentia* vágya mellett a másik klasszikus teológiai fogalom a bűn leírására a gőg hübrisze. Jünger az ember teremtő szándékát a hübrisz fogalmával írja le. Imitálni próbálja a teremtmény a Teremtőt, és maga akar teremtő lenni (JÜNGEL 1999, 96. o.). Mára az ember a kíváncsiság, a kényelem és a gazdagodás vágyától vezérelve létrehozott egy második anyagi valóságot maga körül. A természet átalakítása olyan mértékű, hogy az ember alapvető természetre utaltságát kitakarja. Teológiai értelemben ennek a gőgös teremtési átalakítási kényszernek az eszkatológia a vesztese. E világi, jelen idejű fogyasztói mennyország tölti ki az emberek céljait és álmait, saját növekedési kényszeréből újabb és újabb álmokkal stimulálva fogyasztóit. Ki a felelős, a vétkes, és ki az áldozat a fogyasztói világban? Az önzés számtalan válasza folyamatosan hallható, de keresztény szempontból nem igaz válaszok.

A bűntől való szabadulás egyik kísérlete – mondja Wilfried HÄRLE – a félelem legyőzése mások alávetése, illetve saját magunk alkalmazkodása vagy alávetése által, vagy a kettő keveredése (2000, 488. kk.). Az uralomról szóló fontos megfigyelés itt is igaz, ebben összekeveredik az alávetett és az uralkodó helyzete. Mindkettőnek szüksége van a másikra. A pénz kiemelkedő hatalma a fogyasztói társadalomban kétszeresen példa erre. Egyrészt a pénz és az emberek viszonyában kizárólag a pénzbe vetett bizalom adja értékét (anyaga ma már nem hordoz semmi értéket), és ez az érték, ami kívánatosá teszi, és amivel hatalmat gyakorol. Másrészt az emberek csoportjai egymás között, a fogyasztói társadalom egyre szűkebb gazdasági hatalmi központjai és a széles fogyasztói rétegek is feltéte-

lezik egymást. A gazdasági elit is rá van utalva a fogyasztók tömegére, akinek vágyait egyszerre formálja, de ki is kell elégítenie. Napjaink politikája szintén bőséges példát ad a kölcsönös függésben feloldódó félelemtől és vétekről.

A meghatározások összefoglalása

Összefoglalva a rendszeres teológia különböző bűnről szóló kortárs leírásait, egy közös pontot felfedezhetünk. Tillich az elidegenedést, Jüngel a kapcsolatot szétszakító hazugságot, Pannenberg az *amor sui*t, az önszeretetet, Härle a szégyent emeli ki, de a meghatározásokban közös, hogy a bűn lényege az ember *kapcsolatának hibája*. Isten és ember, ember és ember, ember és természet között egyaránt megromlik a kapcsolat. A pénz teológiai értelmezésében ezért fontos, hogy a pénzt mint *kommunikációs eszközt* határoztuk meg. Ez a leírás adja a lehetőséget a pénz teológiai értékelésének. A kommunikációs eszköz két fél között közvetít. Amennyiben a pénz az ember és Isten, az ember és ember, az ember és a természet közötti kapcsolat romlását okozza, kommunikálja, akkor részese a bűnnek. Ha elidegenedést, szégyent, önzést, hazugságot és a kapcsolatrombolásnak rengeteg más formáját okozza, akkor nem semleges eszköz. Viszont lehetséges még a nem semleges, veszélyes, kísértő, hibás eszközzel is jót tenni. Ha a pénz az emberek, a természet és Isten felé a kapcsolat építését, helyreállítását szolgálja, akkor a jó irányába használható (Zákeus megtérésének példája).

A keresztény közösség felelőssége

Kevés olyan tárgya van az emberi életnek, amihez annyi negatív erkölcsi tapasztalat kapcsolódik, mint a pénz. A leghétköznapiabb párbeszéddek is közvetítik ezt a morális értékítéletet, mint például a „most térjünk rá a piszkos anyagiakra” kifejezés. Azt a váltást fejezi ki ez fordulat, ahol a kommunikáció a gazdasági logika, az értékelés sajátos rendjébe lép át. Lelkészek és gyülekezeti tisztviselők pontosan ismerik ezt a váltást nemcsak a baráti beszélgetésben, hanem egy-egy presbiteri ülésen, közegyházi fórumon, lelkészkonferencián is. Megnövekedő figyelem, nagyobb konfliktuskockázat jellemzi a helyzetet; más logika alapján, élesebben folytatódik a diskurzus, ugyanak-

kor egy idegen logika uralja a gondolkodást. A keresztény közösséget különös felelősség terheli saját logikája és szabadsága megőrzésében. „*Mert minden rossznak gyökere a pénz szerelme*” – idézi az Újszövetség az antik bölcsességet (1Tim 6,10). Az állítás a Bibliában nem a környezet általános érvényű tapasztalata, hanem sokkal konkrétabb. Alapját a keresztények közötti konkrét történések adják. Fordított figyelmet szeretne ez az ige elérni, mint amiről fentebb szó volt. Az anyagi témára megugró figyelem helyett az anyagi témák veszélyeire figyelő éberség megugrását szeretné elérni. Nem a görcsös ellenőrzés vagy aszkézis a célja, hanem a keresztény ember szabadságának megőrzése és kiteljesítése, aminek komoly korlátja és veszélye szerkezetéből eredően a pénz.

A *status corruptionis* egy konkrét formája az anyagiaktól meghatározott közélet, egyház és a keresztény ember is. Egy végtelékig, még lázadásában is anyagias világban a szabadság kommunikációjára van szükség. Egy hasonmaximalizáló környezetben a veszteségtolerancia a szabadság útja. Ez a nagyvonalúság számtalan lehetőségként jelenik meg mindennapjainkban. Megjelenhet például ingyenes kazuális szolgálat formájában, szolidáris adakozásban, tökéletlen önkéntes munka formájában vagy akár a meg nem kapott állami támogatásban. De sok más módon is jelentkezhet és szabadságunk gyakorlatává válhat. Nem aszkézissé, csak szabadsággá. Józan protestáns mértéktartássá böjtben.

Felhasznált irodalom

- HÄRLE, Wilfried 2000. *Dogmatik*. 2., átdolg. kiad. Walter de Gruyter, Berlin – New York.
- JÜNGEL, Eberhard 1999. *Das Evangelium von der Rechtfertigung der Gottlosen als Zentrum des christlichen Glaubens*. 3., jav. kiad. Mohr Siebeck, Tübingen.
- PETERS, Ted 1994. *Sin: Radical Evil in Soul and Society*. Eerdmans, Grand Rapids.
- SCHELIHA, Arnulf von 2016. Theologische Gegenwartsdiagnosen in aktuellen ethischen Entwürfen. *Verkündigung und Forschung*, 61. évf. 2. sz. 112–127. o.
- TILlich, Paul 2002. *Rendszeres teológia*. Ford. Szabó István. Osiris Kiadó, Budapest.
- WAGNER, Falk 2014. Geld und Schuld. Anmerkungen zur Theologie der Geldwirtschaft. In: uó: *Zur Revolutionierung des Gottesgedankens*. Mohr Siebeck, Tübingen. 552–587. o.

Mi az élet értelme?

Személyes felszólítás és kihívás

■ SZLAUKÓ ORSOLYA

Bevezetés

Gondoljunk egy mozaikképre. Az apró kavicsdarabok összeállnak egy nagy egésszé. Sok kicsiből, apróból egy egész. Részekből egész. Ha közel állunk a képhez, csak egy részletet látunk belőle, nem tudjuk, mi lehet az, hová tart, mivé lesz... Ha kellő távolságra állunk a képtől, egyszerre értelmet nyer. A logikátlan logikussá lesz, káoszából kozmosz. Valahogy az életünk is ilyen, mint egy mozaik. Attól függően, hogy hol tartunk benne, felfedezzük a különböző színek, formák és képrészletek gazdagságát, sokféleségét, és egyszer majd összeáll a kép.

Pars pro toto

Mi az élet értelme? Hogyan találhatunk célt, értelmet és elégedettséget az életben? Képesek vagyunk véghezvinni valamit, ami igazán jelentős? Van értelme annak, amit csinálunk? Olyan sok ember gondolkozik az élet értelmén. Visszanézünk évekkel később, és nem értjük, hogy miért estek szét a kapcsolataink, és miért érezzük olyan üresnek magunkat, pedig elértük azt, amit célul tűztünk ki. Egy baseballjátékost, aki bekerült a leghíresebbek közé, megkérdeztek, hogy mit lett volna jó megtudnia, amikor először kezdett el baseballozni. Azt válaszolta: „Bárcsak elmondta volna valaki, hogy amikor eljutsz a csúcsra, nincs ott semmi.” Rengeteg célról akkor derül ki, hogy üres, amikor már éveket áldoztak a hajsolásukra.

Humanista társadalmunkban az emberek sok célt kergetnek, azt gondolva, hogy majd értelmet találnak bennük. Ilyen célok lehetnek az üzleti sikerek, a gazdagság, a hatalom megszerzése, jó kapcsolatok, a szexualitás, a szórakozás stb. Sokan tanúskodnak róla, hogy miután elérték a gazdagságot, kapcsolatokat és gyönyört, még mindig volt bennük egy nagy úr – az üresség érzése, amit semmi sem tudott kitölteni. Rész az egész helyett. Hajszolni bizonyos célokat, vágyakat, önmagunkat nem kímélve elérni valamit, ami csak egy rész, de nem az egész. Azt hisszük és dőlgetjük magunkban, hogy bizonyos célok megvalósítása lehet csak az életünk értelme, és ha az beteljesülne, akkor minden tökéletes lenne. De ez csak rész az egész helyett.

A Prédikátor könyvének szerzője is ezt érezte, amikor kimondta: „*Hiábavaló! Hiábavaló! Teljesen hiábavaló! Minden csak hiábavalóság.*” Ennek az írónak mérhetetlen gaz-

dagsága volt, bölcsebb volt, mint bárki, volt több száz aszszonya, palotái és kertjei, amelyeket királyságok irigyeltek, a legjobb ételek és borok, valamint a szórakozás minden létező formája. Egy ponton azt mondta, hogy amit csak a szíve kívánt, azt meg is kapta. Mégis úgy összegezte az életet „*a nap alatt*” (olyan élet, ami abból áll, amit a szemünkkel látunk vagy az érzékszerveinkkel tapasztalunk), hogy hiábavalóság! Miért volt ekkora üresség benne? Mert Isten olyasmire teremtett minket, ami túl van azon, amit itt és most tudunk átélni. Salamon azt mondta Istenről, hogy az örökkévalóságot is az emberek szívébe ültette. Érezzük, hogy az itt és most nem minden. Rész az egész helyett.

Az élet értelme az élet valamennyi apró eseményében benne van

Anselm Grün írja a következőt: Mindennap ér bennünket valami, ami kihívást jelent számunkra; mindennap küszöbökkel kell átlépnünk. A katolikus egyház ünnepli Szent Kristófot, a „küszöbszentet”, aki példaképünk ebben. A középkorban a templomok bejárata mellett rendszerint elhelyezték Szent Kristóf képmását. A templom bejárata Szent Kristóf szobrával vagy festményével elválasztotta egymástól a szentet és a profánt. Mielőtt az emberek kimentek a szent térből a világba, ránéztek a szentképre, hogy ne veszítsék el belső erejüket, amit a szenttel való találkozásban magukba szívtak.

Valahogy mi is így vagyunk az életünk „küszöbpillanataival”. Belénk ég, áldássá, értelemmé válik. Vannak sorsdöntő és meghatározó élmények és persze apró, meghitt, fontos és értékes pillanatok. Ez az élet értelme, amikor képesek vagyunk a nagy és meghatározó emlékekben ugyanúgy, mint az apró és törékeny pillanatokban meglelni a szeretetet, az áldást, az értelmet.

„Az élet értelme az élet valamennyi apró eseményében benne van. Jelen van a megteremtett formák és jelenségek végtelenségében.” (Michael Jackson énekes)

Az élet értelme ott van minden ölelésben, szóban, kézfogásban, levélhullásban, mozdulatban és mosolyban, mindenben. Naponta küszöbökkel lépünk át, feladatokat oldunk meg és kihívásokat teljesítünk. Életünk értelme ott rejlik minden napban; születésünk boldog pillanatától halálunk fájdalmas órájáig a küszöbök átlépésében és minden emlékekben, élményben és pillanatban.

Az élet értelme nem egyéb, mint vallásosnak lenni

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy favágó. Volt neki négy fia. Négyfelé húztak, nem volt olyan dolog, amiben egyetértés lett volna köztük. Soha nem tudtak egymással dűlőre jutni. Mindennapos volt a veszekedés köztük. Csáládi perpatvarukból mindig csak a szomszédok húztak hasznót. Így aztán egyre szegényebbek lettek. Olyannyira, hogy a falusiak már gúnyolódtak is rajtuk. Bolondnak tartották őket. Az apjuk látta, hogy mindennap valami vita van köztük, és egyre boldogtalanabb lett. Sokszor próbálta már elmagyarázni nekik, hogy senkinek nem használ a veszekedés, de mindhiába. Falra hányt borsó volt minden intelme, lepergett minden a fiairól, mint zsirosbödönről a víz. Az apai jótanács egyik fülükön be, a másikon ki.

Elmegy egyszer a favágó az erdőbe fát vágni. Készít a lenyesett gallyakból egy köteget, megkötí kötéllel. Feje tetején egyensúlyozva viszi a szegény öreg favágó hazafalé a rőzsét. Útközben eszébe jutott valami. Talán így visszatérítheti a fiait a jó útra. Elmosolyodott magában. Gyorsabban szedte a lábát, hogy hamar hazaérjen. Hazaérve a favágó a rőzsét kint hagyta a kertben. Fiai még nem érkeztek haza. A favágó izgatottan várta őket. Mikor a nap lebújt a hegyek mögé, a madarak fészükbe bújtak, és előbukkant a hold, a fiúk egymás után értek haza. Alighogy megvacsoráztak, hívja őket az apjuk.

Odamegy a négy fivér. Kérdezik:

– Mi az, apánk?

Erre a legidősebb fiának szól a favágó:

– Törd csak, fiam, kettőbe ezt a rőzsét!

Odalépett erre a legidősebb a köteghez, és megpróbálta kettétörni. Persze nem sikerült. Hogy is sikerült volna! Megszégyenülten ment vissza az apjához:

– Nem megy ez nekem, apám.

A favágó elmosolyodott, és mondta a második fiúnak:

– Most te próbáld meg, fiam, törd csak kettőbe ezt a rőzsét!

Ő is megpróbálta. Pont, mint a bátyja, ő is kudarcot vallott. Lógó orral ment vissza az apja elé. Így próbálta meg a harmadik és a negyedik is. Egynek sem sikerült. Mind csüggedten ültek le a földre.

Fölállt akkor mosolyogva az öreg favágó. Kicsomózta a kötelet, amivel körülkötötte a rőzsét. Széthullottak a gallyak. Mondja akkor a fiainak:

– Fiaim, most törjétek el ezeket a gallyakat!

Odaugrik a négy fiú, felkap mindegyik egy-két gallyat, és azon nyomban eltöri. Nagy büszkén állnak apjuk előtt. Szól a favágó:

– Látjátok, míg össze volt kötve a sok gally, nem tudtátok eltörni. Külön-külön egy szempillantás alatt eltörtétek mind. Épp így győz le bármilyen ellenség titeket külön-külön. De ha együtt maradtok, összetartotok, nincs, aki legyőzne titeket.

Végre megértették apjuk intelmét a favágó fiai. Minden ellenségeskedéssel felhagytak ezek után. Békében és boldogan éltek, míg meg nem haltak.

Az élet értelme vallásosnak lenni, hinni, közösségben lenni. Pál apostol azt mondta: Krisztus a fej, ti pedig testének tagjai. Mindenkire szükség van, a látványos feladatot végzőkre éppúgy, mint azokra, akik látszólag kevésbé fontos feladatokat végeznek egy közösségben. Egyformán értékesek, egyformán fontosak vagyunk, mert Krisztus testének tagjai vagyunk. A hit összetartó erejét, az imádság és az úrvacsora misztériumát a közösségben élhetjük meg. Jó gyülekezethez tartozni, ahol feladatunk van, ahol számítanak ránk, és ahol nem szégyen sebzettnek lenni, ahol a közösség mint „védőháló” fon körül.

„Mi az értelme létezésünknek, és mi értelme egyáltalán az élőlények életének? Erre a kérdésre válaszolni nem egyéb, mint vallásosnak lenni. Te azt kérde: van egyáltalán értelme ezt kérdezni? Mire én azt felelem: aki saját embertársai életét értelmetlennek találja, az nemcsak boldogtalan, hanem arra is alig képes, hogy éljen.” (Albert Einstein elméleti fizikus)

Sokan nem értjük, hogy a közösség nemcsak felszínes kapcsolatrendszer, hanem mély bizalmi viszony, ahol mindenki megvallhatja saját gyengeségeit a többieknek, ahol mindenki igyekszik, de mindenki hordozza mindenki terhét, ha szükséges. A közösség olyan hely, ahol mindenkinek az erőssége nyilvánulhat meg, és nem emlékeznek meg a gyengeségekről, hanem kiegészítik egymást. A közösségben élő emberek építik egymást.

Az önmagában fekvő gallyat könnyen meg lehet sebezni, el lehet törni, majd eldobni, de az összekötött gallyakat nem lehet elroppantani. Ha Isten szeretete köt át bennünket, lehetetlen azt megsebezni.

Az élet értelme a gondok fölismerésének és megoldásának folyamatában rejlik

Képzeljünk el egy tyúkot, amelyet beleteszünk egy ketrecbe. Egy olyan ketrecbe, amely elől és kétoldalt zárt, azonban hátul nyitott, ott nincs fala. A tyúkot úgy tesszük bele, hogy kétfelől és vele szemben rács van. A tyúk, ahogy a közmondás is tartja, nem az eszéről híres. A ketrec elé pedig leteszünk magvakat, amelyeket természetesen a tyúk el akar érni. Próbálgazdik, csattog a csőrével, megpróbálja kidugni a rácsokon át a csőrét, de sehogy sem éri el a magokat.

Ez egy pszichológusok által végrehajtott kísérlet volt, amelyben a tyúk nem fordult meg, nem vette észre, hogy a ketrec hátulja nyitott, csak arra koncentrált, hogy mindenáron elérje a számára óhajtott falatokat, de ez sehogy sem sikerült neki.

Mi, akik kívülről látjuk ezt a helyzetet, ezt a tyúk számára megoldhatatlan problémát, nekünk egyszerű a megoldás. Meg kell fordulni, kimenni a nyitott oldalon, meg kell kerülni a ketrecet, és onnan egyszerűen elérhető az áhított étel.

Mi is sokszor épp ilyenek vagyunk, mint ez a tyúk.

Benne vagyunk egy adott élethelyzetben, egy problémában vagy egy konfliktusban, és csak egy irányból látjuk a dolgokat, egyféle megoldáshoz ragaszkodunk. Nem nézünk körül, nem vesszük észre a nyitott falat, hanem úgy kapkodunk a magok után, hogy közben nincs megoldás. Dühösök, haragosak, idegesek leszünk, mert nem jutunk hozzá a vágyott falatokhoz, és ezzel párhuzamosan a körülöttünk lévő kapcsolatainkat is romboljuk. Csak egyfelől vagyunk képesek nézni az adott helyzetet, és ez felőröl bennünket.

„A gondok fölismerésének és megoldásának folyamatában rejlik az élet értelme. A probléma a próba, mellyel elkülönítjük a sikert és a kudarcot. Gondjaink miatt van szükségünk bátorságra és bölcsességre, sőt gondjaink tesznek minket bátrakká és bölcsökké. Végső soron ezek felelősek lelki fejlődésünkért.” (Morgan Scott Peck amerikai pszichiáter, író)

Az élet értelme ott van a napi problémamegoldásban, a helyzetfelismerésben és a segítségnyújtásban is. Egy problémát többféleképpen is meg lehet oldani, de az nem mindegy, hogy a folyamat közben hány ember sérül. Problémamegoldásaink sikeressége azon múlik, hogy képesek vagyunk-e meglátni a másikban Krisztus arcát. Ha nem, akkor ketrecbe ragadt tyúkok vagyunk csupán, akik az áhított magvakat nem képesek más szemszögből látni, csak a rácson oldalról. Pedig ha megfordulnánk, látnánk a szabad utat, hogy hosszabb úton és több energiabefektetéssel ugyan, de eredményre juthatnánk.

Különböző generációk más és más szemszögből nézik az életet, így az élet értelmének hangsúlyai is koronként máshova esnek. Kinek a pillanatokban, az egymással átélt élményekben, kinek a közösség megtartó erejében, kinek pedig a mindennapokat terhelő problémák megoldásában rejlik az élet értelme.

Miért...?

Hányszor halljuk, hallottunk már ezt a kérdést... Miért? Miért pont velem történik? Miért nekem nem sikerül? Miért az én szüleim vagy az én családom? Miért épp az én környezetemben? Miért kell szenvednem? Miért van annyi probléma és szenvedés a földön? Hosszan lehetne folytatni a sort.

Ezért az élet legfontosabb kérdéseire nem szavakban, hanem tettekben tudunk választ adni. Miért van szenvedés? Ez a lehetetlen kérdés. Miért van a világon szenvedés? A szenvedéssel kapcsolatban a személyes válaszunk, hogy ahol ilyesmivel találkozunk, lehetőségeinkhez, erőnkhez mérten igyekszünk azt enyhíteni. Ez a válasz. Az összes többi, amit kiokoskodunk, legfeljebb kapaszkodó. „Miért e nehézség?” „Miért van szenvedés?” „Kiért lehet értelmes a szenvedés?” Tegyük fel ezt a kérdést magunkban. A szenvedéssel sokszor nem tudunk mit kezdeni, de azt tudjuk, hogy „kiket” szeretünk, és ha ez nehézségek-

kel jár, akkor is vállaljuk, mert csak a szeretet áll szenvedésünk centrumában.

Volt egyszer egy férfi, akinek volt egy felesége, és három szép gyerekük. Az édesapát kirúgták a munkahelyéről. Sokáig keresett munkát, de nem talált. Egyre több gond felhőzte a homlokát, egyre több ráncra lett. A férfi meghalotta, hogy valahol az Óperenciás tengeren is túl létezik egy növény. Ha valaki megszerzi, nincs az a föld, ahol ne teremne. Ha csak egy ágat, tövet is megszerez, elhozhatja bárhová, aztán fantasztikus termést hoz, hogy az édesapák eltarthassák a családjukat. „Nincs vesztenivalóm, elindulok, hogy megszerzzem” – gondolta a férfi.

Ment és ment a világokon keresztül. Olyan világokba lépett, amelyeket nem ismert, sok szenvedés és küzdelem árán haladt előre. „Miért? Miért ez a gyötrelme? Miért kell kilátástalanul mennem? Miért ez az értelmetlen vesződés?” – kérdezte, de csak haladt tovább. Nagy bánatában kicsordultak a könnyei. Sírt, fáradt volt. Egyszer elaludt, és álmában megjelent egy angyal, aki így szólt hozzá: „A kérdésre egy másik kérdés a válasz.” „Az angyal mondhatott volna valami használhatóbbat” – gondolta a férfi, amikor felébredt. Így indult tovább. Eljutott egy városba, ahol kapott állást. Megállapodott a munkaadóval, hogy mennyi bért kap. Igen ám, de fizetéskor csak a fele bért kapta meg. Kellott volna a többi pénz, hogy megszerze a bárhol megtermő növényt, amivel eltarthatja az egész családot. Elkeseredetten hajtotta álomra a fejét. Elalvás előtt azt mondogatta: „Miért? Miért kell szenvedni az emberi nyomorúság bugyraiban?”

Álmában ismét látta az angyalt. Az így szólt hozzá: „A te kérdésre egy másik kérdés a válasz.” A férfi felébredt. „Az angyal a bolondját járhatja velem” – gondolta. A fele pénzzel ment tovább, szinte reményvesztetten. Végül úgy döntött, egy bokor tövében inkább lefekszik, és meg akart halni. „Miért, miért történik ez velem?” Elaludt, és jött az angyal. Verdesett a szárnyával kettőt... „Ugye tudod: kérdésre egy másik kérdés a válasz.”

Fölébredt az apa. „Nekem már semmim sincs – gondolkodott –, reményvesztett vagyok.” Belefáradt a gondolkodásba, elmerengett. Eszébe jutott a felesége meg a gyerekei... És ahogy elmerengett, egyszer csak eszébe jutott a válasz. Nem csúfot akart belőle űzni az angyal. Igazat szőtt, amikor azt mondta: kérdésre egy másik kérdés a válasz.

Mert ahogy a családra gondolt, egyszer csak rájött, hogy a *miért* kérdésre a *kiért* kérdés a válasz. Amikor meg tudta mondani, hogy kiért ez a nagy fáradság, kiért ez a vesződés, ez a reményvesztettség menő küzdelem, amikor meg tudta mondani, hogy kiért – már nem volt érdekes az a kérdés, hogy miért. Mikor rájött, hogy kiért, egyszer csak látott egy növényt, egy szakasztott olyat, amiről szólt a fáma. Kiásta, vigyázott rá, beletette a tarisznyába, hazament, elültette, öntöztette... megszerezte.

Egy egész életen keresztül bele tudunk botlani a „mi-

ért?” kérdésekbe. Azt gyanítom, hogy a „miért?” kérdésre egy ponton túl adhatunk éppen válaszokat, mégis a legjobb válasz egy másik kérdés. Megoldás, amikor a „miért?” kérdéseink utat nyitnak a „kiért?” kérdés felé. Individuumként állandóan azzal küzdünk, hogy *miért?* Az apám miért így, a testvérem miért úgy, az életem miért erre? stb. A hiányaink, a szükségleteink, a fájdalmaink, a sebzettségeink, a gyengeségeink. Miért? Miért? – ez egy feneketlen verem. Nagyon jó azonban, ha tudunk gyógyulni, jó, ha vannak válaszaink, amelyek egy ideig kísérnek bennünket, majd elhagynak minket, vagy mi hagyjuk el őket. De talán ha a miérből egyszer csak kiviláglik egy másik kérdés, hogy „kiért?”, egyszerre értelmet nyer a szenvedés. Ha erre tudunk válaszolni, akkor egyszer csak ráléptünk a szeretet útjára. Ha erre tudunk válaszolni, akkor értelmet nyer az élet. Az életünknek feltétel nélkül van értelme; van nálunk több is, van valami nálunk több. És elindulunk ezt a nálunk többet megkeresni. Kiért élünk? Kiért vállaljuk az életet minden nehézségével és gyötrelmével együtt? Ha ez kirajzolódik, értelmet nyerhet minden.

Kiért?

Az élet értelme Luther Márton imájában: „Kedves menyeyei Atyám, minthogy megadtad nekem a Te nevedből és hivatásodból rám háruló tiszteletet, valamint azt, hogy engem is apának nevezzenek és tiszteljenek, ajándékozz és áldj meg azzal a kegyelemmel, hogy kedves feleségemet, gyerekeimet és házam népét istenfélően és keresztényi módon irányítsam és neveljem, valamint nekik is adj jó szívet és jó akaratot, hogy tanításodat kövessék és annak szót fogadjanak. Ámen.” (LVM 8: 722. o.)

Bethesda tava az élet értelmének tükrében

„Amikor látta Jézus, hogy ott fekszik, és megtudta, hogy már milyen hosszú ideje, megkérdezte tőle: *Akarsz-e meggyógyulni? A beteg így válaszolt neki: Uram, nincs emberem, hogy amint felkavarodik a víz, beemeljen a medencébe. Amíg én odaérek, más lép be előttem. Jézus ezt mondta neki: Kelj fel, vedd az ágyadat, és járj! És azonnal meggyógyult ez az ember, felvette az ágyát, és járt.*” (Jn 5,6–8)

Így eljutottunk egy még fontosabbhoz. Viktor Frankl azt mondta, hogy az élet értelme három jellegzetességgel bír. Hogy *személyes*, hogy *felszólítás* és *kihívás* jellegű. Ez jól tükröződik a Bethesda-tavi történetben, akárcsak az életünkben.

Az életben szerzett sebzettségeinkben, megpróbáltatások miatti sérüléseinkben, a lelki és fizikai fájdalmakban csak várunk. Várunk, hogy megmozduljon a víz, mert gyógyírt ad a problémáinkra, az életünkre; hisszük, hogy ebben a helyzetben nem jelenthet mást, csak a víz megmozdulá-

sát. Várunk, csak várunk, s közben repül az idő. Harmincnyolc éve már egyetlen dologra áhítunk csak, a gyógyulásra. Arra, hogy az ajándékba kapott életünket végre élhessük. Tyúkuk vagyunk a ketrecben, mert egyszerűen nem látunk más kiutat az élet értelméhez, csak a víz megmozdulását és a gyorsaságot. Nekem kell mielőbb beérnem a vízbe, elsőként, hogy én mindenképp meggyógyulhassak.

Egyszer csak „valaki” feltárja a megoldást. A ketrec hátulja szabad, nincs fala, arra van a kiút, arra el lehet indulni. Odalép valaki, személyesen megszólít bennünket: „*Akarsz-e meggyógyulni?*” – és felteszi azt a kérdést, ami szíven üt bennünket. Persze, erre vágyom harmincnyolc éve már, nem is értem a kérdést. Mi azonban idegességünkben, begubózottságunkban nem arra válaszolunk, amit kérdeznek. Ahelyett, hogy örömmel fogadnánk a kérdést: igen, meg akarok gyógyulni, erre vágyom már nagyon rég, inkább mentegetőzünk, kifogásokat, indokokat keresünk: hogy is menne? Hiszen nincs emberem. Nincs, aki bevigyen a többiek előtt a vízbe, mikor az megmozdul. Értetlenség, mentegetőzés, önsajnálát, szeretetlenség van bennünk. Hárítunk: nem az én hibám, ilyen az élet, ezeket a lapokat kaptam, és különben sem én tehetek róla, nincs emberem. Csak „miért?” van, és arra egy konkrét válasz: „*Nincs emberem, aki beemeljen a medencébe. Amíg én odaérek, más lép be előttem.*”

Személyes közeledés és felszólítás: „*Akarsz-e meggyógyulni?*” Jézus a maga szelídségével és végtelen szeretetével nem áll bele az értelmetlen párbeszédbe, hanem élénk támasztja a kihívást, és a lehető legtermészetesebben ezt mondja: „*Kelj fel, vedd az ágyadat, és járj!*” Fordulj meg a ketrecben, menj ki a nyitott oldalon, vedd el az oly régóta vágyott magokat, lakj jól, és kezdj el élni!

„Az élet értelme személyes, felszólítás és kihívás jellegű.” (Viktor E. Frankl neurológus és pszichiáter)

Jézus mindannyiunkhoz személyesen lép oda és szólít meg, majd egy mondattal helyreállít mindent. Minden megváltozik, a kaósból kozmosz lesz, a logikátlanból logikus, feketéből fehér. Egyszerre minden értelmet nyer, megértjük, hogy az életünk miért adatott nekünk. Ebben az értékrendben minden a helyére kerül: az élmények és pillanatok, a hit, a közösség, a barátság, a szereteteink, a családunk. Egyszerre megértjük a mozaikdarabok szétesettségét, a részletek pedig teljes képpé állnak össze. A részből egész lesz, és az élet értelme Krisztusban a helyére kerül.

Gyülekezeti tagok gondolatai az élet értelméről

Márton (6 éves): „Az életben az a jó, hogy sok mindennel találkozhatunk, sok mindent megtudhatunk. Az élet értelme, hogy okosodjunk, tanuljunk, hogy amikor felnőttek leszünk, felfedezzük a világ csodáit, utazzunk és boldogok legyünk.”

Borbála (10 éves): „Az élet értelme csupa jó dolog: a szeretet, a boldogság, az élmények. Fontos hogy az élet-

ben sok mindent kipróbáljuk, hogy ne legyen monoton. Nagyon fontos, hogy változatos, szeretettel és boldogsággal teli életünk legyen. Ha öregek leszünk, tudjunk visszaemlékezni arra, hogy milyen dolgokat életünk át, és ne arra, hogy mi mindent nem próbáltunk ki. Sosem késő új dolgokat kipróbálni.”

Eszter (15 éves): „Számomra az élet értelme a közösségekben, a barátokban és szeretteimben van. Jó, hogy vannak emberek, akikre mindig számíthatok.”

Júlia (33 éves): „Az élet értelme a férjem és gyermekeim. A velük átélt élmények, a fejlődésük, a folyamatos szeretet, amivel elhalmoznak, mindennél többet jelent.”

Róbert (48 éves): „Az élet értelme a családom, a hivatásom és a szüntelen problémamegoldás.”

Éva néni (85 éves): „Az élet értelme a család és a hit. Nem tudok Istennek elég hálás lenni mindazért a jóért, amivel megáldott. A rossz dolgokra ilyen korban már nem emlékezem, csak arra, hogy a hitem minden problémán átsegített, és hogy Isten minden élethelyzetben adott mellém társakat a családomban és a barátaimban.”

Felhasznált irodalom

- ABRAMS, Douglas 2016. *Az öröm könyve. Tartós boldogság egy változó világban. A Dalai Láma és Desmond Tutu beszélgetése.* Helikon Kiadó, Budapest.
- BOLDIZSÁR Ildikó 2014. *Mesék - Boldog öregekről.* Magvető, Budapest.
- BOLDIZSÁR Ildikó 2016. *Életválságok meséi. Mesekalauz útkeresőknek.* Magvető, Budapest.
- FRANKL, Viktor E. 2014. *...mégis mondj igent az életre.* Jel Kiadó, Budapest.
- GRÜN, Anselm – STEINDL-RAST, David 2016. *Ebben hiszünk. Kezdeti lelkiség korunk számára.* Ursus Libris, Martonvásár.
- GRÜN, Anselm 2011. *Ünnepek és szokások – amelyek megszépítik életünket.* Jel Kiadó, Budapest.
- Luther Márton 2014. *Asztali beszélgetések.* Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 8.)
- MOLTMANN, Jürgen 2005. *Minden végben kezdet rejtezik. Kis reménytan.* Bencés Kiadó, Pannonhalma.
- PÁL Ferenc 2012. *A szorongástól az önbecsülésig.* Kulcslyuk Kiadó, Budapest.

S Z Ó K A P C S O L A T O K ◀

Karddal vagy evangéliummal. . .

Luther a kettős kormányzásról

■ GÁNCS PÉTER

Luther az úgynevezett két birodalomról, kétféle kormányzásról szóló tanítását sohasem tekintette kidolgozott „államtan-nak”. Amikor konkrét élethelyzetekben, konkrét történelmi, politikai szituációkban megkérdezték, reformátorunk igyekezett mindig bibliai alapokon állva választ keresni.

Napjaink konkrét kríziseiben, például a menekültválságban, mi is idézgetjük olykor Luthert, elfelejtve, hogy amit ötszáz éve leírt például a török veszélyről, az nem ültethető át egy az egyben a mi korunkra. A kettős kormányzásról szóló tanítása is gyakran esik áldozatul felszínes, rövidzárlatos gondolkodásunknak.

Ne feledjük: a teológia többek között a megkülönböztetés művészetének a tudománya, és ebben rejlik a kétféle kormányzásról szóló lutheri tanítás ma is aktuális üzenete.

Bibliai gyökerek

Meggyőződés, hogy akkor járunk el a reformátor teológiai örökségéhez méltóan, ha először mi is a Szentírásról tájékozódunk, és megfelelő bibliai alapon állva próbáljuk

értelmezni Luther tanítását ebben a politikailag többszörös is terhelt, súlyos kérdésben, az állam és egyház kapcsolatának vizsgálatában, a kettő különválasztásában, illetve együttlításában.

Véghelyi Antal tanácsát követve bibliai tájékozódásunkat „kezdjük Ádámmal és Évával, sőt, Ádám és Éva előtt! Az Ószövetség első mondatát, ami egyben a Szentírás első mondata is, valamennyien kívülről tudjuk: »Kezdetben teremtette Isten a mennyet és a földet...« Ha jól megnézzük, a Biblia első mondatában legalább két birodalomról van szó. Két világ, két birodalom, de mindkettőt Isten teremtette, és mindkettőnek Isten az Ura. A történelem során persze sokan gondolták már, hogy a földet – Istennel és Isten akaratával dacolva – ők uralják és kormányozzák. De ez nem igaz! Ellenben minden földi hatalmasságra áll, amit Jézus Pilátusnak mondott: semmi hatalma sem lenne, ha felülről nem adatott volna neki. Ez a gondolat végigvonul az Ó- és Újszövetségen egyaránt.”

Scholz László hangsúlyozza, hogy Luther ezt a tanítását is a Szentírásra alapozza, amelyben feszültségek találhatók, és ezek ellentmondását próbálja feloldani a két bi-

rodalom megkülönböztetésében. Szerinte például a Hegyi beszéd a keresztényeknek szól, akik pedig nem keresztények, azokat fegyelmezi Isten a világi felsőség hatalmával. „A két birodalom megkülönböztetésére azonban nem úgy tekint Luther, mintha ezt ő találta volna fel a fenti ellenmondás megszüntetésére. Isteni rendelésnek tartja nemcsak a két birodalom valóságos létezését, de azt is, hogy mi különböztessünk köztük! [...]”

A két birodalomról szóló tanításnak tehát legelső követelése az, hogy különböztessünk lelki és világi hatalom között. Beszél Luther a kettő kapcsolatáról is, de hasonlíthatatlanul többet a kettő megkülönböztetéséről és bizonyos fokú szétválasztásáról.” (SCHOLZ 1948, 27–28. o.)

Formálódó tanítás

Luther ezt a tanítását először 1523-ban *A világi felsőségről* szóló munkájában fejt ki. A témát az akkori helyzet tette aktuálissá, hiszen Lutherre 1520-ban kimondatott a birodalmi átok, ami világi fejedelmek köteleességévé tette, hogy Luthert és követőit elfogják, iratait megsemmisítsék. Égető kérdéssé vált, hogy a reformációhoz csatlakozottak miképp viselkedjenek a felsőséggel szemben. Meddig tartoznak néki engedelmességgel? Az egyház és állam viszonyának kritikus szakaszában született meg Luther tanítása a két birodalomról, a kétféle hatalmasságról.

Thies GUNDLACH, az EKD alelnöke hangsúlyozza (2014), hogy az állam és egyház kapcsolatának átgondolása állandó feladat, amelyet minden nemzedéknek újra fel kell vállalnia. Szerinte a reformáció csak felgyorsító, katalizátor szerepet töltött be ebben a folyamatban.

A világi felsőségről szóló munkájában Luther így tanít: „Ádám gyermekeit, vagyis az emberiséget két részre kell osztanunk: az egyik tartozik az Isten birodalmába, a másik a világ birodalmába. Az Isten birodalmába tartozók mindazok, akik Krisztusban igazán hisznek és az Ő alattvalói, mert az Isten birodalmában Krisztus az Úr és a király. Ezeknek az embereknek semmi szükségük sincs világi kardra vagy jogra. És ha az egész világ igaz keresztényekből állana, akkor nem lenne szükség fejedelmre, királyra, úrra, kardra és jogra, sőt nem is volna hasznos [...] Az igaztalanok azonban nem teszik, ami jogos, ezért van szükségük jogrendre: ez tanítja, kényszeríti, sürgeti őket a helyes cselekvésre. [...] A világi birodalom vagy a törvény alá tartoznak tehát mindazok, akik nem keresztények [...]. Ezek között alig akad egy keresztény [...]. Ez oknál fogva rendelte Isten a kétféle kormányzatot: a lelkit, mely Krisztus alatt a Szentlélek által keresztényeket és egyes embereket nevel, és a világit, mely a nem keresztényeknek és gonoszoknak gátat vet, hogy külsőleg békességet tartsanak, és akaratuk ellenére csendben maradjanak. [...] Ezt a kétfajta kormányzatot gondosan meg kell különböztetni egymástól és

mindkettőt meghagyni erejében (érvényében): az egyiket, amely istenfélővé tesz, a másikat, mely a külső békét szerzi és a gonosz tetteket megakadályozza. Egyik sem elégséges a másik nélkül a világban [...]. Ahol a világi kormányzat vagy a törvény egyedül uralkodik, ott csupa képmutatásnak kell lenni [...]. Ahol pedig egyedül a lelki kormányzat uralkodik jog és emberek felett, ott leveszik a gonoszságról a zabolát, és szabad minden istentelenség.” (*A világi felsőségről*, 3–4; idézi SCHOLZ 1948, 26–27. o.)

Luther szerint „az ördög örül a kettő összekeverésének. [...] ez a megkülönböztetés teszi az igazi theologust! Ahol az evangéliumot nem tudják világosan megkülönböztetni a törvénytől, ott a keresztény tanítást hamisítatlanul megőrizni semmiképpen sem lehet.” (Uo. 28. o.)¹ A kettő összefonódása a biblia időktől kezdve napjainkig feszültséget gerjeszt. Erre utal Eike WOLGAST, amikor hangsúlyozza: „A keresztények a két birodalom feszültségében élnek.” (2014, 399. o.) Újra meg újra felvetődik a kérdés: kinek kell engedelmessé válnunk? Gondoljunk a próféták harcára (Illés, Nátán, Jeremiás, Dániel), vagy akár a napkeleti bölcsek dilemmájára: Heródes parancsát vagy az égi hangot kövessék? Erre utal az adópénzzel kapcsolatos provokáció: mivel tartozunk Istennek, és mivel a császárnak? Ezzel kell megküzdeniük a letartóztatott apostoloknak Pétertől Pálig...

Adódnak igazi *status confessionis* kihívások a történelemben. Ilyen helyzetben született például a *Barmeni teológiai nyilatkozat* 1934-ben, amelynek egyik fontos bibliai alapja Péter levelének figyelmeztetése, ami Németországban a reformáció és politika tematikus évének (2014) is egyik kulcsigéje volt: „...az Isten féltétek, a királyt tiszteljétek.” (1Pt 2,17) Ez az apostoli tanács minket, mai tanítványokat is eligazíthat, amikor kényes ügyekben kell megszólalnunk (egyházi törvény, vasárnapi nyitva tartás, népszavazás, migránskérdés stb.).

Isten birodalma

„Isten birodalma vagy Krisztus országa a keresztényeké, a Krisztusban igazán hívőké. Ebben a birodalomban Isten az evangélium által uralkodik és kormányoz. Eszköze az evangélium igéje. Lelki kard ez: szájjal hangzó beszéd. Az evangélium igéjének hirdetése által hív ki embereket a világból, teszi őket keresztényekké s neveli az örök életre. Ezeknek szól a Hegyi beszéd. Nincs szükség köztük jogra és felsőségre, kényszerítésre és törvényre. Az almafa példáját hozza fel Luther. Szükségtelen az almafának törvénykönyvet írni arról, hogy miképp teremjen almát és ne tüskét, hiszen természeténél fogva jobban termi, mintha könyv-

¹ Ezért fontos témánk tárgyalásánál LUTHER két alapvető rövid írásának az ismerete, amelyek magyarul is olvashatók *Mi az evangélium?*, illetve *A keresztények és Mózes* címmel (1995).

ből tanulta volna. A keresztény ember magamagától, természetesen szerint cselekszi a helyeset. Csakhogy ezek közt alig akad egy keresztény!” (SCHOLZ 1948, 28. o.)

Luthert idézve: „Természettől fogva egy ember se keresztény vagy kegyes, hanem mindnyájan bűnösök és gonoszok.” (A világi felsőségről, 3; idézi SCHOLZ 1948, 29. o.) Sőt még ennél is mélyebbre ás Luther, amikor azt hirdeti, hogy a Krisztus alatt a Szentlélek által kereszténnyé lett emberek is csak a Krisztusban tiszták, szentek, igazak, de önmagukban, ami a sajátjukat illeti, csupán bűnnel megterheltek, jóllehet bűneik naponta megbocsáttatnak. Tehát a keresztény ember is mindhaláláig bűnös. Szinte azt lehetne mondani: két ember küzd egymással minden keresztényben. Egy teljesen igaz ember, aki megigazult a Krisztusban, és egy mindenestül gonosz ember. Ez a lényege Luther híres tézisének: *simul justus et peccator*.

A világi kormányzás

Mindebből világos, hogy az Isten birodalma mellett, melybe a keresztények tartoznak, szükség van a világi birodalomra is a bűn miatt. A világi kormányzat Isten rendelkezéseiből áll fenn. Luther nem engedi, hogy a világi hatalmat eltöröljük vagy a lelki birodomba beolvasszuk, de azt sem engedi, hogy Isten kezéből kivegyük. Isten uralkodik nemcsak a lelki birodalomban, de a világban is. Nincs olyan profán terület, amelyet ki lehetne vonni Isten keze alól. A világi hatalmasság is Isten akarata és ítélete alá van vetve...

Isten a világi birodalmat, hatalmat, kormányzatot a bűnbe esett világ fenntartására rendelte. Létre hívásának oka tehát a bűn. Célja pedig, hogy a világ a bűn miatt idő előtt, az utolsó ítélet napja előtt el ne pusztuljon. Luther a láncra kötött vadállat hasonlatát idézi ennek szemléltetésére. Szelíd és engedelmes állatnál nincsen szükség láncokra, mert ezek nélkül is ártalmatlan. De a vadállatot meg kell kötni, hogy ne harapjon, téphessen, mert azt öröme tenné...

Luther rendkívül komolyan veszi a világ bűnbeesett állapotát. Így fogalmaz: „Memento, quod mundus est mundus, a világ csak világ marad. Ezért állandóan élesen tiltakozik az ellen, hogy a világot az evangéliummal, a Hegyi beszéddel próbálják kormányozni. A világ nem kormányozható az evangélium által. Ha valaki a törvény és igazságszolgáltatás kiküszöbölésével akarná kormányozni a világot, akkor csak leoldaná a vadállatról a köteleket [...] ha valaki egy egész országot pusztán az evangéliummal akarna kormányozni, olyasmit cselekszik, mintha a pásztor egy istállóba hajtana be farkasokat, oroszlánokat, sasokat és juhot...” (A világi felsőségről, 4; idézi SCHOLZ 1948, 30–31. o.)

Ezzel a józan bölcsességgel kell kezelnünk a „keresztény Magyarország”, illetve „keresztény Európa” restaurálásnak rajongó, utopisztikus álmát is, amelyet magukat kereszténynek tekintő politikai körök gyakran emlegetnek napjainkban.

Ugyanakkor van határa is az engedelmisségünknek. A világi felsőségnek álljunk ellene, ha a hit dolgában akar kényszeríteni. Ellenállásunk azonban akkor is csak szenvedőleges lehet. Luther tud a világi hatalom határáról is. A második tábla szerint testünket, javunkat kívánhatja, de az első törvénytábla, a hit és lelkiismeret dolga nem esik hatáskörébe. A hitet nem lehet és nem szabad erőszakkal kormányozni. Ha a világi hatalom e tekintetben átlépi Istentől megszabott hatáskörét, akkor a keresztény embernek nemcsak szabadságában áll, de kötelessége ellenállni.

Például amikor Bajorországban, Brandenburgban, Meissenben a fejedelmek az alattvalóktól beszédtek a *Szeptemberbibelt* (1522), Luther így mutat utat a világi felsőségről szóló könyve második részében: „Ha te nem állsz neki ellent, s megengeded, hogy hitedet vagy könyvedet elvegye, valóban megtagadtad az Istent. [...] Egy betűcskét, egy lapocskát se adjanak át, ha nem akarják lelki üdvösségüket veszélyeztetni.” (Uo. 31. o.)

Luther nem táplál hamis illúziókat a világi hatalmaságokkal kapcsolatban. A rá jellemző éles stílusban például így fogalmaz: „Az erkölcsös herceg ritka, mint a fehér holló, és a hívő herceg még ritkább. Általában bolondok és a föld legnagyobb gazemberei.” (1523; WA 11: 267, 30–32)

Mindezek után aligha mondhatjuk megalapozottnak Dietrich Bonhoeffer kritikáját, aki azzal vádolta Luthert, hogy „megerősítette az egyházzal kötött konstantini szövetséget, amely a világban élés minimáletikájának kialakulását eredményezte” (vö. GRITSCH 2006, 163. o.)

Az összekeverés veszélyes kísértése

Luther főleg két front, a katolicizmus és a rajongók táborára ellen küzdött. A katolicizmus akképpen zavarja össze a két birodalmat, hogy az evangélium nevében igényt tart a világi hatalomra is. Luther szerint „a sátán a pápa alatt az egyházat belekeverte a politikába” (lásd SCHOLZ 1948, 32. o.). A pápa a lelki és a világi jogot egyaránt a kezében akarja tartani. Az egyház beleavatkozik a világi dolgokba is. Sőt az egyház már maga az Isten országa akar lenni itt a földön, úgyhogy szinte felesleges várni az Isten országának eljövetelére. A két birodalom ilyen összekeverésének eredménye, hogy Isten ígéjéből kivész az evangélium, és csak a törvény marad meg. Az élet pedig a törvény külsőleges betöltésével képmutatássá lesz!

Ugyanakkor a másik tábor, a rajongók akképpen zavarják össze a két birodalmat, hogy már most az evangéliummal akarják kormányozni a világot. A Hegyi beszéd alapján akarják rendezni a közösségi társas életet. Lelki megvilágosodásukra hivatkozva megtagadják az esküt, a tulajdont, a felsőséget, és le akarják kényszeríteni a földre Isten országát. Nem tudnak várni annak eljövetelére. Mintha már itt volna, nem veszik komolyan a jelenvaló világot

a maga bűnével. Ez lényegében egyfajta önmegváltási kísérlet, amely kudarcra van ítélve.

Végül Luther arra is rámutat, hogy a világi rend is összezavarhatja a kettőt olyképpen, hogy megfordítja a pápaság vétkét. A sátán a pápaság alatt az egyházat belekeverte a politikába. Luther bírálja saját fejedelmeit, hogy belekeverik a politikát az egyházba. A katolicizmusban az egyháziak szívesen beleavatkoznak a világi dolgokba, a fejedelmek pedig világi létükre megpróbálnak beleavatkozni az egyház dolgaiba. Például még abba is bele akarnak szólni, hogy mit prédikáljon az egyház. „A pápa az egyházat keverte a politikába, a mi időnkben meg a politikát akarja belekeverni az egyházba. [...] Mi azonban fenntartjuk a hivatások elkülönítését.” (Uo. 33. o.)

Megkülönböztetni, ÉS/DE összekapcsolni

Luther nem akarja kettéhasítani a világot és egyfajta skizofrén helyzetbe kényszeríteni Jézus követőit, hanem segítséget kínál a tisztánlátásra.

Tegyünk különbséget a két kormányzás között. Ma is változatlanul a kettő összekeverése okozza a legtöbb bajt. Lutheri tanításunk alapján a hazai felekezeti kontextusban elől kell járnunk ennek az egészséges és szükséges megkülönböztetésnek a világos hirdetésével.

Az egyház szolgálja forgassák az ige kardját. A hívek kapjanak igei útmutatást, hogy ne a pillanatnyi politikai széljárás és hangulat után vagy más felekezetek magatartása után fussanak.

Kérdés, hogy ma is fel merjük-e még vállalni azt, amire Scholz László biztatott közel hetven évvel ezelőtt:

„Igehirdetésünknek el kellene érnie a világi felsőséghez is, mert csak az igéből érthetik meg a hatalom viselői is, hogy miképpen élnek helyesen a hatalommal. Ez sok felesleges félreértést és ütközőpontot kiküszöbölhetne. Hirdessük a tanításunkat, mert más fegyverünk nincsen. Az egyház nem formálhat társadalmat közvetlen belenyúlással, politikai akciókkal, hanem csak az ige hirdetése által!

Különösképpen is hirdetni kell a világi hatalom Istentől rendelt jogairól és korlátjáról szóló bibliai igazságot. A világi felsőségnek joga van engedelmisséget követelni testünk s javaink tekintetében. Csak egyhez nincs isteni joga: az igehirdetést akadályozni, a szabad hitvallásnak gátat vetni, a lelkiismeretet béklyóba verni. Ebben az esetben ellene szabad és ellene kell állanunk.” (Uo. 34. o.)

Ezek a prófétai szavak különös fényt kapnak, ha például Ordass Lajos szenvedést, börtönt is vállaló, bizonyoságtevő életére gondolunk...

„Fontos, hogy lássuk: a teológiának van mondanivalója a világ dolgairól, beleértve a politika világát is. Bár a Szentírás nem jogi, politikatudományi kézikönyv, mindazonáltal ez nem jelenti azt, hogy ne lenne, ne lehetne üzenete a

jog, a politika, a hatalom képviselői (a világi felsőbbtség) számára. A krisztusi hit az élet minden területén érezteti a hatását, így a közélet világában, akár a napi gyakorlati politikai, közéleti cselekvésben is, miként azt sokak példája – többek között Berggrav, Bibó, Ordass vagy éppen Martin Luther King élete – mutatja.” (BIRKÁS 2008)

Végül hadd idézzem még Scholz László ma is aktuális figyelmeztetését: „Az állammal szemben való viselkedésünknek legyen etikai alapja. Ez pedig nem lehet más, mint a felebarát szolgálata! Amit az egyház vállal, azt ne önző létfenntartásból vállalja, hanem valóban az emberéért, az emberiségért, igen, a nem keresztyényekért is!” (SCHOLZ 1948, 34. o.)

A Véghegyi Antal által hiányolt „lelki kormányzás” ilyen módon realizálódhat: „Valósítsunk meg valamit már a Hegyi beszédből a gyülekezetben, az anyaszentegyházban. Tudjuk, hogy az egyház még nem az Isten országa, de az eljövendő Isten országának mégiscsak a kezdete. Próbáljunk meg magunk között az evangélium alapján élni közösségi életet! Hiszen ha ebből semmi sem valósul meg, akkor kár a két birodalom megkülönböztetése, akkor mindenesetül csak a világ birodalmában vagyunk. Egy birodalomhoz tartoznunk, nekünk, keresztyéneknek Isten terve és szándéka szerint csak az eljövendő életben szabad, ahol megszűnik e világ birodalma, és kivirágzik az Isten örökkévaló országa!” (Uo.)

Felhasznált irodalom

- BIRKÁS Antal 2008. *Luther és Kálvin jogfilozófiai és politikafilozófiai nézetei*. PhD-értekezés, Miskolc.
- GRITSCH, Eric W. 2006. *Isten udvari bolondja. Luther Márton korunk perspektívájából*. Luther Kiadó, Budapest.
- GUNDLACH, Thies 2014. *Dauerauftrag. Reformation. Macht. Politik. EKD-Magazin zum Themenjahr Reformation und Politik 2014*. 4–5. o. Web: https://www.reformation-und-politik.de/download/20131118_reformation_und_politik.pdf.
- LUTHER Márton 1906. A világi felsőségről. In: *D. Luther Márton művei* (MLM). Szerk. Masznyik Endre. 3. köt. Luther Társaság, Budapest–Pozsony. 359–410. o.
- LUTHER Márton 1995. *Mi az evangélium? A keresztyének és Mózes*. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest. (Magyar Luther Füzetek 5.)
- SCHOLZ László 1948. Tanítás a „két birodalomról”. *Evangélikus Theologia*, 2. évf. 2. sz. 25–34. o.
- VÉGHÉLYI Antal 2015. Lelki kormányzás (?). *Keresztyén Igazság*, új folyam 108. sz. 38–43. o. Web: http://ordass.hu/docs/KI_108_2015IV.pdf.
- VÉGHÉLYI Antal 2016. Ismételt a kettős kormányzásról – feketén-fehéren. *Keresztyén Igazság*, új folyam 109. sz. 3–12. o. Web: http://ordass.hu/docs/KI_109_2016I.pdf.
- WOLGAST, Eike 2014. Two Kingdoms/Governments as a political organizing Principle. In: Robert Kolb – Irene Dingel – Lubomír Batka: *The Oxford Handbook of Martin Luther's Theology*. Oxford University Press, Oxford.

Három templom van minálunk. . . *

■ SZÉCSI JÓZSEF

Berlinben épül egy templom, amelyben nem egy vallás, de három lesz egybeforrasztva.¹ Szép gondolat, szép terv és komoly, mély hit, meggyőződés vezetheti azokat, akik ezt eltervezték és meg akarják valósítani. Ugyanakkor fel kell vetni a kérdést, hogyan élhet együtt három vallás egy templomban, mi forrasztja össze a kétezer éve külön élő zsidókat és keresztényeket, hogyan lehet egy épülettömb híddá a muszlimokat, keresztényeket és zsidókat elválasztó másfél ezer éves távolság fölött.

Mert elválasztó vonal e három vallás között van elég. De egyáltalán, szükséges-e így összetömörülni egy épülettömbbe? Gondolhatunk persze arra is, hogy egy repülőtéren is egymás mellett, egymás tőszomszédságában vannak különböző imahelyek. Magyarországon vagy Európában gyakran előfordul, hogy különböző protestáns egyházak, felekezetek átadják egymásnak vagy megosztják egymással templomaikat, imahelyeiket. Hazánkban is látunk rá példát, hogy katolikus templomban találnak maguknak helyet protestáns vagy éppen ortodox testvérgyülekezetek.

A három vallás, a zsidó, a keresztény és az iszlám között komoly elválasztó vonalak húzódnak. Mindenekelőtt a zsidóság és a kereszténység szent könyvei, a héber Tanach – vagy ahogy a kereszténység mondja, Ószövetség vagy Ótestamentum – és a kereszténység Újszövetsége, Újtestamentuma nem elfogadható az iszlám számára, mert hi-

bás, romlott szövegű irat; a muzulmánok számára csak az igaz, ami a Szent Koránban van. Nem azért vallja az iszlám, hogy nem Jézust, hanem Jézus helyett mást feszítettek keresztre, mert tiszteletlen, hanem éppen azért, mert annyira tiszteli és szereti Jézust, hogy ilyet elképzelni sem tud vele kapcsolatban. Az Ószövetségről pedig úgy gondolkodnak muszlim testvéreink, hogy az egy megromlott szöveg, hiszen hírt kapunk arról, hogy egyszer csak megtalálták Isten Törvénykönyvét, és felolvasták azt. Azt iszlám szerint az eredeti Bibliához, vagyis az Ószövetséghez, amelyből csak részletek kerültek elő, újabb iratokat kapcsoltak a zsidók, amely már nem az eredeti szöveg, és ezt használja ma a zsidóság és a kereszténység.

Nagyon nagy probléma az egymás hitét érintő tudatlanság. Fél évvel ezelőtt beszéltem egy hazai idős, protestáns teológiai professzorral, aki teljes meggyőződéssel állította hosszas beszélgetésünk dacára is azt, hogy a muszlimoknak nem ugyanaz az istenük, mint nekünk, keresztényeknek. Nem tudtam meggyőzni. Olyan mértékű a tudatlanság az iszlámról, hogy az hazai viszonylatban egyelőre teljes gátja az effajta vallásközi dialógusnak.

Ha valamiféle tevékenységet akarok végezni mások felé, adott esetben hirdetni akarom az én hitemet, meggyőződésemem, akkor nem prédikálhatok vizet, miközben bort iszogatok. Mindig magamon kell kezdeni az átalakulást, a mássá válást. Ha én meg tudom cselekedni azt, amit hirdetni akarok, akkor vagyok csak jogosult eszméim átadására. Az egyes vallások úgy néznek egymásra, mint homogén egészre, pedig tudjuk, hogy igazából majdnem áttekinthetetlen rengeteggel állunk szemben. Mindenki másként csinálja. Máshogy oszlik irányzatokra a zsidó vallási közeg, máshogy a kereszténység és máshogy az iszlám. Az utóbbi milliárdnyi embertömegével nem egy tömb, és nem csak síita és nem csak szunnita, és nem csak arab és nem csak török irányzat létezik benne.

* Elhangzott a Dialógus Platform nemzetközi konferenciáján (Párbeszéd Háza, Budapest) 2017. február 2-án.

¹ A Berlin közepén tervezett templomegységben egy épületben lenne egy-egy különálló zsidó, keresztény és muszlim imahely, templom. Ezekből nyílna egy-egy ajtó egy közös teremre, dialógusra. A három templom a három monoteista vallás egy-egy felekezetének, irányzatának a temploma, tehát nem képviseli a teljes vallási egységet. Zsidó részről a reformliberális irányzat, keresztény részről az evangélikus felekezet, muszlim részről pedig a török Fethullah Gülen vallási irányzat egy-egy gyülekezete képviselteti magát.

Jelen világunk pedig előtérbe helyezte a vallási radikalizmust és a fundamentalizmust. A fundamentalizmus protestáns eredetű, az iszlámban pedig a fundamentumhoz, vagyis az iszlám indulásának éveivel való visszatérést jelenti. Felszakadnak a történelmi sebek. A katolikus egyházban II. János Pál pápa nyilvános történelmi bűnvallást tartott, néven nevezve a kereszténység fő történelmi bűneit, amelyekért bocsánatot kért a katolikus egyház. Iszlám részről fölfakadnak a jogos vádak: az európai „keresztény államok” egykori gyarmatosító tevékenysége, az első világháború után vonalzóval meghúzott határok pl. a Közel-Keleten, az elmúlt évtizedek történései: az Egyesült Államok beavatkozása Afganisztánban, Irakban, az arab tavasz, végül az Iszlám Állam garázdálkodása a vértengerre változtatott szír és iraki földeken.

Mindehhez hozzájárult az elmúlt évek migrációja. Egy muszlim számára pedig nem migránsokról van szó, hanem testvérekről. Európában, így elsősorban Németországban, Franciaországban, Angliában rendkívül jelentős iszlámhívó lakosság jelent meg, akiknek számbeli növekedésétől félve attól tartanak, hogy a politikai hatalmat is nonsokára magukhoz ragadják. Vagyis nagyon markáns politikai változások szemetanúi vagyunk, és nagy kérdés, hogy ezzel hogyan tart lépést a vallási szféra.

Az egyes vallások belső megosztottsága egészen szélsőséges formákat is tartalmaz. De nézzünk csak szét keresztényként a saját házunk táján! Katolikusok és protestánsok alapvető hitelvi, dogmatikai kérdésekben nem értenek egyet, mégpedig az eucharisziáról szóló tanításban, és abban, hogy Jézus Péterre alapozta-e az egyházat, vagy az egyháznak Krisztus az alapja. A keleti egyházak, az ortodoxia pedig Péter, vagyis Róma főségét nem ismeri el. Ezek után hogyan lehet tárgyalni egy másik vallással?

A zsidóságnak csak Magyarországon legalább négyféle irányzata megtalálható. Miután a vidéki zsidóságot a holokauszt során kiirtották, csak a neológ irányzat maradt meg, ez alkotja jelenleg a magyar zsidóság vallási életének legnagyobb részét. Egy egészen kis ortodox gyülekezet működik, a rendszerváltás óta jelen van az ún. lubavicsi ortodox irányzat, és vannak reformgyülekezetek is, ahol az egyik rabbi nő. Ezen irányzatok között komoly, különböző kérdéskörű ellentétek vannak.

A keresztény blokkban is vannak ellentétek, főleg, ha megnézzük a szószéki igehirdetést. Itt például a kisebb létszámú protestáns egyházak előszeretettel vádolják a katolikus egyházat történelmi bűneiért, sokszor téves adatokkal, katolikus részről pedig egyházi személyiségek olykor – szó szerint – azt sem tudják, hogy eszik-e vagy isszák egyik-másik protestáns egyházat. A Hit Gyülekezete pedig, mint a negyedik legnagyobb létszámú keresztény egyház, ma is kivágja a biztosítékot nem csak a három nagy egyház köreiben. A magyar katolikus egyházban is jelen vannak a konzervatív, tradicionalista papok, akik vissza-

állítják a szembemiséző oltárt, és egyenesen eretneknek tartják Ferenc pápát.

Magyarországon néhány iszlám gyülekezet, illetve egyház működik budapesti és vidéki gyülekezetekkel, imahelyekkel. Létezik a történelmi arab és török vonal is, tehát a Magyarországi Muszlimok Egyháza, a Magyar Iszlám Közösség és az Iszlám Egyház, illetve a Dialógus Platform, amely egy török részről vallásközi párbeszéddel foglalkozó egyesület. Egy-két iszlám egyház méltatlan körülmények között, például lakásból átalakított szűk egységekben él. A Keresztény–Zsidó Társaság, ha szerény mértékben is, de jó tíz éve próbál tenni az iszlámmal való párbeszéd érdekében is, ami közös előadásokat, konferenciákat jelent. Társaságunk nem politikai szervezet, ami problémát is jelent, mert az iszlám számára a vallás és a politika egy életforma, a kettő nem válik szét egymástól. Mi viszont nem állunk oda egyes iszlám politikai áramlatok mellé.

Nagy probléma az is, ha egy valláson belüli két szervezet egymással szemben áll, veszekszik; mit tehet ilyenkor a vallásközi párbeszéd? Meg kell várnunk, amíg maguk rendezik az ügyeiket, mert amíg veszekednek, addig lehetetlen a vallásközi dialógus, amelynek az az elvárása, hogy a vallások maguk rendezzék belső vitáikat, mivel az nem a vallásközi párbeszédre tartozik.

Úgy látom, hogy Magyarországon még korántsem érett meg a helyzet arra, hogy Berlinhez hasonlóan építsünk egy három vallás számára is élhető imahelyet. Egyelőre tisztázni kellene saját identitását zsidónak, muszlimnak és kereszténynek, egyéneknek és szervezeteknek. Ugyanakkor az is igaz, amit Hamlet mondott monológiájában: „A tett halála az okoskodás, eképp sok nagyszerű merény kifordul medriből, s elveszti tett nevét...” Egy kezdeményezés lehet a jövő nagyszerű útja. Itt, a berlini történelmi hármónál a három ábrahám vallásnak egy-egy irányzata költözik egy nagy házba, ahol lesz egy közös terem az állandó találkozásra. Ehhez is joga van mindenkinek, kívánjuk, hogy megtalálják a hitelveken és dogmatikán is átívelő isteni elemet, mert van ilyen!

Nekünk van egy történelmi emlékünkhöz, amely nem látomás volt, hanem egy természetes identitásörzésben és egymás szeretetében megtalált együttélés. Nekem jelenleg ez az álmom. Szólnokon a zsidóság történelmi tragédiája előtt élt egy rabbi, dr. Heves Kornél,² akinek ránk maradt egy verse, amely a *Három templom* címet viseli. A Tisza partján, most is, mint a vészorkor előtt állt és áll három templom: egy zsidó, egy katolikus és egy református. Egy más mellett sorban. Vasárnap, ha a mise véget ért, sokan átmentek imára, a tanítás meghallgatására a zsinagógába. Mindenki megtartotta a meggyőződését, az identitását, és merített a másik ember lelkében és vallásában lévő szépségből. Heves Kornél főrabbit ismerte egy 14 éves zsidó kislány is, Varga Béla, akit akkor családjával deportáltak,

² Dr. Heves Kornél szolnoki főrabbi (1870–1945).

és most a Keresztény–Zsidó Társaság elnökségi tagja. Tőle tanultam meg Heves Kornél egykori szolnoki főrabbi versét, amelynek címe: *Három templom*.

Három templom van minálunk
Egymás mellett egy sorjában,
Erről híres-nevezetes
A Nagy-Kunság rónatája.

Itt, ahol Tisza, Zagyva
Ölelkezve összefoly,
Itt van ez a három templom,
Melynek párja nincs sehol.

Kimagaslik a középső,
Mintha egy vártorony volna,
Körülfogja a két szélső
Bástyaforma kis kápolna.

Egyikben sincs látnivaló,
Cifra pompa, műemlék,
Mért, hogy mégis megragadja
Ezernyi nép figyelmét?

Egyik kicsiny, zömök tornyú,
A másik meg karcsú-magas;
Az egyiken aranykereszt,
A másikon egy érckakas.

Harmadikon Dávid pajzsa,
Hinti fényét szerteszét,
S tíz ige ragyogtatja
Az Egy Isten szent nevét.

Glóriától környékezve
Közbül áll a zsinagóga.
Ide hallik a szomszédos
Kis kápolna harangszója.

Át is jönnek imádkozni
A királyért, nemzetért,
Átjönnek a szomszédból is,
Ha a mise véget ért.

Három templom egy sorjában,
Lám, mily szépen összeférhet!
Csak jelvényük nem egyezik,
Más a forma, egy a lényeg.

Kupolájuk különválík,
De alapjuk összenőtt:
Egy fatörzsnek három ága
Egy helyről szív táperőt.

A madár is azt dalolja
Szökdécselve ágról ágra:
„Gyertek ide, jó emberek,
Erre a szép rónatájra.

Itt az áldás, itt a béke
És boldogság szent hona,
Itt épül a Szentháromság
Dicsőséges temploma.

Áhítattal ha megtelik
A jámbor nép buzgó szíve,
Itt egy nyelven imádkozik
Mind a három vallás híve.

Egybeforr itt mind a három
Érzelemben egy testvér,
Édes hazánk védelmében
Összetart és egyetért.

Tősgyökeres szittya nép ez,
Jó szomszédok, jó barátok.
Torzsalkodás nincs közöttük,
Nincs pörpatvar, ezer átok.

Nem gyalázza egyik szomszéd
A másiknak templomát,
Szentháromság hitvallója
Imádja az Egy Istent: Ádonájt.³

Békebontó szóvitézek,
S ti álarcos népbárátok!
Hozzátok is száll az ének,
Nem értitek, nem halljátok?

Terjed-árad a zsolozsma
Kis templomból nagy templomba.
Lenge szellő szárnyra kapja,
Felszáll véle a magasba.

Tisza-Zagyva zsongó árja
Visszhang gyanánt megújrázza,
S továbbviszi, elragadja
Kis folyamból nagy folyamba.

Vidd el, vidd el, zúgó hullám,
Vidd el hírét messze tájra:
Három templom van minálunk
Egymás mellett egy sorjába.

³ Az eredeti versben a téves olvasatú Jehova istennév áll.

Az egyetlen – gazdag árnyalatokkal

■ SZABÓ LAJOS

BALICZA Iván: *Isten koordinátái*. Luther Kiadó, Budapest, 2017.

Ha Balicza Iván könyvének csak a borítóját látja valaki, akkor akár ábrázoló geometriára vagy matematikára is asszociálhat. Még talán a cím betűi is egy képlet vagy egy grafikon irányába mozdítják a fantáziánkat. Pedig amit a kezünkben tartunk, annak lényegét egyetlen szókapcsolat fejezi ki legjobban: *tisztán* prédikációk. Sőt: *csak* prédikációk.

Nem találunk benne kalandozást más műfajba. Nincsen benne semmilyen értelmű határátlépés, egyetlen műfaj területén járunk, tudatosan és nagyon határozottan „csak” prédikációkat olvasunk. Ott is maradunk mind a 210 oldalon. Mind a 77 (!) prédikáció olvasása közben.

Még akkor is így van ez, ha nem egyszínűek, nem is sablonosak és sematikusak ezek az igehirdetések, hanem nagyon is megkísérik a változatosságot, a fantázia kirándulásait, az élet mesélését és a tapasztalatok mély, érzelmi szinten történő megosztását. Modern technika alkalmazása, szemléltetés vagy látató és látható szimbólumok sem máshová irányítják a figyelmünket, hanem segítenek a lényegnél, a centrumnál maradni.

A végső és egyben a kiinduló vélemény sziklaszilárdan megmarad: centrumban a prédikálás. Egy eseménydús életútba kapunk bepillantást, ahol egy lelkész Isten szócsöveként vall minden egyes igehirdetésében ugyanarról a lényegről és megtapasztalt értékről. Jó és rossz napokban egyaránt. Nem akar más irányba nyitni se kíváncsiságból, se kalandvágyból, de még olvasói megnyerése céljából sem, csak egyetlenegy felé: folyamatosan, megállás nélkül hangoznia kell a Jézusról szóló bizonyosságtételnek ma is. Nincs leállás. Nincs kikapcsolódás. Nincsen szünet. Az élet minden mélységében és magaslatában egyaránt Isten igéjének a hangzása az, ami döntően fontos és meghatározó. Minden más lényegtelen és másodlagos. A prioritás nem téveszthető el, mert világosan, közérthetően és megélten „csak hirdetni” érdemes egy lelkésznek Isten igéjét ma is. Minden más csak kíséret. Minden más csak háttér. Ezt a példaszerű elköteleződést támasztják alá és mutatják be a kötetben található prédikációk. Mindezt úgy végzi el a 77, majdnem teljesen egy-

forma, igehallgató-barát hosszúságú igehirdetés, hogy ha bárhol olvasni kezdünk, kíváncsian megyünk tovább előre vagy hátra az egyházi esztendőben, mindenképpen jól fogjuk érezni magunkat.

Van üzenet, információ és érdekesség az egyes prédikációkban. A szerző szakszerűen és népszerűen mutatja be a vasárnap és az ünnep liturgiai lényegét. Megadja az alapige megértéséhez szükséges legfontosabb információkat a kortörténet és bibliaismeret területéről. Időt szán arra, hogy ráhangolódjunk a prédikáció mélypontjaira és keményebb képeire.

Az elején mindig pásztori türelemmel és egyszerűséggel indít, de ha szükséges, belesegit a prédikáció drámájába. Gyakran nyit egy könnyebb kis történettel, személyes élménnyel vagy éppen a finom és kulturált humor eszközével, hogy minél jobban odafigyeljünk, és minél alaposabban megjegyezzük a tartalmat.

Közben kaphatunk élményszerű ízelítőt a lelkész által éppen elolvasott aktuális olvasmányokból és eseményekből. Az első unoka megszületésének híret például az egyik legkeményebb, az élet elmúlásáról szóló, Jób könyvéből sorra kerülő ige kapcsán jelenti be nagyon finoman, vagy az ítélet ellen fellázadó *Die Zeit* cikkének féligazságát renkezi el, vitatja meg egy ítélet vasárnapi igehirdetésben.

De megtudjuk azt is, mi volt a vezérmotívum akkor, amikor autóvezetést tanult, és azt is, hogyan ment be „mindenek ellenére” mégis egy anatómiavizsgára a Debreceni Egyetem orvostudományi karán. Részesei lehetünk egy nosztalgikus visszatekintésnek Pröhle professzor úr máig is minden tanítványának élményt és egyediséget sugárzó, „nem akármilyen exegézisórájára”. A gyözködő és néha túlzottan röghöz kötött presbitériumról éppúgy olvashatunk, mint az olimpiai közvetítés elhíresült kiáltásáról: „Ilyen nincs, és mégis van!” Kameraállások Lukács evangélistánál és időutazás az órák fejlődésének képzeletbeli kiállításán, ahogyan a napórától eljutunk a digitális óráig. Ezek a villanások mind azt mutatják, hogy sokszínű festék igényes felhasználása teszi széppé és egésszé egy lelkész éves prédikációcsokrát.

És mindezt talán éppen azok hallgatták vasárnapról vasárnapra élőben és olvassák majd mostanában a könyvben, akik megszokták a közeli Moszkva téri metróbejárat előtti

nosztalgikus, de stabilan működő óra képét, amit csak nehezen tud leváltani a modern technika csodaórája ezekben a napokban. Hálás is értük, és megköszöni Istennek többféle módon is hallgatóit a kötet szerzője.

Balicza Iván nem rejti véka alá rendíthetetlen meggyőződését, hogy bármilyen médiacsoda vagy digitális forradalom és átalakulás korában Jézus Krisztus igéjére van a legnagyobb szüksége a mi lelkünknek és a körülötünk élőknek egyaránt. Saját magát az egyik legerőteljesebb prédikációban akár a Moszkva téri árusok közé képzeli el, ahogyan a „Nem kell egy jó villanyborotva?” vagy „Tessék egy új dzsekit venni!” kiáltások mellett azt kínálja: „Jó kis üdvösség! Ingyen van!” Vajon mit szólna ehhez a mai utca embere? Ez az árus mindenestre ügyesen és jó szívvel ad nekünk jó árukat!

Felmegy a szöszékre sokszor nagyon tanulságos és megízlelendő Luther-tételekkel, majd mégis közel jön az igehallgatói padhoz, hogy elbeszélgesse velünk a megélt eseményekről, könnyekről és örömeiről vagy sikereiről és kudarcokról. De legfőképpen arról, hogy mit jelent számunkra Jézus vezetése alatt élni és hinni.

A *Csak Jézus Krisztus* című igehirdetés nem véletlenül van a kötet végén, minden bizonnyal a „csúcson”. Itt összegződik a hosszú lelkészi tapasztalat, a megpróbált életút völgyei és csúcsai, szakadékok és síkságok, de folyóvizek és zöld rétek egyaránt. Mindaz, amit a prédikátor eddig megkapott Istentől.

A gyémántcsiszolás nemcsak egy prédikáció megírásának művészi szimbóluma, hanem annak is, hogy hogyan érik meg az igehirdetés a mennyei irányítás mellett a földi kézműves gondos munkájával, szeretete odaadó, együttes fáradozásával kiegészítve: feleség, gyermekek, gyülekezeti tagok mind formáltak a vasárnapról vasárnapra elhangzó prédikációkat.

Aki orvosnak indult, de felemelte egy mélypontról Is-

ten kegyelme, az *boldog ember*. Aki már a teológiai évek alatt sokakat bátorított és korszerűen evangélizált kisebb és nagyobb körökben, az hálás gyermek. Aki az elbeszélés karizmáját gazdagon megkapta, és hozzá azokat is, akik meghallgatják a szavait és gondolatait: *kedves útitárs*. Aki a természettudományban való jártasságot és a logikus gondolkodás felcsillanó fényét is hordozza: *logikus gondolkodó*.

A prédikációk részletes képet rajzolnak a prédikátorról. De mindig „kiolvashatjuk” belőlük azt is, hogy mindezek csupán kis emberi lépések, élmények, tudások és technikák. A lényeg mindig a fő és egyetlen ismeretnek a megtanulása és megőrzése.

Mi eszközök vagyunk egy nagy kéz és szív irányítása alatt. Az a döntő, hogy az igehirdető szavai segítségével előbbre jusson egy-egy igehallgató a földi kollokviumokon, és majd az igazán nagy szigorlaton, a záróvizsgán valóban kimondja a 100 pontos feleletet: Jézus Krisztus, segíts! Magamtól sosem jutok be!

Ha végigolvassuk a könyvet, akkor végigjártuk Balicza Iván igehirdetési iskolájának „tankönyvét”, és megtanultuk egy egyházi esztendő csodálatos világát a mi életünk pár órája alatt. Közben pedig egy kis konfirmandussal, Norbival együtt játékosan felöltöttük magunkra az Isten fegyverzetének minden egyes darabját, hogy az egyedül Krisztusban megtalálható végtelen szeretet és békesség betakarja, védje és felmelegítse a mi életünket is. Továbblépni és majd megérkezni is így érdemes.

Balicza Iván nem akar erőszakosan hatni hallgatóira és olvasóra. Kellemes tolerancia is sugárzik az igehirdetésekből sok-sok összefüggésben és relációban, de a lényeg mellett konzekvensen kitart, és határozottan meghív mindannyiunkat a „vizsgára” evangéliumi elkötelezettséggel. Olvassuk a prédikációkat lelkesen! Adjunk hálát Istennek a sorokért, az alkotó nyitottságáért és kisugárzó hitéért! És mondjunk köszönetet az elvégzett munkáért!

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK ◀

Istennek „szolgálólánya”

Emlékezés Nagy Ilona (1930–2017) evangélikus lelkész szolgálatára

■ KEVEHÁZI LÁSZLÓ

Lehet, hogy a szolgálólány kifejezést nem is kellett volna idézőjelbe tenni. Hiszen nem csupán úgy élt, mint egy szolgálólány, hanem valósággal az volt. S mindezt leginkább mosolyogva tette. Akik együtt ültünk vele a hittudományi egyetem padjaiban, talán leginkább mosolyára

emlékezünk. S talán, mert legtöbbször így láttuk, nem is vettük igazán komolyan. Pedig Nagy Ilona mosolya mögött nemcsak szolgáló, hanem küzdelmes, nehéz élet rejtőzött. Ha jól emlékszem, az akkori hallgatók között hárman nem kaptunk Budapestre letelepedési engedélyt. Az egyik ő volt.

Mivel évfolyamtársként éltünk öt évig, én őriztem meg az életére való visszaemlékezését. Emlékezzünk rá most, amikor elment, saját szavaival.

„Nyíregyházán születtem, a várostól kb. 3 km-re. Az elemi iskola után, mert jó tanuló voltam, az evangélikus gimnáziumba kerültem. Sok hívő tanárral és tanárnővel találkoztam, többek közt Trausch Lizával, Rejtő Máriával és Urbán Erzsébettel. Lelkészeimtől, Joób Olivértól, Endreffy Zoltántól, Rózse Istvántól és Balczó Andrástól sokat kaptam útravalóul. Még gimnazista voltam, amikor bekerültem a gyermek-bibliaköri előkészítőbe, sőt később saját csoportot is kaptam. Tehát a gyerekekkel való foglalkozást korán kezdtem tanulni. Arra nem gondoltam, hogy »hivatalosan« is tanítani fogok, különösen nem, hogy lelkész leszek, mert »drukkoló« típus voltam, nem szívesen nyilatkoztam emberek előtt. Később Alcsútra kerültem, egy bibliaiskolába. Ott kérdezték meg tőlem: nem volna-e kedvem a Teológiára menni?

Számstantanárnőnek készültem. Egerbe fel is vettek, de akkor úgy döntöttem, Isten dolgaira tanítom inkább a gyerekeket. A Teológián Pintér Károly vezetésével rendszeresen összejöttünk egy közösségben. Közben a Teológia felkerült Budapestre, ott is a Fásorból a Lendvay utcába. A lányok az Üllői úton laktak. Mint »kulákcsemete« nem telepedhettem meg Budapesten, így Kistarcsára kerültem

a papnék otthonába, ahol dolgoztam is a tanulás mellett. Nehézségeimben Joób Olivér soha nem feledkezett meg rólam, végzés után ő hívott Nyíregyházára segédlelkésznek. Gyermekbibliakört kaptam, sok tanítványom került a Teológiára: Rózse István, Joób Olivér, Pecnyik Ilona, De-me Károly és Dávid is.

Első önálló helyem Sátoraljaújhely volt. Innen Szirákra kerültem, itt avatott lelkésszé Ottlyk Ernő püspök. Itt is a szórványokat és a gyerekeket éreztem közel magamhoz. Eljött bizony hamar a nyugdíj ideje. Nyugdíjasként Kiskunhalasra kerültem, a beteg lelkészt segítetttem szolgálatában. Innen már »igazán« nyugdíjba kerültem: Debrecenbe. Még szolgálatomhoz tartozott egy kedves metodista család gyermekeinek gondozása.

1984 táján elsőik között kerültem a nyugdíjas lelkészek otthonába. Voltaképpen »hazakerültem«, fiatalkoromban itt is dolgoztam beteg gyermekek között a Sareptában.”

Eddig saját szavai. A lelkészotthonból a Sareptába került lakóként is, itt élte életét csendesesen, alkalmanként az ígére figyelve, amelyet életén át tanított és hirdetett. Aki „észrevétlenül” szolgálta végig életét, így is fejezte be. Hitünk szerint nemcsak életén át, hanem az utolsóban is sóhajtott Máriával együtt: „*Íme, az Úr szolgálólánya: történjen velem a te beszéded szerint.*”

Lelkészakadémia

Kedves Lelkészek!

Nagy szeretettel ajánlom figyelmetekbe a 2017-es évre tervezett lelkészakadémiai kurzusokat. Az akadémia választmányának egyetértésével igyekeztünk olyan programot összeállítani, hogy mindenki találjon benne olyat, ami épülésére szolgálhat. Az idei jubileumi évben talán a megszokottnál is több feladattal kell megbirkóznunk, ehhez azonban még több töltekezésre van szükségünk. Reménységünk szerint a kurzusok egyszerre fogják nyújtani a teológiai továbbképzés lehetőségét, a spirituális elmélyülést és a közös tanulás örömet.

Az előző év tapasztalatai alapján bátorítalak benneteket, hogy már jó előre jelentkezetek a kurzusokra, hogy szándékokat egyéb elfoglaltságok ne tudják a későbbiekben felülírni. A kurzusok ebben az évben is vasárnap estével kezdődnek és szerda délben fejeződnek be.

Legyen Isten áldása a közös tanulásunkon!

Dr. Joób Máté,
a Lelkészakadémia vezetője

„Akik Krisztusba keresztelkedtetek meg, Krisztust öltöttétek magatokra”

A keresztség teológiája – spiritualitása

Helyszín, időpont: Révfülöp, 2017. április 23–26.

Szervezők: dr. Szabó Lajos, dr. Fazakas Sándor

A kurzus során a keresztség rendszeres teológiai és etikai vonatkozásainak tisztázásával indítunk a reformátorok vonatkozó tanításának felelevenítésére kapcsán. A keresztség szentségének ekkleziológiai aspektusai (pl. az egyháztagság kérdése), valamint ökumenikus vonatkozásai nem kerülhetik el figyelmünket (pl. keresztség kölcsönös elfogadása, újrakeresztelkedés problémája, legújabb ökumenikus konszenzuseresés stb.). Gyülekezetpedagógiai, gyülekezetvezetési, liturgiai és egyházfegyelmi szempontokon túl sor kerül keresztelezési áldások, elmélkedések, meditációk, imádságok bemutatására,

teológiai és spirituális tartalmuk bemutatására és gyakorlati alkalmazhatóságuk vizsgálatára. Ezen ismeretek birtokában nemcsak jobban megérthetjük kereszteségi gyakorlatunkat, hagyományainkat, de bizonyos kérdéseket át is értékelhetünk, amelyek birtokában bátrabban lehet élni a szentségben rejlő teológiai-etikai és lelki-spirituális lehetőségekkel a gyakorlati lelkészi szolgálat során.

Jelentkezési határidő: 2017. április 10.

Nagy utazás kis lépésekkel

A közös meditatív sétáról mint lelkigyakorlatos formáról

Helyszín, időpont: Révfülöp, 2017. október 15–18.

Szervezők: Eva Katarina Agestan, Fredrik Olofsson (Svédország)

Személyes lelki életünk elmélyülése számára fontos, hogy a biztonságot adó, jól bevált elcsendesedési formák mellett néha újakkal is találkozzunk. Az egyház kétezer éves hagyományának és a reformáció örökségének találkozási pontjai izgalmas kapukat nyitnak meg a lelki élet egyéni és közösségi formáinak gyakorlására. A svédországi Vadstenában húsz éve gyakorolják és a megélt tapasztalatok figyelembevételével fejlesztik tovább azt a lelkigyakorlatos formát, amely a közös találkozási pontokra építve kíván olyan keretet nyújtani, amelyben megtapasztalhatóvá válik az úton levés ajándéka. Sokszor egy csendes sétában átélhetővé válik az egész életutunk, és megtapasztalhatóvá válhat, hogy nem nem vagyunk egyedül. Velünk van a Vándor maga is.

A kurzus során lehetőség nyílik a gyakorlatban is kipróbálni a közös meditatív séta formáját, amelyre aztán együttesen reflektálhatunk a megélt tapasztalatok alapján. A kurzus egyszerre kíván lehetőséget biztosítani a személyes lelki elmélyülésre és olyan tapasztalatok átélésére, amelyek akár átültethetők a gyülekezeti szolgálatba.

Jelentkezési határidő: 2017. október 2.

A szembenállástól a közösségig

Helyszín, időpont: Révfülöp, 2017. november 19–22.

Szervezők: dr. Fabiny Tamás, meghívott ökumenikus előadók

A kurzus a 2016 elején megjelent, A szembenállástól a közösségig – evangélikus–római katolikus közös megemlékezés a reformációról című kötet megközelítését figyelembe véve kíván foglalkozni a múlt közös feldolgozásával, a párbeszéd eddigi eredményeinek megismerésével, a közös emlékezés lehetőségével és a közösség útjában álló akadályok lebontásának kihívásaival. Irányt mutathat számunkra a 2016. október 31-i lundi találkozó, ahol Ferenc pápa a Lutheránus Világszövetség vezetőivel vett részt közös bűnbánati liturgián, és megfogalmazódott az úrvacsorai közösség iránti kölcsönös vágyakozás is. A lundi liturgia számos elemét felhasználták az ökumenikus imahét itthoni nyitó istentiszteletén.

Az előadások, a közös feldolgozások és beszélgetések lehetőséget adnak arra, hogy betekintést nyerjünk az egyházak közötti teológiai és egyházkormányzati párbeszédbe, valamint megvitassuk saját ökumenikus helyzetünket gyülekezeti összefüggésben a reformáció kezdetének 500. évfordulóján. Hogyan gondolkodunk és tanítunk egymásról és természetesen mások összefüggésében magunkról?

Jelentkezési határidő: 2017. november 6.

Nagyszombat

► Ez 37,1–14

Igehirdetési előkészítő

Isten egy kicsit már mosolyog. . .

Az ünnepnap jellege

Nagyszombat ünnepe feszültséggel van tele. A „már nem” és a „még nem” közti feszültség hatja át. Egyértelmű, hogy nagyszombatot nem önmagában álló ünnepként kell elképzelnünk, hanem a nagypéntek és a húsvéti feltámadás közötti hídnak. A feszültséget az is fokozza, hogy két olyan pont közötti időszakot kell megragadnunk, amelyek értelemmel aligha felfoghatók. A kereszthalál és a feltámadás felbecsülhetetlen jelentősége között ott egy olyan ünnep, amelyben az időszakos mozdulatlanság kap helyet. Az így megjelenő „mozdulatlan dinamikáról” kell szólnunk.

Disszonancia érezhető a római katolikus egyház gyakorlata és a protestáns egyházak nagyszombatképe között is. A protestánsok számára elsősorban az előző bekezdésben leírt mozdulatlanságon van a hangsúly, amit jól kifejez a „csendes szombat” elnevezés. A katolikus testvérek már szombat délután megtartják a feltámadási ünnepet. Hafenscher Károly kiemeli: „Érdemes tisztázni a nagyszombat értelmét, s egyértelművé tenni, hogy a feltámadásünnep [...] nem a nagyszombathoz tartozik, hanem már húsvét éjszakához-hajnalhoz.” (HAFENSCHER 2010, 359. o.)

Amit a textusról tudni kell

Textusunk talán a legjobban ismert és legtöbbször idézett szövegrész Ezékiel könyvéből. A 37,1a alapján egyértelmű-

síthetően látomásról van szó. A látomás alapja a fogságban tapasztalt kilátástalanság, amelyet a halál völgyének sajátos leírásával érzékeltet a szerző. Ebben a helyzetben jelenik meg Izrael helyreállításának isteni terve. Dátumot nem találunk, ezért a szöveg tartalmából következtethetünk arra, hogy Jeruzsálem elestének (Kr. e. 587) híre már elérkezett a fogságban élőkhez. Súlyos teológiai válságot okozott a nép körében az, hogy JHVH ezúttal nem tudta megvédeni a népet a babiloniakkal szemben – ahogyan ebben bíztak és ahogy ezt látták az addigi történelmük folyamán. A reménytelennek tűnő helyreállítás azonban Isten tervének szerves része, amely a jövőbe mutat. Erről a tervről szól a próféta látomása az 1–14. versben. A textusról kijelenthető, hogy a történet íve egységes, Zimmerli szerint is határozott egységről beszélhetünk, ugyanakkor irodalomkritikai szempontból problémát jelent a 13. vers első fele („*Majd megtudjátok, hogy én vagyok az Úr...*”), amely mindig egy egység lezárását jelenti. Magyarázók szerint elképzelhető, hogy a 13. vers második fele későbbi betoldás, amelyben a szerző hangsúlyozni szeretne volna a látomás lényegét.

A megszáradt csontok életre keltése Izrael újjáépítésének határozott és félreérthetetlen képe. Egyértelmű, hogy az újjáépülés egyedül Isten kezében van, a benne való bizalom az újrakezdés alapja. Ez fontos alapvetés lehet az igehirdetésre készülve. Az ország egységének helyreállítása – hasonlóan a deportáláshoz – szintén teológiai kérdés. Ennek jele, hogy ő a lelkét adja beléjük, amely az élet hordozója. Nagyszombat ünnepének kontextusában arra érdemes koncentrálnunk, hogy Isten terve hogyan valósul meg a reménytelen helyzetben. Ennek egyik szemléletes képe a száraz csont, amely újra életre kel. Fontos lehet, hogy a „csontok” szó a héber szövegben egyszer nőnemű, egyszer hímnemű. Ez két jelentést különít el: a testrészt, illetve a személyt. A 7. versben találhatunk olyat is, aminek előtagja nőnemű, az utótag hímnemű. A halálból az életre vezető irány a nagyszombati feszült állapot vigasztalása.

Teológiai összefüggések feltárása

Nagyszombat napjának lényegét nagypéntek és húsvét ünnepének összefüggésében kell tekintenünk. A feltámadás azonban még nem kapcsolódik az ünnephez, így hangsúlyos, hogy a helyreállítás *ígéretére* koncentráljunk. Annál is inkább, hiszen helytelen lenne az újszövetségi feltámadás képével teljes mértékben azonosítani Ezékiel látomását. Teológiailag nem releváns a feltámadás modelljét felállítani Ezékiel látomása alapján. A 3. versben a próféta tartózkodó, amikor arról kérdezi őt az Úr (!), hogy életre kelnek-e még ezek a csontok. „*Ó, Uram, Uram, te tudod!*” Izraelben tehát még nem vált általánossá a feltámadás hite. Erre utal például Jób is: „*Ha meghal a férfiú, életre kelhet-e?*” (Jób 14,14a)

Igehirdetési vázlat

A következő lehetséges vázlat háromfókuszú, amelyek jelen esetben párhuzamosan haladnak.

1. Izrael népének elveszettsége és megmentése;
2. Krisztus feltámadásának ígérete;
3. A mai ember elveszettsége és megmentése.

A fogságba kerülés alapjaiban rengette meg az akkori nép életét. Az ország számos gyülekezetében élnek még olyan emberek, akikben a kitelepítés mély sebeket hagyott, saját emlékeik vannak a lakóhelyük kényszerű elhagyásáról. Izrael népén is a végtelen elhagyatottság érzése lett úrrá, visszafordíthatatlannak érzik a helyzetet. A jeruzsálemi templom lerombolása visszafordíthatatlanná tette az akkoriak életét. Ez egyenlő volt a reményeik teljes elvesztésével. Mi is hasonló lelkiállapotba kerülünk, ha életünk során igazán nagy mélységeket élünk meg, amelyek az életünk alapjait rengetik meg. Ezekben a pillanatokban helye van az Istentől való elhagyatottság érzésének! Ezt nem kell és nem is lehet bagatellizálni. Az ilyenkor többször hallott „Isten majd segít...” frázis üres és értelmetlen. Istennek azonban különleges terve van, de első lépésként valóban át kell élni az elveszettséget.

A nagypénteki valóság szerves része Krisztus szava: „*Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?*” (Mt 27,46 párh.) A szombati csend pedig szinte megmerevíti ezt a képet: mint ha Krisztust valóban elhagyta volna Isten. A mozdulatlan-ságban mégis megjelenik valami/valaki. A textusunkban egy próféta, Ezékiel. Ennek a prófétának döbbenetes üzenetet kell elmondania. Van tovább, van felfelé. Van élet, van remény. De ez abban a pillanatban, amikor elhangzik, még nem valóság. A vigasztalás (a prófétai működéshez hasonlóan) a jövőben gyökerezik. De Ezékiel szavára a nem is annyira a távoli jövőben láthatjuk az eredményt. Krisztus halála nagyszombaton valóság, de már benne van a húsvéti ígéret.

Elképzelhetetlen az, amit Ezékiel lát, az ő szavára megtörténik a lehetetlen. A csontokból újra élő test lesz. Az iga-

zán elveszett ember képtelen ezt megtenni. A kevésbé elveszett ember sem képes. Senki sem képes. Egyedül Isten. A próféta üzenete az akkoriakhoz ugyanaz, mint hozzánk ma: vegyük komolyan azt, hogy bizonyos helyzetekben Isten az, aki képes jövőt adni. Az életünknek megvannak azok a területei, amelyek megváltoztatására lehetőségünk van. És vannak olyanok, amelyekben az embernek hátra kell lépnie, és át kell adnia helyét Istennek. Ez ugyanakkor nem jelent beletörődést, passzivitást. Isten ígéretébe nagyon aktívan lehet kapaszkodni. És végül Isten ereje az, ami a halálból is képes bennünket visszahozni.

Isten akkor is hűséges, ha éppen azon a népen kell segítenie, akik őt elhagyták. Az ígéreteit nem vonja vissza, ahogyan a mi életünkben sem teszi, legyünk bármilyen emberek. Bár arról írtam, hogy az elveszettség elfogadása és felismerése az első lépés ahhoz, hogy Isten terve végbenmenjen rajtunk, tudnunk kell, hogy ebben a helyzetben az Istenre való figyelés és a benne való bizalom is kulcsfontosságú. Hinnünk kell abban, hogy Isten önmagából, az ő Lelkéből akar nekünk adni. És ez mindennél nagyobb ígéret, mindennél többet jelent. Nem csupán arról van szó, hogy megszűnik valami rossz dolog az életünkben, megoldódik valami súlyos krízis, hanem arról, hogy Isten újrakezd velünk valamit: a mi életünket az ő Lelkével.

Nagyszombaton Krisztus sírjánál térdelünk, és Izrael fogságban lévő népéhez hasonlóan a mi legtermészetesebb reakciónk is a néma csend, a döbbenet és a hallgatás. De ez mégsem olyan csend, amelyben még Isten sincs benne. Isten szeretete jelen van, és neki terve van. Isten szeretete a holnapra mutat, mert holnap...

Isten már egy kicsit mosolyog.

Illusztráció

VERS

Pilinszky János: *Mielőtt*

A jövőről nem sokat tudok,
de a végítéletet magam előtt látom.
Az a nap, az az óra, mezítelenségünk
fölmagasztalása lesz.

A sokaságban senki se keresi egymást.
Az Atya, mint egy tüskét, visszaveszi
a keresztet, s az angyalok, a mennyek
állatai, fölütik a világ utolsó lapját.

Akkor azt mondjuk: szeretlek. Azt mondjuk:
nagyon szeretlek. S a hirtelen támadt
tülekedésben sírásunk még egyszer fölszabadítja
a tengert, mielőtt asztalhoz ülnénk.

További javaslatok az istentisztelethez

A *Liturgikus könyv* alapján ajánlott graduálének: EÉ 212. A témához illeszkedően ajánlom Luther énekét: „Mélységes mélyből kiáltunk” (EÉ 402). Ennek minden versszaka felhasználható egy-egy téma illusztrálására.

Felhasznált és ajánlott irodalom

HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Luther Kiadó – LFZE Egyházzene Tanszéke, Budapest.

HAUSMANN, Jutta 1999. *Ezékiel könyve.* Egyetemi jegyzet. EHE, Budapest.

KARASSZON Dezső 1995. *Ezékiel könyvének magyarázata.* Debrecen.

SZABÓ Julianna 2006. Nagyszombat. Igehirdetési előkészítő. *Lelkipásztor*, 81. évf. 4. sz. 146–149. o.

The New Interpreter's Bible. Vol. 6. Abingdon Press, Nashville, 1994–2002.

■ HAJDUCH-SZMOLA PATRIK

Húsvét ünnepe

▶▶ 1Kor 5,6–8

Igehirdetési előkészítő

A nagytakarítás nyugtalansága

A vasárnap jellege

Húsvét: „szent harmadnap”. Nagy Krisztus-ünnep, amely minden más ünnepnél fontosabb és régebbi. Sajnos magyar nyelvünk nem tükrözi az ünnep valódi, mindent megváltoztató jellegét, inkább a böjt utáni húsvetés lehetőségét hangsúlyozza.

„Húsvét Jézus Krisztus feltámadásának tényében az értünk megáldoztatott Isten Bárányának és halált győző Vitéznek szabadulást és életet ajándékozó királyi diadalmát sugározza.” (JÁNOSSY 2008, 32. o.) Húsvét a fény, az új kezdet, az élet ünnepe. Minden kereszténynek szerte a világon ezzel az étellel teli köszöntéssel kellene köszöntenie egymást ezen a reggelen: „Christus resurrexit! Vere resurrexit! Krisztus feltámadt! Valóban feltámadt!”

A húsvétot eredetileg ötven napon keresztül ünnepelte az egyház: húsvétvasárnaptól pünkösdig. Az életet adó királyságnak dicsőítő ünnepe volt ez az időszak, amelynek kiemelkedő napja és ünnepe a 40. nap volt mennybemenetel ünnepével.

Nem szabad azt sem elfelejtenünk, hogy minden vasárnapon Krisztus feltámadását ünnepeljük, így minden vasárnap bizonyos mértékben húsvét is.

Krisztus Urunk halála és feltámadása minden prédikációnk elhagyhatatlan üzenete, a kereszt teológiája sohasem felejthe-

tő el az evangélikus szószéken. Pál apostol 1Kor 15. fejezetében leírt szavai is erre figyelmeztetnek. Ebben a húsvéti időszakban még fontosabb, hogy prédikációnk, de egész istentiszteletünk étellel teli és vidám legyen, hiszen van miért örülnünk.

„A húsvéti evangélium teljességéből fény *árad* Isten szántóföldjére, és eloszlatja a temetők gyászát, a halál sötétségét: Krisztus feltámadt, Jézus él – feltámadunk!” (Uo. 33. o.)

Szép és követendő szokás a húsvét hajnali istentisztelet, ahol fizikailag is átélhetjük a sötétségből a fénybe való átmenetet. Ezen az alkalmon fiatalok és idősek egyaránt szolgálhatnak, így személyesen is részt vehetnek az ünnepben. Utána igazán közösségformáló lehet egy közös reggeli, majd közös készülés a főistentiszteletre.

Amit a textusról tudni kell – exegetikai-kortörténeti megértés

A levél annyira magán viseli Pál apostol írásának sajátosságait, hogy még a legkritikusabb kutatók is neki tulajdonítják. Korinthus fontos kereskedelmi központ, igazi nagyváros. Lakosságát a sokféle náció, vallás és kultúra vegyülése jellemezte. Pál apostol az úgynevezett második missziói útján, Kr. u. 50–51-ben alapította a gyülekezetet. Különös felelősséget érzett a gyülekezet és annak tagjai iránt, amely leveleiből jól kiolvasható. A gyülekezethez tartozók számára nincs egységes vélemény, de az bizonyos, hogy a város méretéhez képest elenyésző, kis közösségről beszélünk.

Maga a levél úgynevezett alkalmi levél, azaz a gyülekezetben történt valamilyen esemény, ennek alkalmából írta meg Pál apostol ezt a levelet. Nem a nagyközönségnek szánta, hanem a konkrét gyülekezetnek és a konkrét helyzetnek. Éppen ezért nagyon fontos a gyülekezet és a helyzet megismerése, mert így tudjuk helyesen értelmezni a leírtakat.

A számítások szerint kb. Kr. u 55-ben írja meg Pál a levelet, húsvét ünnepe előtt. Így azt is megnézhetjük, hogy mit üzen Pál húsvét ünnepére.

Pál kifogásolja a gyülekezet gondolkodásmódját és életvitelét. A pártoskodás nagyon jellemző lett a gyülekezetre (nem csak erre a közösségre), különböző csoportok alakultak ki, akik vetélkedtek egymással. Pál a gyülekezet szeméretét az elbizakodottságot is: úgy gondolkodnak és viselkednek, mintha már Isten országának bizonyosságában lennének. Közben pedig erkölcstelenül élnek, és ezt az erkölcstelenséget el is nézik egymásnak (1Kor 5,1–2).

A korinthusi gyülekezet tagjai azt hiszik, hogy nekik már semmilyen bűn vagy kísértés nem árthat, ők már túl vannak minden veszélyen, így olyan dolgokat is megengednek magunkat, amelyek nem épülésükre, hanem a gyülekezet romlására vannak. Ez a keresztény szabadság félreértelmezése.

6. vers: Közmondásszerű kifejezés, amely szó szerint ugyanígy megtalálható Gal 5,9-ben. Az apostol mindenütt, ahol a kovász képével él, valamilyen kedvezőtlen helyzetet

ábrázol. Jézus a kovász erejével Isten országának ellenállhatatlan lendületét ábrázolja (Mt 13,33), de Pál mindig negatív képként használja. Szerencsésebb és beszédesebb fordítás lenne éppen ezért a „megerjeszti” ige (CSERHÁTI 2008, 238. o.).

7. vers: A „húsvéti bárány” kifejezés félrevezető lehet, ugyanis húsvét a feltámadás ünnepe, itt pedig egyértelműen a feláldozáson és a halálon van a hangsúly. A kovásztalan kenyerek hete és a páskabarány elfogyasztásának napja eredetileg egymástól független ünnep volt. Idővel azonban naptárilag és tartalmilag is összekapcsolták. Így az összes kovász eltávolítása a házból egybeesett a szédereste és a páskavacsora előkészületeivel. Az apostol éppen ezt az egybeesést hívja segítségül a könnyebb megismeréshez. Krisztus értünk hozott áldozata nem fér meg a régi életünkkel és bűnös tetteinkkel, a régi kovással. „*A Krisztus már feláldoztatott*”, régebbi fordításban „megáldoztatott”. Az eredeti görög szó szenvedő formája Isten cselekvésére utal, ugyanakkor a szó aoristos is, tehát hangsúlyozza: egyszeri eseményről van szó, amely azonban mindenkorra érvényes.

8. vers: Minden idő és minden hely alkalmas arra, hogy a tisztaság és az igazság kovászával ünnepeljünk. Hiszen van miért hálásnak lennünk, nemcsak húsvétkor, nemcsak vasárnap, hanem életünk minden pillanatában.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

A keresztény élet cselekvő élet. Nemcsak szemlélődik csendben, a padosok között megbújva, hanem tennie kell, hogy az Istentől kapott talentumait kamatoztassa, a gyümölcsseit teremhesse, hogy ő maga is kovásszá, Isten kovászává váljon. A régi kovász kitakarításáért tenni kell. Tudjuk és látjuk, hogy az egyház és az egyes emberek életében milyen sok régi kovász, seb és fájdalom maradt, amely szépen lassan felemésztik a közösség és az egyén életét. Mi magunk is érezzük, hogy milyen nehéz ezektől a régi kovászoktól való megszabadulás, megtisztulás. Más kovászákat és tésztáikat szívesen szapuljuk, de mi magunk is sokszor adósok vagyunk az új tésztával. Ilyenkor megnyugtató arra gondolni, hogy tart még a kegyelem, van még lehetőségünk új tésztává lenni. Ám sokszor ezen a ponton meg is rekedünk, hiszen van még időnk, és így nem jutunk el a valódi cselekvésig. Pedig a keresztény életnek cselekvő életnek kellene lennie, amely nem tűri meg a régi kovászt, hanem Krisztus szabadításával új tésztává szeretne válni.

Igehirdetési vázlat

Takarítani nem könnyű, ezért nehezen állunk neki. Amikor még otthon laktam, az egyik legnagyobb büntetés a nagytakarítás volt a számomra, mert szinte reménytelen vállalkozásnak tűnt. A nagytakarítás mindig nagyobb ren-

detlenséggel kezdődött, mint ami eredetileg volt. Ez engem mindig zavart. Rosszul éreztem tőle magam, ezért amennyire csak lehetett, halogattam a takarítás időpontját. Nem egyszerű nekiállni egy ilyen nagy munkának, hiszen rég elfeledett dolgok kerülnek elő. Talán nem túlzás az életünk rendetlenségével párhuzamot húzni. Ha rendbe akarjuk tenni a dolgokat, sokszor sokkal nagyobb rendetlenség és kuszaság lesz bennünk és körülöttünk. Ez nyugtalansággal tölt el bennünket, éppen ezért próbáljuk elhalasztani, ameddig csak lehet.

Takarítani nem könnyű, de elkerülhetetlen

Próbáljuk húzni és halasztani az elkerülhetetlen dolgokat, de ahogyan a szőnyeg alatt is felpúposodik a kosz és a por, úgy az életünkben – mind magán-, mind a gyülekezeti életünkben – a régi, elfeledett és eltemetett kovászok egy idő után erjedni kezdenek. Erjedésükben szépen lassan felemésztenek bennünket, és felemésztik kapcsolatainkat is. Hiába szeretnénk új életet kezdeni, amíg a régi kovász minden morzsáját ki nem takarítottuk, addig nem lehetséges.

Takarítani nem könnyű, de olyan jó látni és átélni az áldásait!

Takarítás. Hatalmas és fárasztó munkának tűnik, amelyben sokszor elfáradunk, talán el is bukunk. De így, húsvét reggelén olyan jó az élő Istent dicsőítve tőle kérni segítséget, hogy áldja meg a mi életünket, és adjon elég erőt, hogy nyugtalanok lehessük életünk minden pillanatában! Nyugtalanok, mert zavar bennünket az a sok kovász, amely megerjeszti gondolatainkat és emberi kapcsolatainkat. Zavar bennünket, és tenni akarunk ellene. De nem tudunk mást tenni, csak elfogadni Jézus Krisztus szabadítását, aki megtisztít bennünket a régi kovászoktól. Ha ezt elfogadjuk, akkor ezen az ünnepen áldott nyugtalansággal és a tisztaság és az igazság kovásztalanságával tudunk ünnepelni.

Illusztrációk

Gyermek-istentiszteletre, ifire

Ha lehetőségünk adódik, a gyermekekkel süthetünk közösen kis édes cipókat. (Bármilyen recept jó, a lényeg úgy is az, ami belül van, illetve nincs.) A cipó közepébe pillecukrot kell rakni, úgy, hogy minden gyermek jól lássa, hogy bele tettük. Miután kivettük a sütőből, és megvártuk, hogy kihűljön, egyesével felvágthatjuk a kis cipóinkat. A pillecukornak hűlt helyét fogjuk találni! Pedig tudjuk, hogy odaraktuk, még sincs ott. Ilyen hihetetlen és csodálatos a feltámadás.

Luther Márton írta

„A szentek és a szentségtelenek életében egyaránt megtalálható a bűn. A különbség közöttük az, hogy a szentek Krisztus-

ban vannak, és ezért a kovászt nem tűrik el életükben, és kitakarítják azt.” (1544 húsvétja. Lásd *Lelkipásztor*, 1999. 151. o.)

„...Az óember féljen, essék kétségbe, s szenvedjen vereséget; az új ezzel ellentétben reménykedjék, tartson ki s diadal-maskodjék, s mindennek egyazon emberben, egyetlen folyamatban egyszerre kell történnie...” (REUSS 2017, 199. o.)

Kovács

„Uram, te egyszer az Isten országát a kovászhoz hasonlítottad. Elég belőle egy kevés, hogy a tészta erjedésnek induljon, és kenyérré váljon. Kovász nélkül azonban nem kelne meg, és olyan lenne, mint a sár. Amikor belehintik a kovászt a dagasztóteknőbe, eltűnik, elenyészik, belül azonban tovább erjeszt, működik. Uram, te azt várod tőlem, hogy hasonló legyek a kovászhoz, hogy a tőled kapott talentumaimmal a világ kovásza legyek. Elveszve az emberek tömegében jelentéktelen porszemnek látszom. Gyakran gondolok arra, hogy valóban tudok-e magamból erőt sugározni. De kegyelmed segítségével az a kovász valahol és valamikor érni, hatni kezd, talán anélkül, hogy tudomást szerezne róla. Uram, kérlek, ne törd meg, hogy megelégedjem a közepszerűséggel!”

Forrás: <http://nyusziatya.blog.hu/page/2>

Felhasznált és ajánlott irodalom

BREMICKER, Ernst-August 2005. *Zucht im Haus Gottes. Mit Weisheit handeln*. VcG, Wiehl.

CSERHÁTI Sándor 2008. *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele*. Luther Kiadó, Budapest.

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitas Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.

Lelkipásztor 1982, 1991, 1999 húsvét ünnepi igehirdetési előkészítő.

REUSS András (szerk.) 2017. *Csak Krisztus légyen Mesterünk. Ötszáz idézet Luther Márton írásából a reformáció 500. évfordulójára*. Evangélikus Missziói Központ, Budapest.

https://www.bibelkommentare.de/index.php?page=comment&comment_id=430&part_id=3247.

■ KÁRNYÁCZKI ESZTER

Húsvét 2. napja

▶▶ ApCsel 10,34–43

Igehirdetési előkészítő

A vasárnap jellege

Evangélikusan

„Húsvét 2. napja”. Lehet, hogy már az örök mennyei ünnepre gyakorlunk, és egyetlen ünnepnap predikáció nem elég ahhoz, hogy megértsük, befogadjuk az Isten üdvözítő szeretetét.

„Húsvéthétfő” – így mondják, írják többen is, többek között dr. Jánossy Lajos *Az egyházi év útmutatása* című művében, ahonnan ezeket a szavait emelem ki: „Ez a második ünnepnap [...] epistolájában (ApCsel 10,34–43) pedig Péter apostol bizonyágtévesztésében hangzik a váltásművet megkoronázó feltámadás prédikálása mint a húsvéti evangélium diadalmas hódításra indulása.” (JÁNOSSY 2008, 34. o.)

Ennek a diadalmas (és erőszakmentes) evangéliumi hódításnak vagyunk mi magunk is a résztvevői, munkatársai.

Ökumenikusan

Jogos lehet a kérdés, hogy idén, 2017-ben mikor is indul pontosan útjára ez a bizonyos diadalmas hódítás. Istennek hála, idén mind a keleti, mind pedig a nyugati egyház is ugyanazon a napon, április 16-án, vasárnap ünnepli az Úr feltámadását. (Tavaly egyébként több mint egy hónapos eltolódás volt a „két húsvét” között.) A „reformer pápa” humoros kritikáját kölcsönözve hívnám fel a figyelmet a helyzet komolyságára: „Találkozik egy katolikus és egy ortodox, és azt kérdik egymástól: a te Krisztusod már feltámadt? Az enyém majd jövő vasárnap” – érezte a helyzet furcsaságát Ferenc pápa.¹ Remélhetőleg hamar eljön az az idő, hogy Krisztus népének nem kell két hullámban elindulnia a húsvéti evangéliummal...

Amit a textusról tudni kell

Körül – A bővebb kontextusról

Péter valami hasonlóan nagyszerűt élhetett át, mint Pál az ő megtérésekor. (Talán nem véletlenül szerkesztette így Lukács ezt a könyvet.) Mint ahogyan azt az Apostolok cselekedeteiről szóló könyvtől megszokhattuk, most is valami új, valami korszakalkotó esemény történik. Péternek, a „Kösziklának” is le kellett hogy essen a tantusz, akárcsak Pálnak egy fejezettel korábban. „És egyszerre, mintha pikelyek estek volna le a szeméről, újra látott; azután felkelt, és megkeresztelkedett...” – olvashatjuk ApCsel 9,18-ban.

Jóllehet textusunkban nem Péternek kellett megkeresztelkednie, hanem a keresztség szentségét kellett kiszolgáltatnia, de ezek csupán variációk egyetlen témára. Mindkét történet ugyanis azzal a momentummal zárul, amivel az Atyaisten az ő ember-, illetve közösségformáló hatalmát és üdvözítő akarátát a legkézzelfoghatóbb módon kinyilvánítja: gyülekezetet teremt. Pál esetében ez kezdetben „csak” egy testvért jelentett Barnabás személyében, Péternek azonban most egy pogányból lett keresztény háznép jutott. (Különös mennyei humor az, hogy ezeknek a pogányoknak a gondozását majd Pál fogja végezni.) Ha Péter bőrébe bújva felelevenítjük azokat a szavakat, amelyeket a Mester a feltámadása után intézett a tizenegyhez (Mt 28,18–20), és ha visszaemlékezünk a pünkösdi napján történt eseményekre

¹ http://index.hu/kulfold/2015/06/13/attenne_a_papa_a_husvetot/.

(ApCsel 2), akkor és csak akkor nyer értelmet minden, ami a 10. fejezetben történik. (Persze a többi Jézus-történetet is felidézhetnénk – javunkra válhat!) Valósággá pedig akkor válik majd, amikor a 11. fejezetben arról olvasunk, hogy a testvéreket Antiókiában (s nem Jeruzsálemben!) nevezik el először az ő Krisztusukról keresztényeknek (Χριστιανούς). S lám: ott látjuk Barnabást is, aki magával vitte Pált, hogy együtt dolgozzanak az ottani gyülekezetben...

Azt semmiképp sem mondhatjuk, hogy kész, vége, a kör bezárult, hiszen az apostolok praxisa tovább folytatódik. Azt azonban mondhatjuk, hogy ez a kör „tovább gurul” – körbe az egyházi esztendőn. Ezt a praxist most éppen a húsvét második napjára kijelölt textusban érhetjük tetten, ami segítségünkre lehet abban, hogy az üres sírból kitekintsünk mennybemenetel és pünkösöd felé. Látható, hogy kijelölt textusunk nemcsak az ApCsel egyes részeivel hozható párhuzamba, hanem az evangéliumokkal is jól harmonizál (kíváncsibb kutatók a levelekkel is találhatnak érdekes összefüggéseket), mindezt a Lukácstól megszokott, jóízű stílusban:

„A könyv komoly és alapos témái ellenére sem kerülheti el figyelmünket, hogy Lukács mennyi humorral közli a történeteket. Még a konfliktusok esetében is találkozunk humorral. Ezért látszanak abszurdnak a lisztrai pogányok, amikor bikát hoznak, hogy áldozatot mutassanak be Barnabásnak és Pálnak (ApCsel 14), vagy azok az efezusiak, akik két órán keresztül skandálták, hogy »Nagy az efezusiak Artemiszé!« a 19. fejezetben. Az ilyen humor tükrözi Lukács bizalmát a kereszténységben, és néha gúnyolódik vetélytársaival.” (KURZ 1992)

Belül – A kijelölt textusról

Időpont: valamivel pünkösöd után. **Helyszín:** Cézarea városában, Kornéliusznak, az ún. „italiai csapat” századparancsnokának házában. **Gyülekezet:** Kornéliusz százados és családja, rokonai, barátai, illetve háza népe, valamint a Joppéből jött testvérek. **Igehirdető:** Péter apostol. **Igehirdetés értékelése:** 5/5 pont (általános siker, megj.: a Szentlélek is kitöltetett). **Kapcsolódó kazuális szolgálat:** keresztelés.

34–36. vers: Péter kinyitja száját... Azokat szólítja meg, akiket eddig kínos elővigyázatossággal került. Az első, pogányoknak szóló igehirdetés kezdete az ApCsel-ben. Rövid és tartalmas bevezető, „ez adja az első, Jézusról szóló prédikáció esszenciáját” – írja erről az eseményről BARCLAY (1976, 84. o.). Az esemény rendkívüliségét egy hapax legomenon is jelzi: „...nem személyválogató (προσωπολήπιτης) az Isten...” – kezdi el Péter 10,34-ben, ami a 35. versben úgy folytatódik, hogy „Isten igazságosságával szembeül Péter, ahogyan az mindezek irányában van. Ő megnyitja kegyelmét mindenki számára, aki féli őt, és azon munkálkodik, hogy az Ő munkájából igazságosság támadjon” (SCHLATTER 1954, 115. o.). Mindenki tudja, hogy Péter most korszakalkotó kijelentésre készül az alkalom szülte gyülekezet előtt azokról a dolgokról, melyeket a „mindenség

Ura” (a Septuagintában legtöbbször a négybetűs istennév, a Tetragrammaton יהוה helyettesítője) jelentett ki Izrael fiainak – hangzik el a 36. versben. Alig várjuk már a folytatást!

37–41. vers: Amikor a science fiction valósággá válik...

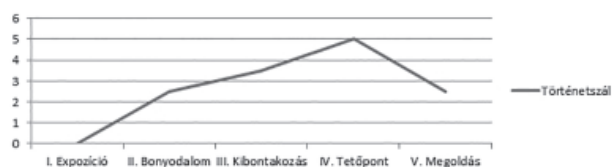
Ez a nemzedék elképzelni sem tudta mindazokat a csodákat, amelyek a názareti Jézust követték, „aki szertejárt” (διήλθειν). Más lehetőség: átment Júdeán, ha a tágabb szövegkörnyezetet vesszük figyelembe a 37. vers elején. „Itt minden olyan, mint egy tiszta és üdítő napfelkelte” – jegyzi meg erről a tárgyalásról SMIDT (1951, 81–82. o.), majd Bach *Máté-passióját* idézi fel Péter igehirdetéséből kitekintve. Ezekben a versekben érhető tetten Péter igehirdetésének hitelessége, ugyanis nem a választott nép fontosságát ecseteli az üdv-történet kapcsán, hanem „még egyszer hangsúlyossá teszi a keresztre feszítésben rejlő merő horrort azok számára, akik tudnak olvasni a sorok között” – mutat rá BARCLAY (1976, 84. o.). Ez a központi szakasz olyan, mint egy minievangélium.

42–43. vers: Az apostolok és a próféták bizonyágtétele... Szorosan kapcsolódva a 39–41. versekhez, Péter teljesíti azt a küldetést, melyet Jézus elsősorban a saját népe (λαῶν) közti szolgálatként definiált (vö. Mk 7,24–30 vagy Mt 15,21–28), de a pogányok hitét látva szélesre tárja az ajtót „a benne hívó előtt” (vö. Lk 7,1–11; Jn 4,1–42). Ez a lezárás olyan, mint egy mennyei ajánlólevél a Feltámadottól, amelyet az apostol személyes hitvallásával átkötve ad át Kornéliusznak s mindenkinek, aki hisz őbenne.

A perikópa megértése

Epikusan

A textus egy nagyobb történeti egység (ApCsel 9,31–11,18) több szempontból is jól behatárolható részét képezi. A közvetlen kontextust szemlélve láthatunk hosszabb-rövidebb narrációkat, illetve párbeszédet, amelyek nemcsak az epistolai történetet gazdagítják, hanem lényeges mondanivalókat világítanak meg (pl. Kornéliusz és Péter látomása). Kijelölt textusunk azonban egy monológ, amely talán a *Péter apostol igehirdetése Kornéliusz háza népéhez* epikus címet viselhetné. S valóban: ha az egész történetiszálat a kezünkbe vesszük, a fonal egy epikus mű „hullámvasútszerű” ívét venné fel, amely egy derékszögű koordináta-rendszerben ábrázolva valahogy így festene:

A derékszögű koordináta-rendszer x (vízszintes) tengelyéről az epikus mű egyes szakaszai olvashatók le, míg az y (függőleges) tengely a hangulati felfokozottságot hivatott

kifejezni. Az origótól kiindulva, balról jobbra haladva az *expozíció* (még) nem túl izgalmas fejezeteiben Pétert láthatjuk missziói útra indulva Liddában és Joppében (ApCsel 9,31–43). A *bonyodalom* olyan nem várt eseményként írható le, mint Kornéliusz és Péter látomása (ApCsel 10,1–16), amikor a hangulat erősen elkezd fokozódni. Most még véka alá rejthető lenne az a kínos evangélium, amely Péternek egy furcsa látomás formájában jelentetett ki, de tudjuk, érezzük, hogy a húsvéti jó hírnék tovább kell száguldania Joppéból – ki tudja, hová? Ugyan a két epikus történetrész közti határok kissé elmosódtak, hiszen Kornéliuszt, aki fontos szereplő, csak a 10. fejezetben ismerjük meg, de ez nem okoz különösebb zavart a megértésben. A helyzet azonban tovább fokozódik a két szereplő találkozásakor (ApCsel 10,17–33), és a *kibontakozás* fázisában kerülünk mi magunk is egészen közel a textushoz. Akár Kornéliusz követői közt, akár a Joppéból jött atyafiak közt – megérkezünk. A várva várt hősi monológ sem késik: a megfelelő helyen hangzik el a *tetőpont* során; Péter apostol krisztológiai igehirdetése ez (ApCsel 10,34–43). Az, hogy a fejezet maradék részében olvasható intenzív, de leginkább felzaklató történet – a Szentlélek kitöltetett a pogányokra is – még ide vagy már a következő ponthoz soroljuk-e, hitbéli meggyőződésünk kérdése. Az a tény, hogy Péter visszatérése után beszámolt a Jeruzsálemben lévő apostoloknak és testvéreknek a történetéről, s a beszámoló végül kollektív megnyugvással és Isten dicsőítésével zárult, csakis annak köszönhető, hogy mindkét csoport, a cézárei pogánykeresztények és a jeruzsálemi zsidókeresztények is ugyanabban a keresztségben részesülhettek a Szentlélek által. Így tehát a *megoldás* az emberi fogyatékoságainkat elfedező Szentlélek Istennel kezdődik, és Isten dicsőítésével zárul. Ez a keret Péter beszámolóját, jobban mondva igehirdetését öleli át – nem pusztán esztétikusan, ámde igen nagy irgalommal (ApCsel 10,44–11,18).

Tipikusan

A textus hétköznapi használata számos nehézséget rejt magában. Az első a „Hogyan prédikáljak egy prédikációról?” című kérdést veti fel, amely talán nem csak a szószerkekre készülő lelkész számára okoz dilemmát. Íme, itt egy példa:

Anyuka: Szia! Na, mi volt a templomban?

Kisfiú: Hali! Á, *semmi*...

Anyuka: Azt azért csak el tudod mondani, hogy miről szólt a prédikáció?

Kisfiú: Hát, amiről az ige.

Anyuka: És az ige miről szólt?

Kisfiú: Hát, amiről a prédikáció.

Anyuka: Oké. Akkor miről szólt az ige és a prédikáció?

Kisfiú: Ugyanarról, Édesanya...

Anyuka: ???

Történetünk lehet akár megtörtént esemény is, hiszen az egyszerű kisfiú megállapítása, miszerint az ige és a pré-

dikáció ugyanarról szól, az igehirdető számára (is) tipikus dilemma. Ugyanakkor ez a kiindulópont is: ha Péter apostol is ugyanúgy, ugyanarról a Jézus Krisztusról prédikált, aki a mi Urunk és Megváltónk is, akkor nekünk is azt és úgy kell tennünk. Nem hagyománytiszteletből, mint ahogyan Péterék a zsidó szokásokhoz ragaszkodtak, hanem a mi Urunk Jézus Krisztusba vetett hitből fakadóan. Ez a kérdés úgy hangzik tehát: „Kiről prédikálunk?” Mivel a textusunk is krisztocentrikus, így talán nekünk magunknak s igehirdetésünknek sem lesz nehéz azzá válnunk. Ez az első keresztények: Péter, Kornéliusz és a velük együtt lévő, nevükön nem említett testvérek attitűdje is.

Ez az első probléma szorosan összekapcsolódik a másodikkal, amely már sokkal cizelláltabb kérdést vet fel: „Miről prédikálunk?” Nevezetesen azokra a kérdésfeltevésekre gondolok itt, amelyek a hely s idő szülte aktualitásokból gyűrűznek be a műhelymunkába, és amelyek krisztocentrikus húsvéthétfői igehirdetésünkben gyűrűzhetnek át a mindennapokba. Az aktualitások száma, amelyek a kijelölt textussal kapcsolatban szóba jöhetnek, lényegében az ige hallgatóságának kérdésfeltevéseiből adódnak. A Pétert hallgatók fő kérdése az volt, hogy ki üdvözülhet. Csak Ábrahám fiai? Esetleg a prozeliták is? Vagy ki lehet bővíteni a kört az egész emberiségre? Eltelt kb. két évezred, és a kérdés magva megmaradt, csak a köntös lett mindig más és más. A teljesség igénye nélkül, íme, néhány mai „köntös”: ökumené kérdése, testvéri kapcsolatok, különböző kegyességi körök, felekezetcseré, elfogadás-elutasítás stb. Természetesen nem feltétlenül kell beleszőni ezeket a kérdéseket, illetve ezek lehetséges (biblikus) válaszait az igehirdetésbe, de a kérdés előbb-utóbb választ kíván majd. (Erre talán jobb alkalom lehet egy bibliaóra vagy más, interaktívabb gyülekezeti program.) Mindenesetre a reformátor szavai némi útmutatást adhatnak akár az igehirdetés, akár a beszélgetés során:

„Isten szeretete nem megtalálja, hanem megteremti azt, ami számára szeretetre méltó, az ember szeretete viszont abból fakad, hogy valamit szeretetre méltónak talált.”²

Igehirdetési vázlat

Cím (scopus): *Minden nép Üdvözítője*

Bevezetés: Isten üdvterve a Szentírásban

1. „Róla tesznek bizonyosságot a próféták mind...”
2. „Ti tudjátok, mi történt...”
3. „És ő megparancsolta nekünk...”

Befejezés: Isten üdvterve a mi életünkben

² Heidelbergi disputáció, 1518 (MLF 8: 15. 33. NV). In: *Csak Krisztus légyen Mesterünk*, 58. o.

Illusztrációk

IMA

„Úr Jézus Krisztus, tudom, hogy bűnös vagyok, és nem vagyok méltó az örök életre. De hiszem, hogy meghaltál bűneimért a kereszten, és feltámadtál, hogy ezáltal nekem is belépőt szerezz a mennybe. Úr Jézus, most megnyitom előtted szívem ajtaját, kérlek, jöjj az életembe, bocsásd meg minden bűnömet, és szabadíts meg azoktól. Bűneimből most hozzád térek, és üdvösségemért csak benned bízom. Elfogadom az örök élet ingyenes ajándékát. Tölts be Szentlelkeddel, és mostantól kezdve vezesd és urald az életemet. Ámen.”³

VERS

József Attila: *Istenem*

Dolgaim elől rejtegetlek,
Istenem, én nagyon szeretlek.
Ha rikkancs volna mesterséged,
segítnék kiabálni néked.

Hogyha meg szántóvető lennél,
segítnék akkor is mindennél.
A lovoidat is szeretném
és szépen, okosan vezetném.

Vagy inkább ekeszarvat fogva
szántanék én is a nyomodba,
a szikre figyelnék, hogy ottan
a vasat még mélyebbre nyomjam.

Ha csősz volnál, hogy óvd a sarjat,
én zavarnám a fele varjat.
S bármi efféle volna munkád,
velem azt soha meg nem unnád.

Ha nevetnél, én is örülnék,
vacsora után melléd ülnék,
pipámat egy kicsit elkérnéd
s én hosszan, mindent elbeszelnék.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekjavaslat: EÉ 222: „Krisztus, virágunk” (*Cantus Catholici*, 1674)

Imaajánlás: EÉ 711. o. „Húsvét” (Luther Márton, 1533)

³ <http://www.ujremeny.hu/files/5talalkozas/otodik.pdf>.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BARCLAY, William 1976. *The Acts of the Apostles*. Saint Andrew Press, Edinburgh. (The Daily Study Bible.)
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatója*. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közossége, Veszprém.
- KURZ, William 1992. Ford. Kovács Gábor. *Az apostolok cselekedetei*. Korda Kiadó – Bencés Kiadó, Kecskemét–Pannonhalma. (Szegei Kommentár, Újszövetség.) Web: <http://mek.niif.hu/00100/00188/html/5apcsol.htm>.
- REUSS András (szerk.): *Csak Krisztus legyen Mesterünk*. Evangélikus Missziói Központ – Magyar Evangélikus Rádiómisszió, Budapest, 2017.
- SCHLATTER, Adolf 1954. *Die Apostelgeschichte*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin.
- SMIDT, Udo 1951. *Die Apostelgeschichte*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin.
- Tanulmányok bibliai kurzushoz*. Új Remény Baptista Gyülekezet. <http://www.ujremeny.hu/files/5talalkozas/otodik.pdf>.

■ SZÖLLŐSI ISTVÁN SÁNDOR

Húsvét ünnepe után 1. vasárnap (Quasi modo geniti)

►► 1Jn 5,4–10

Igehirdetési előkészítő

Legyőzte a világot

A vasárnap jellege

Vasárnapunkon a rendíthetetlen *homo festivus*okat köszönthetjük (HAFENSCHER 2010, 299. o.). Semmiképpen se feledjük, hogy akik ezen a vasárnapon is eljönnek a templomba, azok kitartóan és folyamatosan vágynak (reménység szerint) megünnepelni Jézus feltámadását vasárnapról vasárnapra. (Semmi sem választhat el az Isten szeretetétől, értsd: főzés, „múlt héten már voltam”, tévésorozat, alvás, kertgondozás stb.) Húsvét ünnepe pedig nem a véget, hanem a kezdetet kell hogy jelentse a számunkra. Egy feltöltekedés csúcspontját. A protestáns szokás szerint ez a vasárnap volt a keresztelezés vasárnapja, illetve a konfirmáció ünnepe (uo. 362. o.) Mind a két gyakorlat azt mutatja, hogy ezen a vasárnapon kellene lelkiekben a legjobban felkészültnek lennünk, amikor a legnagyobb próbatételeket is képesek vagyunk vállalni.

A textus exegetikai-kortörténeti megértése

„A keresztyénség nem egyszerűen Jézus tanításán alapszik, hanem a Róla hirdetett evangéliumon (amely a vázolt menetben alakult, bontakozott teljessé). [...] János levele-

inek az a nagy jelentősége ebben a történeti összefüggésben, hogy az utolsó nagy ütemet mutatják, az Újszövetség végső csúcára vezetnek János evangéliumával együtt [...] A Szentírás Isten kinyilatkoztatása, de nem egyik pillanatról a másikra támadt, hanem történeti folyamatban lett egészé. A tanítványok többet és mélyebbet láttak meg utólag a Szentlélek hatására Jézus Krisztusból, mint amikor életében mellette vándoroltak.” (VEÖREÖS 1998, 25. o.)

János levelei elég későn keletkeztek ahhoz, hogy a hitvédelem kérdése helyet kapjon bennük. A tévtanítók ellen való felszólalás eléggé erőteljesen jelenik meg az egész levélben. Érdemes úgy olvasni a textust, hogy abban egy olyan személy tesz tanúbizonyságot, aki veszélyben látja a saját hitét (pl. gnoszticizmus, mandeisták).

(3)–4–5. vers: A harmadik vers azzal ér véget, hogy Isten parancsolatai nem nehezek. A 4. vers pedig a harc gondolatával kezdődik. Ez lehetne egy látszólagos ellentmondás. Viszont Jézus valósította meg a győzelmet, és a benne való hit és szeretet tudja könnyűvé tenni. A világi gondolkodás szerint ez továbbra is nehéz feladat marad, hiszen ők továbbra is a saját elgondolásuk szerint akarnak élni, és nem Krisztus győzelmé által.

A győzelem gondolata sokszor hozza magával a földi küzdelmek képét is. Fontos ellentétbe állítanunk a földi csatákról meglévő képzeleteinket Isten elsöprő győzelmével. A csata lejátszódott, a végeredmény már megvan. Nekem „csak” döntenem kell, hogy melyik oldalra állok. A vesztes vagy a győztes oldalra?

A „világot” szó nem az „egész teremtet világmindenség” jelentéssel értelmezendő. A világ az Istentől való távollét értelemben jelenik meg ebben az igeszakaszban.

A „legyőzte” aoristosát fordításban nem kell szigorúan vennünk, hanem inkább perfectumban kell visszaadnunk (uo.). Értelmileg és teológiailag ez a fordítás ragadja meg az ige valódi üzenetét. „A világ legyőzésének nincsen eszkatologikus jelentése.” (Uo.)

A „hit” főnévként való használata csak itt fordul elő János evangéliumában és leveleiben. A hitben nem az ember aktív cselekvését kell meglátnunk, hanem Jézus Krisztus cselekedetét, amiben a hitet éppen úgy adja ajándékba, mint az életét váltságul. Ez akkor tudja legyőzni a világot a mi számunkra is, ha befogadjuk Jézust. A hit főnévként erre az egy eseménybe vetett hitre mutat.

6. vers: A vers szerkesztése alapján egyértelműen a tévtanítók elleni fellépést kell meglátnunk. Valószínűsíthető, hogy Jézus halálának az üdvözítő voltát tagadták (uo.). A víz és vér továbbá utalhat Jézus megkeresztelkedésére mint a pályáján való indulás pillanatára, és a kereszthalálára, céljának az elérésére. A víz és vér utalhat Jézus oldalának átszúrására (Jn 19,34–35).

7–8. vers: A háromszemélyes bizonyoságtétel képében a zsidó bíraskodási eljárással találkozunk. Ez garantálta az állítás hitelességét. A magyarázók egyetértenek abban, hogy a víz és vér a keresztséget és a kereszthalált jelöli. Viszont a Szentlélek bizonyoságtétele kapcsán már különböző megoldásokra jutnak. Saját véleményem szerint itt nem lehet ezt

a bizonyoságtételt egy területre korlátozni (prédikáció, imádság stb.). Ezt a bizonyoságtételt sokkal tágabban kell értelmezni, gondolva a *revelatio generalisra* és a *revelatio specialisra*.

9. vers: „Az »emberek tanúságtétele« (...) nem a Krisztus-hirdetők szavát jelenti, hanem csak hasonlat.” (VEÖREÖS 1998, 236. o.) Olyan alap, ahonnan kiindulva értelmezhetjük Isten bizonyoságtételét, de az összehasonlíthatatlanul nagyobb jelentésű, mint az embereké.

10. vers: „Az egész vers éles szembeállításával nem elítélni akarja a hitetleneket, hanem Krisztus mellett való döntésre, hitre hív.” (Uo. 238. o.) (Jn 12,44–50)

A perikópa teológiai összefüggései

A világ legyőzésében nem egy világmissziós gondolatot kell felismerni (Veöreös). Ne essünk a sikerteológia kísértésébe. A magától értetődő sikereket ne kössük össze a keresztyén élettel, még ha azt a misszió területén képzeljük is el, nem pedig materiális javakban. A kudarc lehetséges. Az sem elképzelhetetlen, hogy gyakoribb tapasztalat egy keresztyén ember életében, mint a siker.

Igehirdetési vázlat

Legyőzte a világot – A csata és a győzelem értelmezése

Sok kép él bennünk a csatákról. Sok kép él bennünk a háborúkról. Sok kép él bennünk a győzelemről. Az idősebb generáció megtapasztalhatta a világháború utáni borzalmakat. A középkorosztály már többet élt a rendszerváltás után, mint előtte. Az ifjúság lehet, hogy csak tévében vagy számítógépen tudta „tapasztalni” a háború fogalmának jelentését. Mit jelent számunkra a győzelem?

Egy biztos: a győztes nem elmenekül a csatából. A győztesek uralják a csatateret. A győzelem megszerzése előtt még teljes joggal aggódhatott mindenki, mert akkor még kérdéses volt a kimenetel. Most viszont eldőlt minden! Győztünk! Mint ahogyan minden csatában, itt is nagy árat kellett fizetni a győzelemért, de nem a saját vagy bajtársaim vére hullott. Éppen ellenkezőleg, mi vagyunk azok, akik sértetlenek maradtunk. Isten Fia, Jézus Krisztus fizette meg azt az árat a győzelemért, amit a földi körülmények között vívott csatákban az emberek szoktak. Ráadásul ez az ár olyan nagy volt, hogy az embereknek esélyük sem lett volna bármit tenni a győzelem érdekében. A győztes fél viszont megkérdőjelezhetetlen.

Bár minden hasonlat hibás, de olyan ez a helyzet, mint a második világháború vége. Egy ponton már lehetett tudni, hogy a Harmadik Birodalom elbukott. Ámíthatja a mások vagy saját eszméitől megbabonázott vagy félrevezetett ember ennek az ellenkezőjét, a tényeken ez nem fog változtatni. Jézus és a világháborús győzelem nagysága közti különbség mégis összemérhetetlen. Nem földi hatalmak kö-

zött dőltek el az erőviszonyok, hanem Isten váltotta ki az embereket a bűn hatalmából. Egy percig sem volt kérdéses a győztes fél, hiszen az erőfölény felfoghatatlanul hatalmas. A kérdés viszont nyitott: kinek az oldalára állsz?

„Modern gnoszticizmus”

Mondhatni, hogy manapság is bőven akadhatunk tévtanítók nyomára. Sokszor maguk a keresztény emberek válnak „profí” tévtanítókká. Kiválogatják a kereszténységből, hogy mi tetszik nekik és mi nem. Legtöbbször a templomba járás, a közösség, Jézus Krisztus bűneinkből megváltó szerepe, bibliaolvasás és hasonló dolgokat selejteznek ki. Mint ahogy a gnoszticizmusban a titkos tudás jelentette az utat a „mennysországba”, itt az évenként befizetett egyházfenntartói járulékok vagy a gyülekezeti tag halála utáni nagyobb pénzösszeg a mennysországba való „bepredikálásnak” a kulcsa.

A házilag „kiválogatott” hit az egyik legveszélyesebb a keresztény emberekre nézve. Megteremtenek egy látszatot, hogy Istenhez tartoznak, de éppen azokat a részeket „módosítják” önkényesen, amelyek nem adiaforon kérdések egy keresztény ember számára.

Győztesként élni

Akik nem tartoznak Jézushoz, azok a vesztes oldalhoz tartoznak (Mt 12,30). A vesztes oldal az Istentől való elszakítottságot jelenti. Ez az elszakítottság maga a kárhozat. Minket megmentett Jézus a kereszten hozott áldozatával. Minket arra kell hogy indítson ez a szeretet, hogy hirdessük Jézus megváltó művét minden ember számára.

A küzdelem nem magunk ellen folyik, hanem bennünk. Nem én győzöm le saját bűneimet, hanem elengedem azokat, és átadom a kereszten értem szenvedő Krisztusnak. Ne essünk bele abba a hibába, hogy görcsösen törekszünk megfelelni Istennek („mindenáron le kell győznöm saját magamat”). Jézus győzelme megtörtént. Érdemes komolyan venni azt a tényt, hogy Jézus már akkor megváltott bennünket, amikor mi még bűnösök voltunk. Így a megváltott ember egyszerre éli győztesként az életét a világban, és a győztesek magabiztosságával és nyugalomával uralja a „csatateret” (mind saját lelki életét, mind a világban élt életét); ugyanakkor tudatában van annak, hogy a mai napig hibázhat, bűnököt követhet el, sőt akár el is hagyhatja tudatosan a győztes oldalt. Ezért bízunk Isten kegyelmében, és örömmel veszi a három bizonyágtételt.

Illusztráció

Ifj. Hafenscher Károly megjegyzi a szöveggel kapcsolatban, hogy nagyon nehezen érthető egy olyan ember számára, aki először a templompadban hallja ezt az ígét. Amennyiben szükségesnek tartjuk, kiválaszthatjuk azokat a kulcsfogalmakat, amelyek textusunk üzenetét hordozzák (bizony-

ságtétel, hit, élet, örök élet). Ebből kiindulva pedig könnyebben teremthetjük meg a kapcsolatot a gyülekezettel.

„Mert hárman vannak, akik bizonyágot tesznek...”: Négy zsidó vitatkozik egy vallási kérdéstről: hárman próbálják meggyőzni a negyediket az igazukról.

– Nézd, Samu, biztos, hogy nekünk van igazunk, mert mi hárman vagyunk a véleményünkkel, te meg egyedül.

Samu kétségbeesetten fohászkodik:

– Uram, kérlek, mutasd meg, hogy nekem van igazam!

Hirtelen villámlás közepette megnyílik az égbolt, lenyúl egy hatalmas kéz, és rámutat Samura:

– Neki van igaza!

– Na látjátok – mondja Samu –, nekem van igazam.

Mire egyik ellenfele vállat von:

– Még mindig csak ketten vagytok három ellen...

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció: Ézs 40,25–31 (vö. Színek harmóniája, 131. o.)

Énekjavaslat: EÉ 54, 388, 325, 367, 558

Felhasznált és ajánlott irodalom

HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgia. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Luther Kiadó – LFZE Egyházzene Tanszéke, Budapest.

SZABÓ Lajos (szerk.) 2015. *Színek harmóniája. Ökumenikus igehirdetés-gyűjtemény.* Luther Kiadó, Budapest.

VEÖRÉÖS Imre 1998. *János levelei.* 2. jav. kiad. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.

■ JUHÁSZ DÉNES

Húsvét ünnepe után 2. vasárnap (Misericordia Domini)

► Jn 10,11–16

Igehirdetési előkészítő

Jézus, a jó (lelki)pásztor utat mutat az Atyához

A vasárnap jellege

A húsvét ünnepe utáni 2. vasárnapot, azaz Misericordia Domini vasárnapját textusunk alapján méltán hívhatjuk a „jó pásztor” vasárnapjának. Elnevezését a 33. zsolttár 5b verséről kapta: „Az Úr szeretetével tele van a föld.”

A vasárnap jellege egyértelmű: az értünk meghalt és feltámadott Krisztusban lelkünk pásztorára lelhetünk. Szintén erről beszél Péter levele az oltár előtt felolvasandó epistolai igében. Jánossy Lajos a 23. zsolttárt is összefüggésbe hozza a

jó pásztor metaforával, de textusnak nem ajánlja, annál inkább énekelhetjük majd gyülekezeti énekeinkben.

Amit a textusról tudni kell

Jézus jó pásztorról szóló „példázata” a templomszentelési ünnep körüli vitákhoz kapcsolódik. A zsidók kérdéseire azzal válaszol, hogy ők nem az ő juhai közé tartoznak, nem értik, hogy mit beszél nekik, ezért nem hisznek az ő szavában. Az ő juhai viszont hallják pásztoruk szavát, és senki sem veheti el őket tőle.

Ha meg akarjuk érteni Jézus „én vagyok”-kijelentéseit, mindig elsősorban arra kell gondolnunk, hogy ezek a Jézusban adott kinyilatkoztatás páratlan formái. Olyan pillanatok, amikor valamit közvetlenül tudunk meg róla. E két szó után mindig valami olyan igazság tör a felszínre, amelyhez viszonyítva mondhatunk bármit a körülöttünk lévő világról. Textusunkhoz visszatérve ez azt jelenti, hogy mindig, amikor valamilyen pásztori munkáról beszélünk, akár szó szerint, akár átvitt értelemben, Jézushoz viszonyítva tesszük, mert valójában ő a jó pásztor. Olyan ez, mint az etikában a legfőbb jó, amelyhez viszonyítva beszélhetünk a jó és rossz dolgokról.

A béres, akinek nincs személyes kapcsolata a rá bízott juhokkal, hamar megtántorodik, ha jön a veszedelem. A jó pásztor viszont törődik az ő juhával, mert ismeri őket. Ez a teljességre jutott ismeretség az, ami megkülönbözteti a bérest a valódi pászortól. Ez a kölcsönös ismeretség pedig arra mutat, hogy a jó pásztor életét is képes odaadni a juhaiért.

A jó pásztor és a juhoknak ebben a sajátos ismerésében mutatkozik meg az, amit János evangéliumában látunk kibontakozni. A bensőséges megismerés gyümölcse a szeretet, de egyben annak forrása is, amelyből fakadhat. Ez azonban nem paradoxon, hanem előrevivő folyamat. A jó pásztor és az ő juhai, legyenek akár közel a pásztorhoz, akár most még távol, végeredményben abba az akolba jutnak, ahol a pásztor és a juhok valóságosan ismerik egymást szeretetben.

Ez az ismeret pedig olyan, ami Jézus és az Atya között áll fenn, amely nem személyválogató, hanem azokat a juhokat is keresi, akik még nincsenek az akolban. A jó pásztor szeretete végtelent átfogó, mindenre kiterjedő szeretet.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

A Bibliában sok olyan paraszti életből vett példát találunk, amelyeket nehéz a mai életünkre vetítve alkalmazni. Mindig feltehetjük magunknak a kérdést, hogy vajon hogyan értette mindezeket a szavakat Jézus.

Jól láthatjuk János evangéliumában, hogy az emberek nem igazán értik meg Jézust. Népszerűsége egyre nőtt, és ki is csúcsozott, amikor 5000 férfit asszonyaikkal és gyermekeikkel együtt jóllakatott, mégis, amikor királlyá akarják tenni, elvonul a hegyre egymagában, mert ő nem

akar alkalmazkodni a tömeg elképzeléseihez. Ő olyan jó pásztor akar lenni, aki életét adja a juhokért.

Ma különösen is Jézus pásztori szolgálatára kell felhívunk a figyelmet. Ne feledkezzünk meg azokról, akik a peremen élnek. A szórványgyülekezeteinkben magukra maradt emberek vagy éppen a nagy gyülekezetekben lelkileg a peremre került „juhaink” ugyanúgy a jó pásztor hatáskörébe tartoznak.

Igehirdetési vázlat

Jézus a jó pásztor

A jó pásztor példája éles ellentétben áll a béressel, aki a legkisebb nehézségre is ugrik, és otthagyja a nyáját, mert nem ér neki semmit. Nem adna értük semmit, és nem is lenne hajlandó értük áldozatot vállalni.

Vehetjük ezt a két példát a mi közösségeink életére nézve irányadónak is. Ne béresként viselkedjünk, még ha ez nehézségekkel is jár.

A Pásztor ismeri az övéit

Jézusnak különleges kapcsolata van a juhával. Ha valakit ismerünk, ha valakivel különös kapcsolatunk van, afelé különleges szeretettel viszonyulunk.

Jézusnak nemcsak hogy különös kapcsolata van azokkal, akik az ő juhai, de ő különleges kapcsolatban áll az Atyával is. Ő a mi kapcsolatunk az Atyához, csak általa és vele juthatunk az Atyához.

Az Újszövetség korában amikor beesteledett, és a pásztor beteretle a nyáját, megvizsgálta a juhokat, hogy nincs-e rajtuk valamilyen sérülés. Ha valamelyik juhon sebet talált, akkor ellátta azt. Név szerint ismerte a juhait, és jól tudta, melyiknek milyen sérülése volt.

Ezek a juhok is ismerik a pásztorukat, és követik őt, bármerre is menjen. Manapság divatos kifejezés a Facebook, Instagram és egyéb közösségi oldalak világában a követés. Rákattintok valakinek a profilján/adatlapján a követés gombra, hogy aztán értesítést kapjak, ha valamit feltöltött vagy kiírt az illető. Végül talán elolvasom, talán rápillantok, de nem igazán érdekel az egész. Olyan ez, mintha a juhok értesítést kapva arról, hogy a pásztor elindult, nem tennének semmit, és végül elkapná őket a farkas vagy más vadállat.

Jézus, a jó pásztor követése következetes követést jelent. Ha egyszer elindultam az úton, maradjak is rajta, az értesítést ne vegyem félvállról, hanem teljes erőbedobással azon legyek, hogy a jó pásztor követem.

A jó pásztor életét adja juhaiért

A jó pásztor szolgálata a juhokért van. Jézus azonban nemcsak hogy szolgál a juhokért, hanem ezt ő maga választotta így. Az Atya azért szereti őt, mert ő úgy döntött, hogy önként felmegy a keresztre a juhaiért.

Bizonyára hasonlóan gondolja a legtöbb ember, hogy az

a valaki, aki *akar* is valamit megtenni, jobban végre tudja hajtani, mint az, aki kényszerítve van rá, és csak vonakodva lenne hajlandó bármire. Nyilvánvaló, hogy egy ház építéskor az építő, aki csak pénzt kap azért, hogy felépítse a házat, nem teszi bele szívét-lelkét. Talán jó munkát végez, talán rosszat, de semmiképpen sem annyira elkötelezett, mint az, aki úgy dolgozik az építkezésen, hogy majd évtizedekig abban fog lakni. Minden egyes lerakott téglában felnövekvő gyermekeinek a képét látja, amint a ház falai között élnek.

Jézus elkötelezetten, értünk, a juhaiért halt meg a kereszten, mert ismer minket, és mi is ismerjük őt. Azért tette, mert szereti a juhait, és azt akarja, hogy mi is szeressük és kövessük őt.

Egy a nyáj, mert egy a pásztor

„Egy emberként kiáltott fel a tömeg” – szokták mondani olyankor, amikor nagyon együtt vannak az emberek valamilyen cél érdekében. Például ha egy sporteseményen szurkolnak vagy éppen egy tüntetésen kiáltanak fel egy közös ügy miatt.

Milyen jó lenne, ha mindennap egy emberként vagy még inkább egy nyájként, Krisztus nyájaként tudnánk dicsőíteni az Istent! Mindegy, ki milyen ember, ki honnan származik, milyen a bőrszíne, ha együtt Krisztusért egy nyáj tudunk lenni.

Jézus nagyon is elkötelezte magát amellet, hogy minden bárányt megóvjon a gonosztól. Azért mondja nekünk, hogy ő a jó pásztor, mert életét áldozza értünk. Végérvényes áldozatot hoz a juhaiért, akiket ismer, akiket szeret, hogy mások is megismerhessék őt. Végül pedig egy nyáj leszünk azokkal, akik most még nincsenek velünk, és Jézus lesz a pásztorunk.

Illusztráció

„Két férfit hívtak egyszer egy nagy előadóterembe, hogy adják elő a 23. zsoltárt, ahogyan ők tudják. Egyikük egy közismert szónok volt, aki a beszédtechnikákat és a drámajátékot is nagyon jól ismerte. Előadta a zsoltárt nagyon hatásos módon. Amikor befejezte, a közönség hatalmas üdvívalgásban tört ki, és még ráadást is követeltek, mert hallani akarták a csodálatos hangját még egyszer. Ekkor a másik férfi, aki sokkal idősebb volt, elismételte ugyanazokat a szavakat: »Az Úr az én pásztorom, nem szűkölködöm...« Amikor azonban befejezte előadását, a teremre síri csend borult. Az üdvívalgást felváltotta az emberek mély, áhítatos imája. Ekkor az első férfi, a szónok újra kilépett a színpadra. »Valamit meg kell vallanom – mondta. – A különbség öreg barátom előadása és az enyém között ez: Én nagyon jól ismerem a zsoltárt, a barátom pedig jól ismeri a Pásztort.«¹

¹ *The Sermon Notebook*. http://www.sermonnotebook.org/new%20testament/John%2010_1-16.htm. (Megtekintés: 2017. március 1.)

További javaslatok az istentisztelethez

Énekjavaslat: ZÉ 47; EÉ 401, 334, 579

Felhasznált irodalom

- BOLYKI János 2001. *Igaz tanúvallomás*. Osiris Kiadó, Budapest.
 HAFENSCHER Károly 1991. Húsvét ünnepe után 2. vasárnap. *Lelkipásztor*, 66. évf. 4. sz. 120. o.
 JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitas Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.
 KARNER Károly 1950. *A testté lett Ige*. Magyar Luther Társaság, Budapest.
Magyarázatos Biblia. Harmat Kiadó – Veritas Kiadó, Budapest, 2014.
 MÁTYÁS Ernő 1950. *János evangélioma*. Sárospataki Kollégium, Sárospatak.
 NAGY István 1982. Húsvét ünnepe után 2. vasárnap. *Lelkipásztor*, 57. évf. 5. sz. 183. o.
 WELTLER Sándor 2006. Húsvét ünnepe után 2. vasárnap. *Lelkipásztor*, 81. évf. 4. sz. 156–159. o.

■ NÉMETH MIHÁLY

Húsvét ünnepe után 3. vasárnap (Jubilate)

▶ Jn 16,16–23a

Igehirdetési előkészítő

Minden jó, ha a vége jó?

A vasárnap jellege

A húsvét ünnepe utáni 3. vasárnap a „Jubilate”, azaz „Örvendezz!” jelzõt kapta. Egyrészt ez a kifejezés a vasárnap zsolnájának, a 66. zsolnárnak a kezdőszava (JÁNOSSY 1944). Másrészt rámutat arra az öröme, hogy nemcsak a célban, hanem az úton is van miért örülnie az élő Krisztusban élő gyülekezetnek (MAGASSY 1997, 275. o.). Érdekességként hathat, hogy böjt és húsvét ünnepe után is helyet kap az öröm témáját magában foglaló vasárnap. Jogosságát a fent leírt második indokkal támaszthatjuk alá.

Az ünnep történetét tekintve elmondhatjuk, hogy az ókorban is jelen volt, ugyanis Augustinus a római liturgiában már használja ezt az igeszakaszt a húsvéti utáni időszakban (BOLYKI 2001, 408. o.).

Amit a textusról tudni kell

Ha igeszakaszunkat végigolvassuk, szomorú téma bontakozik ki, hiszen Jézus a búcsúbeszéd közepén a haláláról beszél. Mindazonáltal a lényegét tekintve van okunk az öröme, és van miért kiemelni ezt szakaszt ezen a vasárnapon.

Az ígerészetet két főbb pontra lehet osztani. A 16–19. versekben a „kis idő” rejtélye bontakozik ki, míg a 20–23a versekben választ kapunk a kérdésekre egy aktuális élethelyzetből vett példa által.

Az első részben Jézus a tanítványok felé fordul, és a „kis idő” (μικρόν) szót használja kétszer (lásd Bolyki 2001, 407. o.), amely ezután még ötször fordul elő ebben az első részben. A kifejezés nem volt ismeretlen Izraelben, hiszen az Ószövetségben is találkozunk a prófétáknál ezzel a szókapcsolattal (Hós 1,4; Ézs 29,17).

Jézus kifejti a tanítványoknak, hogy rövid időn belül bekövetkezik a halála, és akkor fizikailag nem lesz közöttük. Ezt azonban kiegészíti azzal, hogy ismét el fog telni egy hasonlóan rövid idő, amikor meglátják az őt követők.

A tanítványok nem értik, Mesterük miről beszél, és elkezdnek tanakodni, de Jézus észreveszi ezt a bizonytalanságot, és megelőzve őket, megválaszolja a kérdésüket. A 17–19. versek bemutatják tehát a 16. versben tett kijelentés hatásait a tanítványokra (uo. 408. o.).

A második részben szomorú leírással kezd Jézus. A tanítványok bánatosak lesznek, mert ő meghalt, és a körülöttük levő világ örömben fog úszni, hiszen megölték az ellenségnek vélt Megváltót. Azonban ez a tanítványi szomorúság átváltozik örömmé, amikor ismételtén együtt lesznek.

A következő kép egy általános élethelyzeti kép, amelylyel Jézus érzékeltetni akarja az ő elvesztésének csekélységét az öröm felé tartó folyamat nagysága mellett. Az asszony is fájdalommal van, hiszen a vajúdás pillanatában ez segíti a gyermeket a világra. Amikor a szülés végén megpillanthatja az újszülöttet, akkor minden fájdalom elillan a látvány boldogságától (SZILÁGYI 2014, 16. o.).

A kép után Jézus ismét megerősíti a tanítványokat abban, hogy ez az öröm nem a közeljövőben fog bekövetkezni, hanem még várni kell rá, és a szomorúság idejét kell megélni. Amikor azonban megérkezik a boldogság kora, akkor örökké tartó lesz, és nincs olyan emberi hatalom, amely megsemmisítheti ezt.

A perikópa megértése

A vasárnapi textusunkhoz elsőre hasonlóképpen közeledünk, mint a tanítványok. Jézus kinyilatkoztatását nem értjük meg, és van, hogy félreértelmezzük. Pál apostol mondata ad számunkra útmutatást: „Mert most tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről színre; most töredékes az ismeretem, akkor pedig úgy fogok ismerni, ahogyan engem is megismert az Isten.” (1Kor 13,12) Nagy Gyula azt írja, hogy a befejezetlen kinyilatkoztatás (gondolunk itt arra, hogy Jézus visszajövetele még nem történt meg) a hit döntésének lehetőségét adja meg az ember számára. Isten dicsősége azonban már nem ad erre szabadságot (Nagy 2000, 50–51. o.). Tehát a vasárnapi textusban megérthet-

jük, hogy a hit öröme abban lesz teljessé, ha Jézusban élhetjük életünket, és az ő országába tartunk mindnyájan a benne való hit által.

Igehirdetési vázlat

Mi a minden jó?

Olyan világban élünk, ahol az emberek a folyamatos öröm érzését hajszolják, így sokszor képtelenek vagyunk megállni a pillanat csendjében, és gyönyörködni benne. Az öröm érzésének elérése olyan mámoros állapotot okoz, amelyet folyamatosan szeretnénk, és függővé válunk tőle.

A romantikus filmek, magyar népmesék és számtalan történet erre az érzékre próbál hatni, hogy minden jó, ha jó a vége. A népi hagyományokból fakadóan bennünk van az az érzés, hogy a történet csak akkor lesz jó, ha a befejezése is olyanná válik. Egyes esetekben azonban nem tudunk mit kezdeni azzal, ha egy történet nem boldogsággal zárul. Fájó érzéssel állunk ott, és kérdezzük: „Ennek nem kellett volna jól végződnie?”

Nem minden jó. . .

Jézus szavai, amelyeket a tanítványoknak mond, szomorú képet mutatnak be. Tudatosan vázolja, hogy az élete egyelőre nem fog jól végződni. Nagypénteken életét adja az emberekért a keresztfán. A körülötte álló gonosz sokaság pedig gúnyosan nevet rajta. Az ő boldogságuk viszont csak ideiglenes.

Az igazi öröm csak ezután következik, mert a feltámasztás tényével megmutatja azt, hogy a már véglegesnek hitt fájdalom át tud alakulni örömmé. A történetben ismételtén van egy csavar, hiszen a megjelenő Messiás felmegy az Atyához, hogy a jobbán helyet foglalva uralkodjék az egész világ fölött. Fizikailag ugyan nem látjuk őt, de ígéretéhez híven gondot visel az övéiről.

A vége a legjobb

A történetben Jézus egyszeri példával mondja el a tanítványoknak és nekünk is, hogy mit ért a kis idő alatt. Mindannyian megszülettünk egyszer. Lehet, mi nem is emlékszünk erre, de édesanyánk emlékében mélyen él, mert az asszony születését fájdalmak kísérik. Nem mindig a folyamatra kell tekinteni, mondja Jézus, hanem arra, hogy amikor a vajúdásának vége, akkor egy új élet lép a világ színe elé. Jézus ezt tanítja nekünk, hogy lehet az életünk nehézségekkel teli, de a „végeredmény” a benne való örök élet újdonsága lesz mindannyiunk számára. Akkor már nem fogunk a fájdalmakra tekinteni, amelyeket el kellett szenvednünk ezen a földi világon. Az örök boldogság lesz az, amit elnyerünk.

Húsvét fénye pedig beragyogja ezt a sötétben haladó utat.

Jó az egész

Minden jó, ha jó a vége? – tesszük fel ezen a vasárnapon a kérdést.

A békés harcok útja című filmben elhangzik egy híres mondat: „Nem a cél fontos, hanem a megtett út.” Nemcsak az a fontos, hogy mi van a történetünk végén, hanem az út alatt minket érő és ható öröm Jézusban.

Tehát minden jó, ha jó a vége? Nem hiszem, hanem minden jó, ha jó az egész. A cél számunkra adva van, mert a Megváltónk biztosította ezt számunkra. Az öröm pedig ezen a vasárnapon is és egész életünkben esedékes. Az élő hitben járóknak így lesz egész életükben minden jó.

Illusztrációk

A békés harcok útja. Német–amerikai filmdráma, 120 perc. Rendezte: Victor Salva. DEJ Productions, 2006.

VERS

Weöres Sándor: *Örök pillanat*

Örök pillanat
Mit málló kőre nem bizol:
mintázd meg levegőből.
Van néha olyan pillanat
mely kilóg az időből,

mit kő nem óv, megőrzi ő,
bezárva kincses öklét,
jövője nincs és multja sincs,
ő maga az öröklét.

Mint fürdőző combját ha hal
súrolta s tovalibbent –
így néha megérezheted
önnön-magadban Istent:

fél-émlék a jelenben is,
és később, mint az álom.
S az öröklétet ízleled
még innen a halálon.

GONDOLAT

„Azt hiszed, házat építettél, s pályád büszke ormairól elégedetten szemlélheted a világot? Nem tudod, hogy örökké vándor maradsz, s minden, amit csinálsz, az úton haladó vándor mozdulata? Örökké városok, célok, életkorok és változások között haladsz, s ha megpihensz, nem pihensz biztosabban, sem tartósabban, mint a vándor, aki megtötyted az útszéli almafa árnyékában egy félórára útközben. Tudjad ezt, mikor terveket szövögetsz. Utad értelme nem a cél, hanem a vándorlás. Nem helyzetekben élsz, hanem útközben.”
Márai Sándor (1900–1989) író, költő, újságíró: *Füveskönyv*

További javaslatok az istentisztelethez

Korálénekek

Bevezető ének: EÉ 364

Liturgia: EÉ 5

Főének: EÉ 48

Úrvacsora nélküli ünnepre: EÉ 42

Úrvacsora ünneplésére: EÉ 308,1; liturgia: EÉ 11

Alternatív ifjúsági énekek

ZÉ: 5, 81, 85, 150, 157

ÚÉ: 102, 106

Felhasznált irodalom

PECSUK Ottó (szerk.) 2004. *Bibliaismereti kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest.

BOLYKI János 2001. *„Igaz tanúvallomás”*. Osiris Kiadó, Budapest.

BULTMANN, Rudolf 1998. *Az Újszövetség teológiája*. Osiris Kiadó, Budapest.

CSERHÁTI Sándor 2012. *Az Újszövetség teológiája*, Luther Kiadó, Budapest.

JÁNOSSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Magánkiadás, Sopron. *Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1978.

MAGASSY Zoltán 1997. *Ógyházi perikópák*. Szerzői kiadás, Budapest.

NAGY Gyula 2000. *Az egyház mai tanítása. Evangélikus dogmatika*. 1. köt. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

SZILÁGYI László 2014. *Te érted, amit olvasol?* Missio Kiadó, Nagyvárád.

■ ZACHORECZ PÁL